

PETRI DANIELIS HUETII,
Episcopi Abrincensis,

CENSURA PHILOSOPHIÆ CARTESIANÆ.

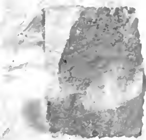
EDITIO QUARTA,
aucta & emendata.

PARISIIS,
Apud JOANNEM ANISSON, Typographiæ
Regiæ Præfectum, viâ Jacobæâ,
sub Lilio Florentino.

M. DC. XCIV.
CUM PRIVILEGIO REGIS.

ANTECESSIO.

Cum Philoſophiam Carteſianam ad cenſuram meam revocare inſtituiſſem ante annos aliquot, ea præfatus eram, quibus non contumelias modo ſectæ hujus, ſed & offenſionem vitare me poſſe ſperabam. Præ me enim tuleram, non ſponte à me ſuſceptum id eſſe ſcribendi argumentum, ſed coactum impulſu ſummi viri Montauſerii, cujus magna erat imprimis apud me & gravis auctoritas. Præterea in ipſius argumenti tractatione ea adhibita erat à me modeſtia atque moderatio, ut ſi à reſpondendo temperare ſibi non poſſet factio illa, quantumvis ſuperba atque procax, pari tamen jure modoque mecum actu,ram putarem. Verum evenit multo aliter. Nam & in Germania, & in Hollandia, & in Friſia, & plus

hîc etiam in Gallia, in circuiis, in ſcholis, in diſputationibus publicis ſtudioſorum, in prælectionibus Magiſtrorum, dictis, ſcriptis, carminibus famoſis appetitus ſum. Quidam etiam ex hoc grege cordati viri, veteri mecum neceſſitudine conjuncti, non temperarunt ſibi, quin ſe totos ab amicitia noſtra averterent, mallentque amicum ejurare, quam ſuſceptam opinionem. Quæ quamvis ingrata erant, ferebam tamen æquo animo, quippe nullius mihi culpæ conſcius. Nam cùm hanc mihi ſcribendi materiam ſumerem, in medio palmam omnibus poſitam eſſe credebam, qui tractarent Philoſophiam; iniquos fore, qui licere ſibi vellent veterum ſectas contemnere, mihi novam hanc repudiare fas eſſe nollent; atque etiam eo iniquiores, ſi convitiis pugnare mallent, quàm rationibus. Non

enim comparatæ adversum me scriptiones illæ, quas apud exteros circumferri acceperam, flagrante hoc bello, ad me poterant pervenire; nec porro perventuras sperabam. Jam itaque defunctum me putabam hujus controversiæ molestiâ, cùm ecce longo post tempore Cartesianæ Philosophiæ defensorem se fert, vir in hac palæstra diu subactus, & inter suos celebris grandi opere nuperrime edito, quo totam doctrinæ hujus descriptionem ac seriem complexus est. Is, sive gregalium suorum persuasu & inductu, sive suopte ingenio, patrocinium in se recepit sectæ hujus, Censuramque nostram palam confutare instituit. Tolerassem hoc vero sine querela, si pro eo ac debuerat, loci ac dignitatis nostræ rationem habuisset, nec præter omnem urbanitatis atque etiam humanitatis morem,

ea in me jactasset, quæ magistratus potius animadversione, quàm nostra responsione digna essent. Verum hæc condonamus homini nimis Philosopho, ac Cartesiano præsertim, hoc est, Physicæ Philosophiæ quam Moralis studiosiori. Quod spectat ad opus ipsum, ut nulli alii prodiissent hujus sectæ fœtus, qui prodierunt quamplurimi, unde æstimari ea posset, vel ex uno hoc certo libro, si quis attente introspexerit, qui sit hominum illorum captus, quod ingenium, quæ eruditio, quæ in ratiocinando facultas, quæ sententiarum ac verborum cohærentia, facile licet cognoscere. Quod si tantum nobis abs re nostra fuisset otii, ut singula possemus persequi, res abiisset in immensum; verum exclusi temporis angustiis, & ad graviora revocati, cùm recuderetur opus nostrum, intactis reliquis quæ ob-

jecta nobis fuerant argumentis, in primo hæsimus capite, quo totius Cartesianæ molis fundamenta continentur. His enim emotis, quod factum à nobis est, nisi nostra nos fallunt, reliqua corruere necesse est. Quæ ne quis à me gratis jactari existimet, quam multa flagitia in libello hoc commiserit nuperus ille Cartesianæ disciplinæ vindex, ex pauculis illis existimare promtum est, quæ hîc damus in antecessum. Ordiamur à discrepantia sententiarum & verborum. Cùm alibi sæpe, tum præcipue in responsione ad sectionem nonam primi capitis, queritur cogitationem qua aliquid mens percipit, actionem à me haberi & appellari, cùm nihil aliud sit quàm affectio. At paulo tamen superius diserte hæc scripsit: *Cùm aio, ego cogito, scio me agere; scio enim idem esse agere & cogitare; scio me agere*

Pag. 33.

Pag. 23.

Pag. 44.

cùm cogito. Tum alio loco, *Actio,* inquit, *qua cognoſcimus nos rem bonam vel malam judicaſſe, pertinet ad mentem.* In reſponſione ad ſectionem undecimam ejuſdem capitis, negat ratiocinationem ineſſe in his verbis, *Ego cogito, ergo ſum;* cùm tamen hoc ipſo loco verba hæc ratiocinationem appellet, eorumque concluſionem nobis lumine naturali cognitam eſſe dicat, & propoſitum fuiſſe Carteſio, enunciatum hoc demonſtrare, *Ego ſum.* Item alibi, *Optime*, inquit, *ratiocinatur Carteſius, cùm ait, Ego cogito, ergo ſum*, in eoque argumento haberi fatetur præmiſſas, ut vocant, propoſitiones, & conſequentiam, atque id eſſe enthymema, quo ſyllogiſmus continetur. Et rurſum tradit Carteſium ita diſſerentem, *Ego cogito, ergo ſum*, uti Analyſi ad cognoſcendam ſuam *exiſtentiam.* Quid aliud eſt autem

Pag. 49, & ſeq. & pag. 25.

Pag. 13, 14, 15.

Pag. 25.

Analysis, quam ratiocinationis quoddam genus? Alias Philosophi hujus noxas prodamus. *Circulum* vocant Dialectici, sive *petitionem principii*, vitiosam hanc ratiocinationem, qua quæsitum sumitur pro concesso, sive ut Græci loquuntur, λαμβάνεται τὸ ἐν ἀρχῇ. Valde familiarem eam esse Cartesio probat Censura nostra, ut minime mirum sit hoc duce in eam discipulos ipsius impegisse. Cùm quæreretur an certum nobis sit nos existere, quod dubium visum fuerat Democrito & Academicis, demonstrare id conatus fuerat Cartesius hoc argumento, *Ego cogito, ergo sum.* Nos ostendebamus incertum probari per incertius, nec quidquam ex hac ratiocinatione colligi. Respondet Cartesianus noster ad sectionem undecimam primi capitis, eam non esse ratiocinationem, quippe cujus conclusio

Pag. 49. 50, 51. ex se nota sit, ea nimirum, *Ergo sum*. In quo sumit quæsitum pro concesso, nempe an certum sit Cartesio se existere. Cùm fidem luminis naturalis dubiam haberi jubeat in ipso aditu Cartesiana Philosophia, quod falli sæpe nos contingat in rebus clarissimis, Geometrasque ipsos sæpe fallat lumen naturale, in eo tamen falli nos negat novitius ille scriptor, *Quidquid cogitat est: ego cogito, ergo sum*; quippe hoc mihi cognitum esse lumine naturali, cujus fides dubia non est. Quid est autem circulus, si hoc non est? Ecce tibi jocularem aliam hominis ejusdem ratiocinationem. Scire non possum me esse, quin & sciam me non semper falli à Deo: scire autem non possum me non semper falli à Deo, quin sciam me esse. En cor Zenodoti: en jecur Cratetis. Strictim hæc delibamus. Nunc sectæ hujus inscitiam

Respons. ad cap. 1. sect. 12. pag. 60.

Respons. ad cap. 1. sect. 12. pag. 66.

declaremus exemplis aliquot. Cùm Cartesianam dubitationem similem esse scribit nuperus Philosophus, dubitationis Socraticæ, Platonicæ, & Carneadeæ; & quid à dubitatione Scepticorum differat, definire audet; in eo, ut & in aliis plerisque, veteris Philosophiæ plane imperitum se prodit. At aspernari se aiunt rancida hæc veterum deliria: aspernentur verò, dummodo ne fingant se scire quæ nesciunt. An & aspernantur Cartesii ipsius Philosophiam, quam defendunt? incredibile sane est & tamen verissimum, pleraque ejus capita hunc Philosophiæ Cartesianæ propagatorem ignorasse: cùm jactare nihilominus soleant Cartesiani, solos se Cartesii mentem tenere. Unicum dabimus exemplum, quod esse possit instar omnium millium. Scripseram placitum esse Cartesio, ea facere Deum posse quæ repu-

Respons. ad cap. 1. sect. 1. pag. 4.

gnent; puta rem simul esse & non esse; totum non esse majus sua parte. Contradicit ille Scriptor, negatque id umquam vel sensisse, vel scripsisse Cartesium. At clarissime tamen & liquidissime traditum id ab eo extat in Epistola ad Morum, aliisque Epistolis, & in Responsionibus ad sextas Objectiones. Jam verò quam supinus error est, lumen cum visione confundere? factum id tamen est ab auctore nostro. Nam comparare mentem oculo, cogitationem visioni, rem cogitatam rei visæ, quod factum à me est, hoccine verò est cogitationem lumini comparare, quod factum à me asseverat istud Cartesianarum partium columen? Quam absurdum vero quod addit, tria inesse in lumine, oculum qui videat, actionem per quam oculus videat, rem visam ab oculo? Itane, mi homo? Cùm initio re-

Cartes. Epist. Tom 1. Resp. ad Epist. 67. Resp. ad sext. Object. sect. 6, 8.

Respons. ad cap. 1. sect. 9. p. 35, 36.

rum dixit Deus, *Fiat lux, & facta est lux*, an simul procreavit oculos qui lucem viderent, de quibus siluerit Moses? Quàm ineptum est quod ait, argumentum hoc, *Ego cogito, ergo sum*, simplex esse axioma; atque item propositionem hanc, *Ego sum*, axioma esse, quod non egeat demonstratione? At nos audiveramus in scholis, axioma esse propositionem quamdam universalem, ex se cognitam, cujusmodi sunt Axiomata Euclidis. An verò propositio isthæc, *Ego sum*, est universalis, quæ ad me unum pertinet? An ex se cognita est, quam in dubium revocavit Democritus, & quam tanto conatu probare instituit Cartesius? Nec me fugit Dialecticis Græcis dictum esse ἀξίωμα, plenam ac perfectam verborum sententiam, quæ necessario vera sit aut falsa. Sed hoc nihil ad ea de quibus disputat his locis nuperus

Respons. ad cap. 1. sect. 7. pag. 25. & ad sect. 11. pag. 50.

Philosophus, ut res ipsa loquitur, & verba ejus declarant. Mitto puerilem hunc errorem, *Criterium* vocabulum esse Latinum. Nam Græcæ Latinæque linguæ imperitia gloriantur Cartesiani. Itaque dum nostra Gallice reddit ille, vix me meaque in ipsius verbis agnosco. Velut cum argumenti conclusionem, quam nullam esse dixeram, falsam interpretatur. Quasi nihil differant, conclusio nulla, & conclusio falsa. Argumenti hujus, Omne animal est vivens, Petrus est sanctus, ergo Petrus est vivens, conclusio nulla est; & tamen falsa non est. Dixeram significationem quamdam enuntiato suo affictam fuisse à Cartesio: significationem fictam, nec naturalem interpretatur ille. Sciret verò aliud esse fingere, aliud affingere; sciret prætereà enuntiato contineri posse significationem, non na-

Respons. ad cap. 2. sect. 1. page. 76 77.

Respons. ad cap. 1. sect. 9. pag 32.

Respons. ibid.

turalem, ſed tranſlatam, neque tamen fictam. Cum capite ſexto ſententiam Carteſii de ortu mundi hujus aſpectabilis exponerem, dixi materiam primi elementi continuato motu tenuiorem magis magiſque fieri, *neque ullum eſſe moliture hujus ac triture modum.* Hæc ille ſic interpretatus eſt, *nullam ipſis ſupereſſe vel molem certam vel figuram.* Nam quî legitimum cum iis habere congreſſum & ſermonem queas, qui te non intelligant? Minuta iſta ſunt, præ ut graviora afferam, quæ non per inſcitiam, ſed data opera perperam ab eo interpolata, truncata, conficta ſunt, ut per fas & nefas ſerviret cauſæ: cujuſmodi illud eſt, quod ſcripſeram: *Cùm fluxa ſit autem & infirma hominum memoria, ad aliud lemma facile referri poteſt conſecutio, quam ad id unde profecta eſt.* Ac ne quis in diſtinctione rerum ve-

Cenſur. Philoſ. Carteſ. cap. 1. ſect. 9.

terum & recentiorum cavillaretur, quod oblivioni minus obnoxiæ ſint recentiores, quàm veteres, continuo ſubjeceram: *Simile quid nobis in quotidiana familiaris ſermonis conſuetudine uſuvenire ſolet, cum aliquantum dicendo progreſſi, unde ductæ ſint concluſiones, in quibus hæremus, & quorſum referendæ, non ſatis meminimus.* Ne ſibi diſtinctionem illam, quam dixi, quantumvis inanem, eripi pateretur, totum hoc comma in interpretatione ſua prætermiſit. Inſignis & illa eſt diſſimulatio, cùm memorabilem Thomæ locum ſupprimit, quo decernitur, *alium eſſe actum, quo intellectus intelligit lapidem; alium quo intelligit ſe intelligere lapidem.* Quippe negaverat Carteſius, aliam eſſe cogitationem qua cogito me eſſe, aliam qua cogito me id cogitare. Cùm ceteroquin Thomæ patrocinium libenter aſ-

Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 9. pag. 31, 36, 37.

Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 10. p. 41.

Thom. Part. 1. quæſt. 87. art. 3. ad ſecundum.

ciſcat ſchola Carteſiana. Quid quod nequiter & dolo malo falſitatis nos inſimulat, quod an virum philoſophum atque probum deceat, ipſe exiſtimet. Dixi Carteſium docuiſſe, Deum errorum noſtrorum auctorem fingi non poſſe, etiamſi erroribus obnoxios nos effecerit. Locum adnotavi ad oram, nempe, *Partem primam Principiorum, ſectionem vigeſimam nonam, & ſequentes*. Quid ad hæc animadverſor ille noſter? *Minime*, inquit, *hæc extant in ſectione hac vigeſima nona*. Cur de ſequentibus, quas itidem ut vigeſimam nonam indicavi, ſiles, ô bone vir, & in reſponſione tua, & in interpretatione verborum noſtrorum? Nempe calumniæ tuæ latebram quæris, dum temere nos falſitatis accuſas: quippe hæc plane ſcripta extant in ſectione tricesima ſexta Carteſii, quæ una ſane eſt ex his quæ ſequuntur

Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 12. pag. 57. 22.

vigesimam nonam. En tibi verba ipsa Cartesii, *Neque tamen ullo modo Deus errorum nostrorum auctor fingi potest, propterea quod nobis intellectum non dedit omniscium.* Hujusmodi vernilibus technis se tuetur caussa Cartesianorum. Ita fallaciis & falsitatibus ad veritatem grassantur. Damus hic & aliam exquisitioris notæ. Positum erat in quæstione, an istæ propositiones, *Ego cogito, ergo sum*, nobis cognitæ essent *per simplicem*, uti vocant *visionem*, an per ratiocinationem. Quæ cum deffendere se posse desperaret Philosophus iste, à quæstione hac ad aliam callide nos traducere conatus est; istam videlicet, an nostra nobis ex seipsa cognita sit *existentia*. Quæ longe utique diversa sunt. Ac primum verba nostra falsa intepretatione pervertit. Nam cum ita scripsissem: *Cartesius, ejusque affectatores, ut duo hæc,*

Respons. ad cap. 1. Sect. 11. pag. 48. & seq.

Ego cogito, ergo ſum, quæ facile divelli poſſe proſpiciebant, firmius adſtringerent, dicere auſi ſunt, nobis hæc eſſe, non per ratiocinationem cognita, ſed per ſimplicem viſionem. Ita hæc ab interprete noſtro depravata ſunt: *Carteſius, ejuſque aſſectatores, cum duas haſce propoſitiones, Ego cogito, ergo ſum, facile divelli poſſe proſpicerent, dixerunt nos noſtram exiſtentiam non per ratiocinationem cognoſcere, ſed per ſimplicem viſionem.* Diſputamus de duabus hiſce propoſitionibus, *Ego cogito ergo ſum:* avocat nos ille ad diſputationem de noſtra *exiſtentia.* Mox iſta ſubjecimus; *Si totum iſtud, Ego cogito, ergo ſum, meram eſſe ratiocinationem docuero, nec per ſimplicem viſionem noſci poſſe, incertum hoc eſſe utique probavero; falli vero, vel fallere qui ratiocinationem negant eſſe ratiocinationem.* Quæ inſincera hac interpretatio-

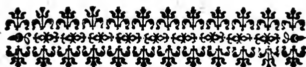
ne adulteravit: *Si duas hasce propositiones, Ego cogito, ergo sum, meram esse ratiocinationem docuero, nec eam quæ his continetur veritatem, per simplicem visionem nosci posse, incertum hoc esse & dubium simul probavero.* Quærebam ego, an duæ istæ propositiones nobis per simplicem visionem sint cognitæ: quærit ille in sua interpretatione, non de propositionibus ipsis, sed de veritate quæ iis continetur, de nostra nimirum *existentia.* Pergit deinde in eadem ludificatione: nam cum ista addidissem: *Nescire se profitetur Cartesius in aditu Philosophiæ suæ, an sit. Ut autem ad rei hujus ignotæ notitiam perveniat, quærit aliquid, quod sibi sine ulla dubitatione cognitum sit. Id esse vult, Ego cogito.* Quæ postrema ita interpolavit: *Quærit existentiam rei de qua dubitare non possit.* Monueram postmodum Lectorem, liquido appa-

rere in secunda Cartesii Meditatione, progressionem mentis per cognitionem cogitationis suæ, ad perceptionem rei prius incognitæ, nempe se esse; ac proinde ratiocinationem esse istud, *Ego cogito, ergo sum.* Hæc una litura ipse induxit. Rebus ita demum ad struendam fraudem paratis, quasi id ageretur inter nos, an nostra *existentia*, non autem argumentum illud, *Ego cogito, ergo sum*, per simplicem visionem, non per ratiocinationem sit cognita, exultat deinde in quæstionis hujus tractatione, minimeque ad ipsam pertinere ostendit, quæ in eam à nobis neutiquam allata sunt, sed in quæstionem de hoc argumento, *Ego cogito, ergo sum.* Plura afferre possem hujusmodi, sed hæc profecto sunt satis; unde intelligi possit, quid veri ex Cartesiana Philosophia, quid sani, quid sinceri sit expectandum.

Frons ſpecioſa, fateor, magnifici aditus, ſplendida promiſſa. Opinionum emendatio, medicina errorum, veritatis adeptio. Figmenta in receſſu, ſomnia, aut ſi quid ſomniis inanius eſt: ſumma liberalium diſciplinarum imperitia, atque imprimis veteris Philoſophiæ, ob idque affectata ejus deſpectio; quam ſi cognoſcerent, quantum eos puderet ſuæ! Tricæ in diſputando, fallaciæ, offuciæ, omnia ad pompam & oſtentationem compoſita; nec eſſe, ſed videri. Ad hunc noſtrum adverſarium quod attinet, ſi iſthac animadverſione non reſipiſcat, de illo certe jam finem faciam dicendi mihi: cumque ſperandum non ſit ut dediſcat ſenex, quæ tot annos didicit & docuit, ſupereſt ut ipſum demum

Diſcipularum inter jubeam plorare cathedras.

INDEX
PARTIUM LIBRI HUJUS.

PRÆFATIO

CAPUT PRIMUM.

CAPUT SECUNDUM.

Expenditur Cartesii sententia de Criterio.

CAPUT TERTIUM.

Expenditur Cartesii sententia de mente humana.

CAPUT QUARTUM.

Expenditur Cartesii sententia de *existentia* Dei.

CAPUT QUINTUM.

Expenditur Cartesii sententia de corpore & vacuo.

CAPUT SEXTUM.

Expenditur Cartesii ſententia de ortu mundi hujus aſpectabilis.

CAPUT SEPTIMUM.

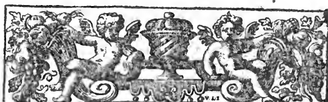
Expenditur Cartesii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium.

CAPUT OCTAVUM.

Expenditur generatim Carteſiana Philoſophia.

CENSURA

CENSURA PHILOSOPHIÆ CARTESIANÆ.

Ad Illustrissimum
& Excellentissimum Ducem
CAROLUM SAMMAURÆUM
MONTAUSERIUM,
Franciæ Parem.

PRÆFATIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* III. *Idem tenebitur ordo disputationis, quem secutus est Cartesius, quoad ejus fieri poterit.*

I. QUÆSIVISTI ex me sæpenumero ILLUSTRISSIME DUX, quid sentirem de Cartesiana Philosophia, quæ ita placuit huic ætati, hominumque e- *Exordium.*

tiam acutiſſimorum animos novitate ſua ita cepit, ut præ ea pene jam obſoleverint reliquæ Philoſophorum diſciplinæ. Cumque intellexiſſes parum omnino mihi eam probari, rogaſti idemtidem argumenta ſententiæ hujus, quæ ego pro re nata, ſæpe breviter, fuſius nonnumquam, candide ſemper expoſui. Tunc vero præcipue actum memini id eſſe inter nos, cum pro inſigni ſua pietate & ſapientia Rex Chriſtianiſſimus, vel ſcribendo, vel docendo propagari vetuit doctrinam hanc, ut pote lubricam ac noxiam; tuque mirareris audaciam factionis hujus, quæ velut per coitionem pugnaret adverſus interdictum, nec a labe ſua in vulgus ſpargenda abſtineret. Tum enim aliquid nactus otii, idem contendebas acrius, meque res ſtrictim delibantem ita laceſſebas, vel contradicendo, vel interpellando, vel quæſtiones ex quæſtionibus ſerendo, ut cauſſam hanc, particulatim quidem, ſed pene totam tamen extorſeris. Multa aſſentiebare tu quidem, at hæc præcipue quæ attuleram, neminem majori apparatu & pompa à dubitatione Philoſophiam ſuam exorſum eſſe, quam Car-

teſium; neminem tam confidenter, tamque affirmate & indubitanter de rebus obſcuriſſimis & incertiſſimis, ſibique plane ignotis aſſeveraſſe, ſæpe leviſſima ratione reddita, aliquando & nulla: cumque Fidei, quæ à Deo proficiſcitur, ſubmittere deceat Philoſophiam, quæ mentis humanæ fœtus eſt, hunc contra exegiſſe fidem ad Philoſophiæ ſuæ præcepta: quod & plurimis notationibus ſanequam argutis confirmabas; mihique valde auctor eras ad ea colligenda argumenta quæ propoſueram, ſcriptiſque tradenda. Ego tergiverſari primum, & vehementius deinde inſtanti tibi multa opponere; tot paratos adverſarios, viros ſolertes, perpugnaces, vehementi partium illarum ſtudio incenſos; cujuſmodi fere amor eſt novitatis; impoſitum nobis recens onus, nataſque ex eo aſſiduas ſollicitudines, occupationes infinitas, gravioribus ſtudiis diſtractum animum, qui nec facile poſſet ad hæc leviora revocari; quæ mihi quondam aliam agenti vitam, aliam perſonam ſuſtinenti, non indecora fortaſſe viſa ſint, dum tempus tulit; nunc ſacris addicto parum conveniant. Tu pertendebas con-

tra vel ob id ipsum rem suscipiendam: ecquem enim magis decere tutelam sanctæ Religionis, earumque doctrinarum oppugnationem, quibus illius violatur integritas, quam hominem pii sacrique ordinis? præstitam hanc olim Fidei Christianæ operam à sanctis Ecclesiæ Patribus adversus profanos Philosophos, quorum auctoritas in rebus ad salutem æternam pertinentibus vel levissima erat, vel plane nulla; multo id præstandum magis adversus hominem Christianum, cujus disciplina Christi placitis contraria momenti est & exempli gravissimam perniciem in posterum trahentis: adversariorum vero vel vim vel multitudinem, ei qui veritatem tueatur, parum esse extimescendam. Alia ad hæc plurima cum adjecisses, pervicisti tandem, manusque dedi: quis enim omnium hominum est cujus consiliis ac prudentiæ plus tribuam? qui auctoritate plus valere debeat apud me? Nec enim mihi ex prædicatione tantum hominum cognita sunt eximia in te, vel à natura, vel à studio, vel à fortuna collata ornamenta; magnus supra vulgus hominum dignitatis splendor, ani-

mus supra dignitatem, parta ingens ex bellicis laudibus gloria, experrectus vigor ingenii, exquisita disciplinarum omnium scientia, rara in hoc fastigio comitas & humanitas, profusa in omnes liberalitas, quæque virtutum omnium tuarum apex est sincera in Deum constansque pietas. Hæc mihi, inquam, non ex fama, ut cæteris, sed ex intima admissione, multorumque annorum usu perspecta, sæpe à me admirationem, amorem, si ita pateris, numquamnon expresserunt. Præsertim cum maxima tua in me extent beneficia. Me enim hominem provincialem, & adhuc juvenem, nec quicquam de te meritum, patrocinio tuo complexus es, exornasti commendatione, benevolentia pene provocasti. Quorum memoria ut animo infixa penitus hæret, insidetque meo, ita omnibus hominibus proditam, & in futurum tempus hic consignatam esse cupio: ut quam in me beneficus fuisti & benignus, tam me erga te gratum esse clarissimo monumento testatum sit. Nunc ea quæ apud te disputata sunt olim, quæque in hunc conclusi librum, æquo animo recognosce. Horum si te,

uti tum existimatorem & judicem, sic nunc defensorem habuero, parum equidem moratus aliorum judicia, in tuo favore facillime acquiescam.

Libri argumentum.

II. Age igitur, quando ita vis; Cartesianæ Philosophiæ rimemur fundamenta, vitia persequamur; non omnia quidem, sed præcipua & capitalia: quibus exploratis & detectis, laborantis ædificii ruinam cavebimus. Dura sane provincia, atque etiam invidiosa. Fuit enim Cartesius auctor naturæ verique neque meo judicio sordidus, quæ laus fuit Pythagoræ; & suo, affectatorumque, locupletissimus & certissimus: priscis certe illis naturæ interpretibus æmulus, si non par quidem, at aliquibus certe, quorum magna existimatio est, non multo inferior. Is veteris Philosophiæ labes acute perspexit: quas cum non facile reparari posse crederet, novæ conditor esse maluit, quam veteris emendator. Multa ejus extant subtiliter cogitata, pervestigata sagaciter, solerter inventa. Quod si huic suæ hæserunt noxæ, homo fuit; & ea scrutatus est, quorum notitiam longe ab hominum mentibus certo Dei consilio remotam esse non sa-

tis intellexit. Et hæserunt ſane plurimæ, dum præceps animus, nimiumque amator ac mirator ſui, culpas in aliis acute deprehenſas, turpiter in ſe concepit: foris oculatus, cæcus domi.

III. Inſtitutæ adverſum hæc diſputationis non alius mihi tenendus videtur ordo, quàm quem ipſe ſecutus eſt: quippe cum conſertam doctrinæ ſeriem, ex ſe aptam, ſibique connexam texere ſtuduerit, & quædam jecerit fundamenta, quibus univerſa Philoſophiæ ſuæ moles niteretur, ſcrutanda præcipue ea ſunt, & ad perpendiculum & normam exigenda: ut ſi parum iis conſentire deprehenſa ſint: à ruinoſo & caduco ædificio, uti mox dictum eſt, recedamus.

Idem tenebitur ordo diſputationis, quem ſecutus eſt Carteſius, quoad ejus fieri poterit.

CAPUT PRIMUM.

Expenditur Cartesii sententia de dubitatione, & de hac argumentatione, *Ego cogito, ergo sum.*

I. *Philosophiæ Cartesianæ fundamentum est dubitatio.* II. *Cur in dubitatione Philosophiæ suæ fundamentum posuerit Cartesius.* III. *Dubitandi propositum ante deserit Cartesius, quam teneat.* IV. *Primam veritatis notitiam in eo statuit, Ego cogito, ergo sum.* V. *In quo ponit ut concessum id quod quæritur.* VI. *Ex hoc enuntiato, Ego cogito, non certo colligi potest istud, Ergo sum.* VII. *Notio hæc, Ego cogito, Ergo sum, non est omnium prima.* VIII. *Sibi contradicit Cartesius, iis quæ lumine naturali nobis nota sunt, fidem aliquando tribuens, aliquando detrahens.* IX. *Enuntiato hoc, Ego cogito, aliud significatur quam quod vult Cartesius; ac proinde ducta ex eo conclusio, Ergo sum, nulla est.* X. *Cum quis cogitat de re aliqua, non eadem est*

idea rei hujus de qua cogitat, ac idea ipsius cogitationis. XI. *Falsum est istud, Ego cogito, ergo sum, nobis cognitum esse per simplicem visionem, non per ratiocinationem.* XII *Ex hoc dubitandi argumento, quod à Cartesio propositum est, nescire nos annon ita comparati simus à Deo, vel à malo aliquo Genio, ut semper fallamur, refellitur istud, Ego cogito, ergo sum.* XIII. *An verum sit, Deum nos fallere non posse in iis rebus, quas cognoscimus per simplicem visionem.* XIV. *Cartesius in exorsu Philosophiæ Academicos & Scepticos assectatus, statim errat, ut eos deserit.* XV. *Fatetur Cartesius nullam nos habere veritatis normam, nisi constet nos ita à Deo non esse factos, ut semper fallamur.*

I. PHilosophiæ totius suæ fundamentum Cartesius in dubitatione constituit. Fundamentum dico eo sensu, quo Vitruvius fundamenta appellat exinanita fossionibus & exhausta loca, ad excipiendas solidas substructiones. Nec vero leviter aut oscitanter dubitare nos jubet, sed ita ut universa pro incertis, ac ne incertis quidem, sed omnino pro

Philosophiæ Cartesianæ fundamentum est dubitatio.

Vitruv. lib. 3. cap. 3.

falsis habeamus, non modo quæcunque antehac incerta aut verisimilia, sed & quæ certissima nobis esse visa sunt; ne exceptis quidem illis principiis, quæ per se & lumine naturali nota esse dicuntur: cujusmodi sunt ea, Bina binis addita efficere quatuor, Totum esse majus sua parte, & Quæ uni alicui æqualia sunt, inter se esse æqualia; ac proinde lege hac quoque comprehensis Geometrarum, quæ his notionibus nituntur, Theorematis. Corpora quæ videmus, quæ tractamus, mundum universum nobis circumfusum, pro figmentis animi habenda esse sancit; ac nos ipsi quoque an simus, pro incerto putandum. Quam adeo late patentem dubitationem omnia omnino comprehendere manifestum est; adeo ut nihil prorsus certi sibi reliquum faciat animus, in quo possit consistere. Quæ cum infitiari audent nuperi sectæ hujus patroni, vel produnt magistri sui causam, vel doctrinam ignorant. Quam sæpe enim, quam clare sancitum ab eo est, semel erui oportere à fundamentis & everri pristinas omnes opiniones, quantumlibet verisimiles, & pro falsis habere quæcunque certissi-

ma fuerant viſa? Deinde cum revocari jubet in dubium, quidquid videbatur veriſſimum; dubia autem omnia pro falſis habere; annon veriſſima pro falſis haberi jubet?

II. Cauſſas præcepti hujus iſtas affert Carteſius, quod ſenſus fallaces eſſe ſæpe experiamur; quod plurima ſecundum quietem ſentire videamur, quæ nuſquam ſunt; nec quæ nobis in ſomnis apparent, internoſcere poſſimus ab iis quæ vigilantes ſentimus; quod obſcura ſit & lubrica humana ratio; quod neſciamus denique an tales nos fingere voluerit Deus, ut ſemper falleremur, etiam in iis quæ nobis viderentur eſſe notiſſima. Animadvertendum diligenter & circumſpiciendum, iſta quid velint, quo pertineant; ne poſtquam nos, ſeque adeo ipſum intra has anguſtias concluſerit Carteſius, atque his inſcitiæ tenebris circumſepſerit, nobis incautis & inſcientibus erepere ipſe conetur, & in apertum ſcientiæ lumen evadere. Dubitandum eſt, inquit, de omnibus, nulla omnino excepta re, ut vitentur errores, & ad veritatem perveniatur; quia ſenſus & ratio ſæpe nos fallunt; hoc eſt

Cur in dubitatione fundamentum Philoſophiæ ſuæ poſuerit Carteſius.

(ne quis in vocabulorum usu vitilitiget) falso judicamus de iis quæ sensuum ope percepimus; & ratiocinandi facultate quæ in nobis est male utimur; nec scimus, an tales nos Deus creaverit, ut semper fallamur. Ex hoc effato aditum sibi facit ad Philosophiam: hinc Meditationes suas, hinc Principia Philosophiæ exorsus est: hæc inculcat passim, hæc ingerit. Veram autem esse ac seriam dubitationem hanc, non fictitiam ac jocularem; ex rerum ipsarum arcessitam natura, non ex dubitandi tantum argumentis petitam, nec animi gratia adhibitam, ipsemet declarat Cartesius, seque non leviter & inconsiderate dubitare ait, sed serio, validisque & meditatis rationibus ad dubitandum esse adductum, & per multos annos in hac dubitatione permansisse. Nec aliam porro quam veram ac seriam dubitationem postulant argumenta dubitandi ab eo proposita; velut visorum similitudo, quæ dormientium & vigilantium mentibus obversantur; ac plane consimilem dubitationis Scepticorum quæ vera & seria dubitatio fuit; hoc tantum discrepantem, inquit Cartesius, Scepticæ

Cart. Medit. 1. Resp. ad 5. Object.

Cart. De Method. §. 3.

doctrinæ valde inscius, quod dubitationis Scepticæ unicus esset finis dubitatio, quæ & ad ipsa etiam vitæ munia pertineret; suæ vero finis esset indagatio veritatis. Quamobrem ne præstantissima quidem ingenia dubitationem tollere posse affirmat, quæ oritur ex visis dormentium & vigilantium, nisi Deum esse agnoscant. Quod de fictitia dubitatione dictum ab homine sano nemo autumet. Ergo cum dubitationem suam *metaphysicam* & *hyperbolicam* appellat Cartesius, non fictitiam intellexit aut falsam, quod putant aut putare fingunt ejus asseclæ, in vocabulorum illorum ambiguitate latebram pertinaciæ pro more suo quærentes, sed quæ contineretur intra Metaphysicæ fines, nec ad vitæ usum adhiberetur: cum cæteroquin dubitatio fictitia, dubitatio non sit, uti fatentur ipsi, nec usui esse possit ad inquisitionem veritatis; sed opportuna tantum ad contradicendum; adeo ut ex usu &commodo disputantium dubitatio sit, aut non sit.

Cart. de Meth. §. 4.

Cart. Medit. 3. & 6. Resp. ad 3. & 7. obj.

III. In quibus id primum reprehensione dignum est, quod qui ad percipiendam veritatem dubitare de omnibus in-

Dubitandi propositum ante deserit Cartesius,

quam teneat. stituerat; ut melius dubitaret, res non modo pro incertis, sed omnino pro falsis habendas esse decrevit. Quod ejus proposito palam adversatur. Nam qui rem habet pro falsa, non plus de ea dubitat, quam qui habet pro vera: assentitur enim, credit, & affirmat esse falsam. Qui autem assentitur, credit, & affirmat, non dubitat; sed qui assensum retinet, & incertum habet an res vera sit, vel falsa. Nec Cartesium juvant, qui res ipsum *hypothetice* tantum falsas habuisse volunt: nam cum & *hypothetice* de iisdem dubitasse eum contendant, sequitur res easdem *hypothetice* falsas simul & dubias ipsum: hoc est (ut omnis vocabulorum removeatur ambiguitas) res easdem simul posuisse falsas & dubias, & manifestam repugnantiam in iisdem rebus admisisse. Nam quod falsum ponimus, de eo simul dubitare non possumus falsumne sit an verum.

Primam veritatis notitiam in eo statuit, Ego cogito, ergo sum. IV. Mox deinde aliquam veritatis scintillam anxie quærens, hanc se reperisse primam putat; etiamsi semper fallatur, etiamsi dormiat semper & somniet, etiamsi à Deo ad perpetuam inscitiam & errores damnatus sit ab ipso ortu,

quoniam tamen de iis omnibus cogitat, ſe eſſe neceſſario: quippe *repugnare* (verba ejus hæc ipſa ſunt) *ut putemus, id quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non exiſtere:* primum hoc itaque, firmum, ſtabile, ac ſolidum veritatis omnis initium, & totius Philoſophiæ fundamentum hoc eſſe, Ego cogito, ergo ſum. Nunc hæc cujuſmodi ſint, videamus.

Princip Philoſ. Part. 1. §. 2.

V. Aio primum à Carteſio poni ut conceſſum, id quod quæritur: quærit enim an ſit, & merito; nam qui dubitare vult de omnibus, dubitare quoque debet an ſit, & de eo dubitare ſe profeſſus eſt Democritus. Tum ut probet eſſe ſe, Ego cogito, inquit, ſum igitur. Quid eſt vero illud, Ego? nempe res aliqua quæ eſt. Quærit autem an ſit: & ſumit ſe eſſe. Sumit igitur quæſitum pro conceſſo. Quid hoc eſt deinde, Ego cogito? hoc ſcilicet, Ego ſum cogitans. Unde concinnatur hoc argumentum, Ego ſum cogitans, ergo ſum. Quod argumentum recidit in Chryſippeum illud, Si lucet, lucet: lucet autem: lucet igitur. Si ſum, ſum: ſum autem; ſum igitur. In quo ſumo

In quo ponit ut eo ceſſum, id quod quæritur.

me esse, ut probem me esse, & admitto vitiosum illum in argumentando circulum. Respondent Cartesiani illud *Ego*, non esse rem quæ sit, sed rem quæ cogitet; vel etiamsi sit, non adhiberi tamen à Cartesio, ut quæ sit, sed tantum ut quæ cogitet. At hæc quam infirma sint, cognoscitur ex natura enuntiatorum omnium, in quibus geminum esse terminum Dialectici docent; minorem, quem *Subjectum* appellant; majorem quem *Prædicatum*, sive *Attributum*; qui nisi diversi sint, vanam fore propositionem. Quorsum enim quis dicat, *Petrus est Petrus?* Nunc si hanc Cartesii propositionem *Ego cogito* explicemus, prodibit isthæc, *Ego sum cogitans*, in qua si illud *Ego* sit res tantum quæ cogitet, non res quæ sit, vanum erit illud enuntiatum, quippe cujus geminus terminus idem plane sit, nempe *Res cogitans est res cogitans*; nec inde sequetur quæsita conclusio, *Ergo sum*. Quod si pertendant Cartesiani propositionem hanc *Ego cogito*, non ita esse explicandam, *Res cogitans est res cogitans*, dicant necesse est hanc esse enuntiati hujus sententiam, *Ego cogitans sum cogitans*, in quo ite-

rum prodit illud *Ego*, quo plane continetur notio rei quæ ſit. In hoc præterea enuntiato, *Ego ſum cogitans*, vocula iſta *ſum*, quæ copula eſt utriuſque termini, furtim hic indicat rem quæ ſit: cuicunque enim adjungatur rei, notionem ei tribuit *exiſtentiæ*. Cum igitur priores illæ duæ voculæ, *Ego ſum*, notionem *exiſtentiæ* adjunctam habeant, fruſtra ad eam aſſequendam tertia illa *cogitans* adjicitur; quæ *medius terminus* erit, ſi in ſyllogiſmi formam quadremus argumentum, *Quod eſt cogitans, eſt: Ego ſum cogitans: Ergo ſum*. Quippe ſi inde removeamus vocem *cogitans*, ut pote ſupervacuam, ſupererit hæc ratiocinatio, *Quod eſt, eſt: Atqui ſum: Ergo ſum:* quæ plane gemina eſt Chryſippeæ hujus, *Si lucet, lucet: Lucet autem: Lucet igitur*. Præterea cum ait ſe cogitare, non modo ſumit ſe eſſe, ſed eſſe ſe rem agentem; in quo ſumit tanquam certa & confeſſa, & rem quæ ſit, & actionem rei hujus. Scimus autem extitiſſe viros acutos & doctos, qui Carteſio in argumenti hujus inventione glorianti reſponderint olim, nihilo certius eſſe illud, Ego cogito, ac cætera omnia, quæ

ab eo pro falsis habita sunt. Et recte sane: nam qui dubitat an sit, dubitare potest an cogitet. Atque id non alio præsidio defendere potuit Cartesius, quam quod sibi ipse eripuerat; lumine videlicet naturali, cui omnem omnino fidem detrahi jusserat. Hinc expedire se putant Cartesiani, cum dicunt res nobis per cogitationem esse cognitas; cogitationem per seipsam. Quod longe secus est: nam cogitationem, perinde ut res cæteras, etiam quas cognoscimus lumine naturali, non aliter cognoscimus, quam cum mentem in eam retorquemus; hoc est, cum de ea cogitamus per novam cogitationem. Aliud enim est, de Sole cogitare; aliud, cogitare se de Sole cogitare. Prioris istius cogitationis Sol terminus est, posterioris prior illa cogitatio. Non autem ex priore elicitur isthæc conclusio, *Ergo sum*, sed ex posteriore. Atque hæc deinde uberius tractabuntur. Jam magistri sui præceptum illud, Ad cognoscendum verum detrahendam esse fidem lumini naturali, cum sic interpretantur, tantisper detrahendam ei fidem, dum expendantur denuo res per id cognitæ; ac ne hæ quidem, sed incertæ

tantum & dubiæ, benigne ſane nunc nobiſcum agitur, cum tantus illo dubitationum Carteſianarum apparatus, tam exquiſitæ meditationes, tam ſevera illa lex, qua omnia habere jubemur pro falſis, ad id tantum redit, ut rebus incertis ne credamus temere; quod jam ante & à vilibus magiſtellis, & ab ipſis quoque nutricibus didiceramus. Quinetiam argumenti illius fundamentum hoc eſt, Qui cogitat, eſt: atque id præmitti debuit, ut argumentum legitimam hanc formam obtineret, Qui cogitat, eſt: ego cogito: ſum igitur. En iterum promiſſum deſerit Carteſius, fidemque fallit, & pro vero ſumit id quod non minus dubium eſt ac reliqua quæ habenda duxit pro falſis. Adeo immemor eſt magnifici illius & generalis ſui propoſiti, omnia habendi pro falſis. In quo propoſito ſi perſeveraſſet conſtanter, uti decebat Philoſophum, quando occurrit iſtud ad ejus animum, Ego cogito, id quoque cum reliquis omnibus pro falſo habuiſſet. Sin eximendum illud erat ex generali illa lege omnia habendi pro falſis, temeraria fuit & incauta illa lex; cui antequam ſubmitteret animum, ju-

dicare debuerat nihilne esset ex ea excipiendum.

Ex hoc enuntiato, Ego cogito, non certo colligi potest istud, Ergo sum.

VI. Excussimus antecedens hoc enunciatum, Ego cogito; videamus porro quid ex eo colligat Cartesius. Ergo sum, inquit. Quid si negaverimus hoc ex illo concludi, unde ejus comprobandi argumenta depromet? Nempe ex regulis Dialecticæ: atqui omnia pro falsis haberi jussit, ac idcirco regulas quoque Dialecticæ. Initio quidem, inquiunt Adversarii, falsas habere se finxit cum cæteris omnibus, sed veras demum comperit, postquam à se expensæ sunt. Primum quî scitis, ô boni viri, expensas ab eo fuisse? Ego contra sentio, parum omnino de iis cogitasse; passim enim Dialecticæ satis rudem se prodit. Expenderit vero & certas compererit; expensæ quoque fuerunt ab Epicuro, & repudiatæ. Utri tandem habenda fides? Quid clarius hoc argumento, *Lucet, igitur dies est?* de connexione tamen geminæ hujus propositionis quanta contentio fuit Chrysippum inter, Philonem & Diodotum? Præterea non sibi soli philosophabatur Cartesius, sed mihi quoque & omnibus iis, in quorum manus scriptiones

ejus venturæ eſſent; nec id obſcure præ ſe tulit. Quamobrem nec ſibi ſoli expendere debuit regulas Dialecticæ, ſed mihi quoque, cæteriſque veritatis ſtudioſis. Nec enim, opinor, poſtulatis à nobis, ut quæcunque expenſa fuiſſe dictis à Carteſio, iis illico animum ſubjiciamus. Quid ſi dicamus, etiamſi verum eſſe detur, eum eſſe qui cogitat, tamen eſſe quoque poſſe verum, eum non eſſe qui cogitat? Carteſii quippe ſententia eſt, efficere Deum poſſe, ut contraria & repugnantia enuntiata, vera ſimul eſſe poſſint. Unde ſequitur fieri poſſe, ut qui cogitat, ſit & non ſit. Quod ſi tam verum ſit, eum qui cogitat, non eſſe, quam eſſe, videat Carteſius ecquid certi argumentatione ſua poſſit efficere, ex qua tam contraria effici poſſunt. Inſtabit rurſum, ac repugnare dicet, id quod cogitat non eſſe cum cogitat. At nos quoque pari jure dicemus, repugnare id quod eſt, non eſſe cum eſt. Cum igitur hæc ſtare ſimul poſſe docuerit Carteſius, etiamſi repugnent; ſtare hæc quoque poſſunt, cogitare aliquem & non eſſe. Hanc doctoris ſui ſententiam abnormem licet & deliram, agnovere

vetustiores Cartesiani; & deseruere quidam, plures defendere: recentiores velut falso ipsi affictam ab eo abjudicavere. Nempe puduit eos ineptiæ hujus: in re aperta veritati repugnare non puduit; cum Cartesium id sensisse negarunt, quod compluribus locis clarissime traditum ab eo est. Velut cum ad Morum scribit, quidquid sibi videtur posse fieri, Deum facere posse; nec negare se tamen, quin ea quoque Deus facere possit, quæ sibi repugnare videntur. Sciscit passim in Epistolis, Deum essentiæ rerum creatarum, itidem ut *existentiæ*, auctorem esse; enuntiata æternæ veritatis, cujusmodi illud est, *Totum est majus sua parte*, non esse necessarias, habita Dei ratione; res idcirco esse veras aut possibiles, quod ita Deo visum sit; efficere denique Deum posse, ut res secum pugnantes simul extent. Quæ cum os eorum opprimant, qui hæc à Cartesio fuisse prodita negare ausi sunt, eo confugerunt tandem ut dicerent, id si ab eo propositum est, ex eo esse genere figmentorum, quæ extra metas rationis abeunt. At quandoquidem hæc & serio, & crebro dicta sunt ab eo, & argumentis ro-

Cart. Epist. Tom. 1. Epist. 67. 110. 112. 115. Tom. 2. Epist. 15, 16, 104. Tom. 3. Epist. 68. Resp. ad 6. Object.

borata, cum adversus acutissimos viros doctrinam suam defenderet; non ut figmenta, sed ut meditata dogmata, & ex intimo Philosophiæ suæ penu depromta protulisse judicamus. Fatetur is quidem animo percipi hæc non posse: quod alterum ejus flagitium est: cum unum hoc sit ex primariis hujus doctrinæ principiis, ea tantum pro veris esse admittenda, quorum clara est in nobis & distincta idea; hoc est quæ clare & distincte percipimus.

VII. Huc accedit, quod propositioni huic (sic enim appellatur à Cartesio) Ego cogito, ergo sum, quam omnium primam esse putat, aliæ plurimæ prævetti debuerunt: nec eæ solum quas ipse vidit, velut hæc, Quidquid cogitat, est; sed ista quoque quæ anterior est & simplicior, Quidquid agit, est. Nec id quidem scire possumus, quin prius noverimus quid sit agere, quid esse. Ut noscamus autem quid sit agere, noscendum est, quid sit agens, quæ caussa, qui modus, qui finis agendi. Rursum ut noscamus quid sit esse, noscendum est quid sit id quod est, quæ caussa cur sit, quomodo sit, quo fine sit. Præterea re-

Notio hæc, Ego cogito, ergo sum, non est omnium prima.

gulas Dialecticæ perspectas eum habere necesse sit, quisquis ex his sumtionibus, Qui cogitat, est; Ego cogito, colligi certo putat conclusionem istam, Ergo sum. Respondet Cartesius, quæcunque antecedunt notioni huic, Ego cogito, ergo sum, lumine naturali esse cognita: at ego contra hæc longe ignotissima esse pertendo. At aliter se expediunt Cartesiani: præcise enim negant propositionem hanc, Quidquid cogitat est, his

Cartes. Princ. Part. 1. §. 7. præverti debere, Ego cogito, Ergo sum; auctoritatem dictatoris sui palam aspernantes, qui cum cætera revocaret in dubium, id unum admitteret, Ego cogito, Ergo sum, subjecit rationem hanc, velut opinionis suæ fundamentum, pugnare hæc inter se, id quod cogitat, eo ipso tempore quo cogitat, non esse. Post-

Cartes. Princ. Part. 1. §. 10. modum etiam scribit conceptis verbis, se non negare, quin antequam sciamus nos cogitare, ac proinde esse, scire debeamus, fieri non posse, ut quod cogitat non sit. Hoc autem nituntur argumento Cartesiani, ex propositionibus singularibus educi propositiones universales; ideoque ex his propositionibus, Ego cogito, Ergo sum, prodire istam, Quid-

quid

quid cogitat eſt. Fatemur nos utique ſic cognoſci ea quæ cognoſcuntur per inductionem : velut illud, Omnis homo eſt animal, quia nullus unquam viſus fuit homo, qui non eſſet animal : ſecus ea, quæ ex ſeipſis, & lumine naturali cognoſcuntur; quale hoc eſt; Totum eſt majus ſua parte. Hæc in Scholis cognoſci dicuntur *à priori*, iſta *à poſteriori*. Cognoſcitur autem illud ex ſeipſo & lumine naturali, Quidquid cogitat eſt, ipſo auctore Carteſio. Nec proinde ex iſtis prodiit, Ego cogito, Ergo ſum. Cum utuntur autem exemplo trianguli, cujus ideam generalem ex ſingularibus triangulorum ideis natam volunt; doctrinæ quam profitentur, vel immemores ſunt, vel inconſulti. Nam inter innatas in nobis ideas, ponit Carteſius ideam trianguli. Inſtant vero, &, Mens, inquiunt, ut noſcat omne id eſſe quod cogitat, cogitet neceſſe eſt; cogitare autem non poteſt, quin noſcat ſe cogitare; nec noſcere poteſt ſe cogitare, quin noſcat ſe eſſe : ante igitur noſcit ſe cogitare, ſeque eſſe, quam noſcat omne id eſſe quod cogitat. Nos vero concedimus mentem ante cogitare, quam cogitet ſe

Carteſ. Princ. Part. 1. § 10.

Carteſ. Epiſt. Tom. 1. Epiſt. 297.

cogitare ; ante cogitare se cogitare, quam ex eo quod cogitat concludat se esse; ante concludere se esse ex eo quod cogitat, quam cogitaverit omne id esse quod cogitat; at non antequam id sciverit. Sciebat quippe omne id esse quod cogitat, antequam cogitaret se idcirco esse quod cogitaret, at de eo non cogitabat. Ergo effatum hoc, Quidquid cogitat est, hac ratiocinatione prius erat notitia, posterius cogitatione. Nam cum veritas quæritur per Analysin, uti hic factum est à Cartesio, mens utitur notionibus quæ penes se extant, tanquam gradibus jam paratis, quibus ad veritatem perveniat. Cum ex notitia propositionis hujus Ego cogito, ascendere volo ad notitiam illius, Ergo sum, utor notione hac mihi jam parta per lumen naturale, Quidquid cogitat est, tanquam gradu. Cum in tertia sua Meditatione *existentiam* Dei investigaret Cartesius per Analysin, sic tanquam gradu usus est notione quæ in mente sua jam ante extabat, rei cujusdam æternæ, infinitæ, omnipotentis ; item altera hac , quam in mente sua per lumen naturale impressam fuisse ait, Tantum in caussa tota &

efficiente ineſſe debere, quantum in cauſſæ hujus effectu. Quod niſi jam ante parati eſſent illi gradus, fruſtra mens ad ſuperiora niteretur.

VIII. Miramini porro inconſtantiam Carteſii. Dubitandum eſſe ſtatuit de rebus omnibus, etiam de iis quæ nobis per ſe lumine naturali nota ſunt; ne exceptis quidem Theorematis Mathematicis; nec iis quoque principiis, quibus illa nituntur; velut iſto, Totum eſt majus ſua parte. Mox tamen multa paſſim admitti jubet, idcirco tantum quod lumine naturali nota ſint. Certiſſimum & ſine ulla dubitatione fatendum eſſe definit, ſe eſſe, quia cogitat; hoc uno argumento, *quod repugnet id quod cogitat, tum cum cogitat, non eſſe*. Quid aliud vero eſt *repugnare*, quam adverſari lumini naturali, & falſitatem manifeſtam ac per ſe notam implicare? Ergo quæ adverſantur lumini naturali, & quorum falſitas per ſe nobis nota eſt, ſine ulla dubitatione repudiari jubet Carteſius, ut falſa; quæ vero conſentiunt lumini naturali, & quorum veritas per ſe nobis nota eſt, ſine ulla dubitatione admitti, ut vera. Quæro autem, annon

Sibi contradicit Carteſius, iis quæ lumine naturali nobis nota ſunt, fidem aliquando tribuens, aliquando detrahens.

tam lumini naturali consentiat, tamque per se nobis notum sit, Totum esse majus sua parte, quam eum qui cogitat esse? Cur ergo credam eum qui cogitat esse, idcirco quod lumine naturali id mihi notum sit; non credam totum esse majus sua parte, quod mihi lumine naturali æque notum est? Quid vero est sibi contradicere, in seque incurrere, si hoc non est? Hic hæreret sane Cartesius: nam quid in re tam aperta caussari possit homo pudens? Non ita Cartesiani, gens procax, & ad quidvis defendendum projecta. Dubitandum sibi esse statuebat Cartesius, inquiunt, de rebus lumine naturali cognitis, antequam eas expendisset; postquam vero sunt à se exploratæ, de iisdem desiit dubitare. Hic ergo adhiberi volunt pervulgatam in Scholis distinctionem. Cartesium fatentur dubitasse & non dubitasse de iisdem rebus *in sensu diviso*; dubitasse nempe, antequam eas expendisset; non dubitasse, postquam à se expensæ sunt. Negant dubitasse & non dubitasse de iis rebus *in sensu composito*, eodem nempe tempore: pugnantia hæc esse, non illa. Primum, qui scitis, ô boni viri, hæc nus-

quam à Carteſio fuiſſe expenſa, cum ea tanquam falſa repudiavit; expenſa deinde ab eo fuiſſe, cum ea admiſit tanquam vera. Quî ſcitis ſatis hæc ab eo expenſa fuiſſe? Expenderit vero; an inquiſitio iſthæc Carteſii, norma eſt Philoſophiæ? Expendit axiomata Geometrica, & vera eſſe comperit: expenderunt alii, item docti, & tanquam dubia rejecerunt. Velut pronuntiatum illud, quo nititur Geometria, Quæ ſunt æqualia rei alicui, inter ſe æqualia ſunt, exploravit Carteſius, & verum eſſe deprehendit: exploravit Carneades, vir Carteſio nulla re inferior, in multis vel potius omnibus longe ſuperior, & incertum eſſe deprehendit. Adde Carteſium hanc habuiſſe cauſſam, cur dubitaret de rebus lumine naturali cognitis, quam tollere non potuit quantumvis attenta ejus inquiſitio. Cauſſa hæc erat, quod ignoraret, annon ea eſſet natura mentis humanæ, ut falleretur in iis etiam rebus, quæ videntur eſſe certiſſimæ. Quantumlibet ergo veras & lumini naturali conſentaneas res ipſi oſtenderit ſua inquiſitio, conſtabat adhuc illa dubitationis cauſſa, annon mens humana pro ſua conditione, quæ

mutari non poteſt, falleretur in iis rebus.
Cart. Medit. 3. Docuit præterea conceptis verbis Carteſius, nullam in ſe ineſſe facultatem ad deprehendum verum, cui tantum habeat fidei ac lumini naturali. Poſtquam igitur lumini huic detraxit fidem, nihil in eo ſuperfuit amplius, cujus ope ad veri notitiam perveniret; non ars, non ſtudium, non inquiſitio, futilia ad aſſequendum verum præ lumine naturali præſidia. Denique cum paſſim tradat, non ante ſe deprehendiſſe, certam eſſe fidem luminis naturalis, nec fallere id nos poſſe, quam poſtquam agnovit Deum eſſe, nec eum eſſe fallacem; quidquid ex ejus inquiſitione verum ei viſum eſt, priuſquam cognoviſſet Deum eſſe, pro incerto habere debuit. Nondum autem cognoverat eſſe Deum, cum prima hæc Philoſophiæ ſuæ poneret fundamenta, & fidem luminis naturalis exploraret, ut ex ejus Meditationibus licet intelligere. Vana eſt ergo hæc Carteſianorum reſponſio.

Enuntiato hoc, Ego cogito, aliud ſignificatur, quam IX. Aio rurſum in hoc lemmate, Ego cogito, ineſſe ambiguitatem, atque aliud ſignificari, quam quod intelligi

vult Carteſius ; ideoque nullam eſſe conſecutionem hanc, Ergo ſum, ut pote ductam ex ſignificatione, quam enuntiato ſuo affingit Carteſius, non quæ eo reipſa continetur. Tribus rebus conſtat omnis cogitatio; mente cogitante, re menti cogitanti objecta, mentis cogitantis actione in rem objectam. Actionem dico; etſi non me fugit cogitationis nomen extendere Carteſium ad omnes motus, quibus mens, vel movetur per ſe, vel aliunde afficitur. Sed quantum pertinet ad hanc diſputationem, perinde eſt: nam cum afficitur, tria itidem neceſſaria ſunt; mens affecta, res mentem afficiens, affectio ipſa. Neque cauſſa eſt, cur hic vitilitigent Carteſiani, quod ſpectetur hic à me cogitatio, quatenus actio eſt, non quatenus affectio : quippe, inquiunt, decrevit Carteſius cogitationem eſſe actionem, non affectionem ; quod unum hic quæritur. Nempe mera hæc tergiverſatio eſt; nec enim id quæritur in præſentia; ſed an tribus rebus conſtet omnis cogitatio. Quæratur tamen, ut volunt, an cogitatio ſit actio vel affectio. Carteſius, inquiunt, cogitationem decrevit eſſe affe-

quod vult Carteſius ; ac proinde ducta ex eo concluſio nulla eſt.

Carteſ. Princip. Part. 1. cap. 9.

ctionem, non actionem. Quasi regula veri sit opinio Cartesii. Quam multi, quam præclari Philosophi cogitationem senserunt esse actionem? Quotus quisque Dialecticorum est, qui de mentis operationibus non differat? operationes vero quid aliud sunt quam actiones? Verum quid multa? Gentis hujus mores agnoscite; qui dum Cartesium defendunt, sententiam ejus vel dissimulant, quod perversitatis est; vel ignorant, quod socordiæ. Sic enim ille: *Cogitatio, tum pro re cogitante, tum pro istius rei actione accipi potest. Nego autem rem cogitantem alio præter se ipsam objecto indigere, ad suam actionem exercendam.* Deinde: *Cogitationis vox indiscriminatim pro omni animæ operatione accipitur.* Et in Principiis duos esse tradit cogitandi modos, operationem intellectus, & operationem voluntatis. Quibus consentanea reperies in libris Cartesianorum. Quamobrem cogitationem, vel ut actionem spectare, vel ut affectionem, jus nobis fasque est. Commodior autem nobis erit in præsentia cogitationis notio, quatenus actio est. Igitur ut cogitem de Sole, necesse est

Cartes. Resp. ad Gassend.

Cartes. Princip. Part. 1. §. 32.

mentem meam esse quæ cogitet, actionem mentis meæ qua cogitet, rem menti meæ objectam, nempe Solem, de quo mens cogitet. Cum ait igitur Cartesius, Ego cogito, quænam res menti ejus objecta est de qua cogitet? nempe ejus cogitatio. Cogitatio autem illa, non hæc ipsa cogitatio est, qua mens ejus nunc cogitat: nam si id esset, eadem esset actio, ac finis seu terminus in quem actio dirigitur; & actio illa in se ipsam retorqueretur; quod perabsurdum est, & adversarium lumini naturali, ad quod tam sæpe provocat Cartesius. Nisi alio fortasse utatur lumine naturali, ac reliquum vulgus hominum. Igitur cogitatio qua nunc cogito, alia est ac cogitatio de qua cogito: & enuntiatum hoc, Ego cogito, si evolvas, latere hoc in eo deprehendes, Ego cogito de cogitatione mea, quatenus cogitatio est; cujus non alia significatio est, quam istius, Ego cogito me cogitare. Ac ne ista quidem locutio vitio caret, aliter enim accipienda est ac dicitur, & tantumdem valet, ac si dicerem, Ego cogito me cogitasse: nam ut oculi, sic humana mens unicam tantum rem eodem tempore

directe potest intueri. Itaque ut cogitem me cogitare, duplex adhibenda est cogitatio, quarum alia reflecti debet in aliam, posterior in priorem, præsens in præteritam; ita ut prior menti objecta sit in quam mens intendatur, posterior per quam mens intendatur in priorem; sive, ut paucis complectar, prior cogitatio erit finis sive terminus posterioris; posterior erit actio mentis, qua mens dirigatur in priorem. Repugnat enim utrumque effici per unicam actionem: quippe res una & eadem in se ageret, quod nemo homo vel primis Philosophiæ rudimentis imbutus dixerit. Quidni vero, inquiunt, mens de cogitatione sua cogitet una eademque cogitatione; cum Angelus, juxta Thomam, per suam formam, quæ est sua substantia, seipsum intelligat? At responsionem subministrat ipse Thomas, plurimum nempe mentem Angelicam differre ab humana; quippe *intellectum Angelicum non esse suum intelligere, sed primum objectum sui intelligere esse ejus essentiam; at intellectum humanum nec esse suum intelligere, nec sui intelligere esse objectum primum ipsam ejus essentiam.*

Thom. P. 1. q. 56. a. 1. & q. 87. a. 3.

sed aliquid extrinsecum, scilicet naturam materialis rei. Statuit itaque mentem humanam de rebus plurimis, sub una & eadem idea comprehensis, cogitare posse, *per modum unius*, hoc est *per unam speciem intelligibilem*; non vero de rebus plurimis, comprehensis sub variis ideis, *per modum multorum*, hoc est *per plures species intelligibiles; & quæcunque intellectus per multas species intelligit, non simul intelligere.* Ac concludit demum fieri non posse, ut *idem intellectus simul perficiatur diversis speciebus intelligibilibus, ad intelligendum diversa in actu; sicut nec unum corpus potest simul diversis figuris figurari; & alium esse actum quo intellectus intelligit lapidem; & alium esse actum, quo intelligit se intelligere lapidem.* Idem alibi docet *id quod primo cognoscitur ab intellectu humano esse objectum extrinsecum; & secundario cognosci ipsum actum quo cognoscitur objectum; & per actum cognosci ipsum intellectum.* Quæ si referuntur ad quæstionem propositam, videbimus Cartesium primo actu cogitare de Sole sibi objecto; secundo actu cogitare de hac cogitatione Solis; tertio

Thom. P. 1. q. 12. a. 10 & q. 85. a. 4.

Thom. P. 1. q. 87. a. 3.

Aristot. De anim. l. 2. c. 4. & Topic. l. 2, c. 4.

actu de mente sua quæ cogitet. Atque hæc fulcit Thomas auctoritate Aristotelis, quæ parum valet apud Cartesianos. Hujus scitum est, *Objecta præcognosci actibus, & actus potentiis;* item, plurimum interesse scientiam inter & cogitationem; scire multa nos posse, de una tantum re nos posse cogitare. Contradicit Cartesius cum sua Schola, statuitque cogitationem *non alio præter seipsam objecto indigere;* fieri id per eam, quam vocant, *mentis abstractionem;* abstracta scilicet mente & deflexa à re cogitata, nempe Sole, ad suam cogitationem; quippe quæ ex cognitione suæ cogitationis educat cognitionem *existentiæ* suæ, non ex cognitione Solis; nec enim dici, Sol existit, Ergo sum; sed, Ego cogito, Ergo sum: divulsa igitur cogitatione à re cogitata, à Sole nimirum, solam permanere cogitationem, sine ulla re objecta; quod perinde est, ut si dicant destrui & interire cogitationem hanc. Nam cum agnoscant positam esse naturam cogitationis in applicatione rei cogitantis ad rem cogitatam, sublata re cogitata, perire cogitationem necesse est. Quæ si pereat, retorqueri in seip-

ſam, & reflecti non poterit. Urgent tamen adverſarii, progreſſuras in immenſum cogitationes, ſi ad cogitandum de prima cogitatione neceſſario requiritur altera cogitatio; & tertia ad cogitandum de ſecunda, atque ita in infinitum. Sed hæc ex Thoma petita à Thoma ipſo diluuntur: fatetur enim cogitationes progreſſuras in infinitum, & mentem humanam infinitam eſſe, nempe *in potentia*, non *in actu*. Certum igitur omnino eſt, ſecundæ cogitationi Carteſii rem aliquam eſſe objectam, cogitationem ſcilicet præteritam; quæ cum antea eſſet cogitatio, fit nunc res cogitata. Unde colligitur mancum eſſe & imperfectum hoc Carteſii enunriatum, Ego cogito; atque hunc ejus eſſe intellectum, Ego cogito me cogitare; ſeu potius, ſi emendate & accurate loqui velit, Ego cogito me cogitaſſe. Qui cogitat autem ſe cogitaſſe, memoria uti debet, ut meminerit ſe cogitaſſe. Ubicunque autem adhibetur memoria, illic ineſſe poſſe errorem ipſi fatentur adverſarii: ſiquidem memoria, ut ſciſcebat Lacydes, opinio eſt; fallax eſt porro omnis opinio; nihilo enim certior

Thom. P. 1. q. 87. a. 3. & q. 86. a. 2.

ſum me cogitaſſe, quam me ambulaſſe, me dormiſſe, me ediſſe. Hæc autem plane incerta ſunt: incertum igitur me cogitaſſe. Quapropter nulla eſt, quæ inde cogitur concluſio, Ergo ſum. Dicet fortaſſe Carteſius, etiamſi incertum ſit me cogitaſſe, certum tamen eſſe me nunc cogitare me cogitaſſe; concluſionem autem duci, non ex eo quod cogitaverim, ſed ex eo quod nunc cogitem me cogitaſſe; hoc eſt non ex cogitatione præterita, ſed ex cogitatione præſenti. Nos vero negabimus, concluſionem hanc, Ergo ſum, duci ex cogitatione ipſa quæ præſens eſt, & qua cogito me cogitaſſe; ſed ex cogitatione præterita, qua cogitabam de Sole. Cum enim cogitarem de Sole, mens per alteram cogitationem reflexa eſt in primam iſtam, ex eaque eduxit concluſionem hanc, Ergo ſum. Nam ſi educeretur ex ſecunda cogitatione, educeretur utique per tertiam; neque ſolum eſſet dicendum, Ego cogito, nec, Ego cogito me cogitaſſe; ſed, Ego cogito me cogitaſſe me cogitaſſe. Et ſecunda illa cogitatio perinde incerta foret ut prima: ac proinde & educta ex hac concluſio. Demus

tamen certum eſſe me cogitaſſe ; at tum certe mea me fallere poteſt memoria, cum aio, Ergo ſum : nam cum de concluſione hac cogito, cogitare deſii de enuntiato antecedente, Ego cogito ; nec ex hoc illud pendere aliter ſcire poſſum, quam ope memoriæ. Quid ad hæc Carteſiana Schola ? Fatemur, inquiunt, opus hic eſſe memoria ; at memoriam negamus ſemper eſſe fallacem : fallax eſſe poteſt, cum vetera recordamur ; ſecus, cum recentia ; tum enim fallere nos non poteſt. En vero ante auſtera illa & rigida Philoſophia, nunc manſuefacta, & ad vulgares opiniones accommodata : nam quæ res omnes primo habebat pro falſis, rediit ſtatim in gratiam cum lumine naturali, & mox cum memoria ipſa & opinionibus ; qui fons eſt errorum omnium. Atque id quidem in ipſo aditu, & nondum poſitis fundamentis. Hæremus enim adhuc in lemmate hujus argumenti, Ego cogito, Ergo ſum ; quod initium eſt atque caput Carteſianæ Philoſophiæ. Cæterum hic appello, non univerſos ſolum Philoſophos, ſed omne genus hominum, quorum nullus non

sæpe expertus est, repentinum aliquem sonum, fremitum muscæ volantis, inopinum quidpiam oculis objectum, adeo cogitationes omnes præsentes & animo hærentes excutere, earumque ita obliterare vestigia, ut earum plane immemores hæreamus in medio sermone hiantes, nec interruptam orationem contexere possimus. Puderet certe Cartesium distinctionis hujus, qui in secunda Meditatione, cum veritatis rimaretur aditus, credendum sibi esse statuit, *nihil unquam extitisse eorum, quæ mendax memoria repræsentat*, nullo veterum & recentium discrimine. Et in quinta Meditatione, aliisque locis, dubitare se non posse ait, quin tres anguli trianguli sint æquales duobus rectis, quamdiu in animo habet demonstrationem qua id probatur; sed *statim atque* de eo cogitare desiit, quamvis eam à se clarissime perceptam recordetur, dubitare se tamen posse an vera sit, nisi Dei minime fallacis notitiam habuerit, per quem certus fiat veracem esse quam retinet perceptionis hujus memoriam. Nondum autem pervenimus ad disputationem de *existentia* Dei. Nondum

igitur, juxta Carteſii placita, fides ulla habenda eſt memoriæ; non ſolum cum vetera recordamur, ſed etiam cum recentiſſima, *ſtatim atque mentis aciem ab iis deflexiмus.* Cum fluxa ſit autem & infirma hominum memoria, ad aliud lemma facile referri poteſt conſecutio, quam ad id unde profecta eſt. Simile quid nobis in quotidiana familiaris ſermonis conſuetudine uſuvenire ſolet, cum aliquantum dicendo progreſſi, unde ductæ ſint conſecutiones in quibus hæremus, & quorſum referendæ, non ſatis meminimus. Connexio itaque gemini hujus enuntiati, Ego cogito, &, Ergo ſum, incerta eſt & fallax; ac nulla proinde argumentatio. Huc accedit, quod cum hoc argumentum, Ego cogito, ergo ſum, nitatur hoc pronuntiato, Quidquid cogitat, eo tempore quo cogitat eſt, ſequitur me cum hoc colligo, Ergo ſum, ex iſto, Ego cogito, nihil aliud velle quam me eſſe eo tempore quo cogito. Atqui jam deſiit cogitatio illa, cum dico, Ergo ſum: & aliud eſt tempus enuntiati antecedentis, Ego cogito, & aliud enuntiati conſequentis, Ergo ſum. Vel igitur id ſibi

vult ista argumentatio, Ego cogito, ergo ero; vel istud, Ego cogitavi, ergo sum: & pronuntiatum hoc, Quidquid cogitat, eo tempore quo cogitat est, unde Cartesius pendere vult argumentationem suam, nihil ad eam pertinet; atque ut ad eam utile sit, sic immutandum est, Quidquid cogitat, eo etiam tempore quo non cogitat, est. Quæ omnia ita emendata & immutata, uti esse debent, falsissima, ipso fatente Cartesio, & ineptissima sunt. Ac telum hoc caute se vitasse putant Cartesiani, cum dicunt consequens esse in antecedente; & in illo, Ego cogito, inesse istud, Ergo sum, nullam ergo habendam rationem temporis, quippe quocunque tempore subjungatur, Ergo sum, tamen verum id fuisse cum dixi, Ego cogito. Acuti homines! Nam idcirco quod consequens illud, Ergo sum, est in illo antecedente, Ego cogito, efficitur eo temporis momento quo dico, Ego cogito, verum esse, Ergo sum; nec tamen efficitur alio tempore verum esse, Ergo sum. Quemadmodum enim nulla erat hæc conclusio, Ergo sum, antequam dictum sit, Ego cogito; ita nulla est hæc conclusio,

Ergo ſum, poſtquam dictum eſt, Ego cogito. Itaque attendenda hic eſt, non natura rerum, ſed progreſſio animi in cognoſcenda *exiſtentia* ſui. Aliter enim ſe habent in natura membra argumenti hujus, Ego cogito, Ergo ſum; ſumtio nempe & conſequens; aliter in mente Philoſophi. In natura enim ſunt ſimul, neque ullum intereſt diſcrimen temporis; in mente Philoſophi, non item. Nam poſtquam is de eo cogitavit, Ego cogito, cognitione cogitationis ſuæ jam parta utitur tanquam gradu, ut ad cognitionem *exiſtentiæ* ſuæ, nondum ſibi partam progrediatur: & hoc gradu nixus pervenit demum ad illam cogitationem, Ergo ſum. Quæ duæ cogitationes tempore ſunt ita diſcretæ, ut poſt priorem editam cogitationem, nondum edita altera interire poſſit Philoſophus. Clariſſime hæc oſtendunt Meditationes Carteſii, quarum ſeries ita ab eo exponitur, non uti res ab eo meditatæ extant in natura, ſed uti in ejus animo aliæ ex aliis natæ ſunt; vel, ut ejus verbis utar, *non in ordine ad ipſam rei veritatem, ſed duntaxat in ordine ad ſuam perceptionem.* At provenerunt nuperi *Præf. Medit.*

Carteſiani, qui ſe ex his anguſtiis alia tentarunt expedire ratione. Hoc enim enuntiatum, Ego cogito, & illud, Ego ſum, etiamſi diverſis temporibus utrumque profertur, eodem tamen tempore extare aiunt in mente Philoſophi; prius in intelligentia, quæ res percipit; poſterius in voluntate, quæ judicia de iis facit & affirmat. Longum eſſet, at non valde fortaſſe operoſum, oſtendere aliquando intelligentiam agere, aliquando affici voluntatem, ſecus ac decrevit Carteſius: nunc ſatis eſt, ex ipſis Carteſianæ doctrinæ principiis demonſtrare ſumptionem hanc, Ego cogito, non minus extare in voluntate, quam conſequens illud, Ergo ſum: & conſequens iſtud, Ergo ſum, non minus extare in intelligentia, quam ſumptionem hanc, Ego cogito: & quamvis hoc extaret in voluntate tantum, iſta in intelligentia, non hinc ſequi utrumque extare ſimul in mente Philoſophi. Nam ſi evolvatur enuntiati hujus, Ego cogito, ſignificatio, idem erit ac, Ego ſum cogitans: in quo cum reperiantur *ſubjectum* & *prædicatum*, uti loquuntur Dialectici, & copula utriuſ-

que, negari non poteſt hanc propoſitionem eſſe judicium ſeu affirmationem. Quæ cum ex voluntate ſola proficiſcantur, ut pertendunt Carteſiani, plane dicendum eſt enuntiatum hoc, Ego cogito, perinde extare in voluntate, ut conſequens, Ergo ſum. Hoc ipſum vero conſequens, Ego ſum, hoc eſt, Ego ſum exiſtens, cum conflatum ſit ex his ideis, Ego, &, exiſtens, quæ perinde ſunt in intelligentia, ut ideæ illæ, Ego, &, cogitans, quibus conſtat ſumptio iſthæc, Ego cogito, eodem modo eſt in intelligentia utraque propoſitio. Tametſi autem ſumtio hæc, Ego cogito, extaret ſolum in intelligentia, & conſequens, Ergo ſum, in voluntate, non hinc tamen efficeretur eodem tempore extare utrumque in mente Philoſophi. Nam antequam hoc judicium, Ergo ſum, voluntas facere poſſit, neceſſe eſt intelligentiam ei exhibuiſſe ideas, quæ his propoſitionibus continentur, Ego ſum cogitans, Ego ſum exiſtens; tum convenientiam idearum illarum, nempe ideæ Ego, cum idea, cogitans; item ideæ, Ego, cum idea, exiſtens. Et quoniam argumentum hoc, Ego ſum cogitans, Ergo

ſum exiſtens, nititur enuntiato illo, Quidquid eſt cogitans eſt exiſtens, neceſſe quoque eſt, ut convenientiam idearum illarum, cogitans, &, exiſtens, voluntati repræſentaverit intelligentia. Ex trium illarum idearum convenientiæ, oriuntur tria voluntatis judicia, Quidquid eſt cogitans eſt exiſtens, Ego ſum cogitans, Igitur ſum exiſtens. Et cum compertam nondum haberet convenientiam ideæ, Ego, cum idea, exiſtens, recurrit ad tertiam, nempe, cogitans; quam comparat primo cum idea, exiſtens; & deprehenſa utriuſque convenientia, prodit prior ſumtio, Quidquid eſt cogitans eſt exiſtens: confert deinde ideam, Ego, cum idea, cogitans; & poſtquam eas novit congruere, naſcitur altera ſumtio, Ego ſum cogitans. Ex quibus demum effloreſcit quæſita concluſio. Antequam igitur judicia hæc faceret voluntas, ideæ illæ tres extabant in intelligentia Philoſophi. Ex his deinde per vices judicia fecit voluntas; nam primo ignorabat an eſſet, cum ſciret ſe cogitare, & quidquid cogitat exiſtere: quibus antecedentibus notionibus, quaſi gradibus, uſus eſt Philo-

ſophus, ut ad illam aſcenderet, Ergo ſum. Quæ cum ita ſe habeant, manifeſtum utique eſt, ſimul iſta in mente Philoſophi non extitiſſe, ac futile eſſe hoc Carteſianorum commentum.

Cum quis cogitat de re aliqua, non eadem eſt idea rei hujus de qua cogitat, ac idea ipſius cogitationis.

X. His opponunt præterea Carteſiani, quod & in eorum, Carteſiique adeo ipſius libris legitur; cum quis cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, conſcium eſſe ſuæ cogitationis, eamque ſentire ac cognoſcere; ut cum cogitat diem eſſe, non ſolum cogitare diem eſſe, ſed & hanc ipſam cogitationem cognoſcere; ita ut notitia cogitationis hujus eadem ſit ac cogitatio ipſa, quæ ſecum ſui conſcientiam & perceptionem in animo imprimat, & idea cogitationis hujus non alia ſit ab ipſa cogitatione. Sed hæc quam inania ſint facile intelligitur. Latebram primum quærunt in confuſione hac idearum toto genere diſcrepantium. Nam cum cogito diem eſſe, mens mea eſt principium cogitationis hujus; cogitatio eſt actio mentis; dies eſt finis cogitationis. At cum cogito me cogitare diem eſſe, mutatur finis cogitationis; tunc enim fin is cogitationis non idem eſt qui erat, nem-

pe, Dies est; sed alius plane, nempe, Cogito diem esse. Mutato autem fine seu termino, mutari actionem necesse est. Scitum quippe est Scholæ, *Actum habere speciem ab objecto*. Igitur posterior hæc cogitatio diversa penitus est à priore, & perperam confunduntur. Nam qui dicunt cogitationem diei non differre à cognitione cogitationis diei, cum & iidem dicant cognosci diem per cogitationem diei; cognosci vero cogitationem diei per seipsam, pugnantia loquuntur. Diversæ enim sunt notiones rerum, cum res circa quas versantur hæ notiones, & illarum acquirendarum viæ diversæ sunt. Aliud est autem dies, aliud cogitatio diei; habetur notio diei per ideam diei, illa per seipsam, ut volunt Cartesiani. Diversæ sunt igitur notiones istæ. Huc adde posse me cogitare de die, nec cogitare de cogitatione diei: ineptum est autem dicere hæc esse unum & idem, quorum unum potest esse sine alio. Adde etiam, quoniam in enuntiato hoc, Ego cogito, post comparationem *subjecti* Ego, cum *prædicato*, Cogito, & post convenientiam utriusque agnitam, unum alteri tributum

tributum est, fieri id per *judicium*, quæ est secunda mentis operatio. Fieri autèm non potest comparatio hæc, neque ulla hic agnosci convenientia, quam idearum. Nam cum idea habeatur *subjecti* illius *Ego*, si *prædicati cogito* idea non haberetur, comparare non posset Philosophus id cujus in se extat idea, cum eo cujus nullam habet ideam; nec proinde affirmare se cogitare. Sin vero ex seipsa nota ei esset hæc cogitatio, quidquid in ea cognoscit, ei quoque ex se notum esset: cognoscit autem in ea suam *existentiam*: sua ergo ei ex se ipsa nota esset *existentia*. Pari ergo jure dicere possit, Ego sum, Ergo cogito, ut dicit, Ego cogito, Ergo sum; neque magis dubitare debuit de *existentia* sua, quam de cogitatione sua. Quinetiam quemadmodum dixit Cartesius, Ego cogito, Ergo sum, dicere quoque possum, *Cartesius cogitat*, *Ergo est*. Par est enim argumenti utriusque vis, par veritas. Atqui ex cogitatione Cartesii colligere non possum eum esse, quin cogitationis hujus Cartesianæ idea in me sit. Igitur ex sua cogitatione colligere itidem non potest Cartesius se esse,

quin suæ quoque cogitationis idea in se sit. Nam quamvis cogitatio hæc sit Cartesii, mea vero non sit, eodem tamen modo spectatur ab utroque nostrum, eodem modo usurpatur; nec aliam induit naturam, cum à me in argumentum adhibetur, aliam cum ab eo. Cum enim nihil nisi per ideam sentiri, nosci, percipi possit, sentire non possum me cogitare de die, nisi per ideam cogitationis hujus. Ideam autem cogitationis, & ideam diei, qui eamdem dicere ausit, pari is jure dicat diem & cogitationem idem esse. Cartesius ipse audiatur ferens adversum se sententiam in libro de Methodo: *Est*, inquit, *alia actio mentis per quam aliquid bonum vel malum esse judicamus, & alia per quam nos ita judicasse agnoscimus, atque una sæpissime sine alia reperitur.* Quod si judicium de bono & malo reperiri potest, sine cognitione hujus judicii; cogitatio quoque quæ habetur de Sole, reperiri potest sine cognitione cogitationis hujus. Audiatur & Scholæ Princeps Thomas: *Alius est actus*, inquit, *quo intellectus intelligit lapidem; & alius est actus quo in-*

Thom. Summ. Part. 1. quæst. 87. art. 3. ad 2.

telligit ſe intelligere lapidem. At hæc fregiſſe ſe putant Carteſiani, cum aiunt noſcere ſe diem per ideam diei; at cogitationem diei noſcere ſe per ſeipſam, non per ideam; res quippe quæ extra mentem noſtram ſunt, non aliter noſci quam per ideas; quæ vero ſunt in mente noſtra, velut cogitationes, noſci per ſeipſas ſine ideis. Quæ quam vana ſint, animadvertite. Noſcimus mentem noſtram, intelligentiam noſtram, voluntatem noſtram; & noſcimus quidem ope idearum: hæc enim comparamus inter ſe, diſtinguimus, definimus; quæ ſine affirmatione aut negatione fieri non poſſunt. Affirmatio autem & negatio non aliter fit quam ideam cum idea comparando, earumque deprehenſa convenientia aut diſcrepantia. Quinetiam ideas ſæpe noſtras per ideas cognoſcimus. Cum tria idearum genera diſtinxit Carteſius, naturalium, factitiarum, & adventitiarum, novit eas utique per earum ideas. Ideæ autem univerſales fiunt ex ſingularibus; ut & ſingulares nonnumquam ex univerſalibus. *Contendo ego*, inquit Carteſius, *eſſe in nobis ideas, non eorum tantum-* *Carteſ Epiſt. Tom. 2. Epiſt. 53.*

modo omnium, quæ sunt in nostra intelligentia; sed & eorum quæ sunt in nostra voluntate; nec enim velle quicquam possumus, quin nos id velle sciamus; nec id posumus scire quam per ideam. At quæ his subjicit, valde absurda sunt, nempe ideam hanc eamdem esse ac ipsam actionem. Nam qui vult legere, hanc mentis suæ actionem cognoscit per ideam; cujus ideæ caussa est ipsa actio: ideam autem actionis cum actione confundere, caussam cum effectu confundere est. Alibi ideam mentis nostræ & ideam cogitationis ponit in numero idearum, quæ in nobis innatæ sunt: & ideam definit, *Quidquid potest esse in mente nostra.* Cui consequens est cogitationem Solis idea sua non carere, per quam cognoscitur, cum cognitio hæc sit in mente nostra. Sic & Thomas, cujus auctoritati multum videtur tribuere Cartesiana factio: *Intellectus noster intelligit seipsum per speciem intelligibilem* Concedamus id tamen; nam & aliis quoque Philosophis visum est cogitationem omnem adjunctum habere & comitem sensum quemdam & perceptionem sui: ut cum volo ambu-

Cartes. Medit. 3. Epist. Tom. 2. Ep. 54.

Thom. Part. 1. q. 14, a. 2.

lare, non ſolum volo ambulare, ſed volo & probo hanc voluntatem ambulandi. Quemadmodum cum oculis domum intueor, duplex fit viſio, altera directa qua domum video; altera obliqua, qua vicinas arbores: ita cum cogito diem eſſe, duplicem aiunt eſſe cogitationem; directam alteram, quæ eſt diei; alteram obliquam ſive adjunctam & comitantem, quæ eſt cogitationis diei. Carneades quoque cum de Criterio diſſereret, dicebat ex re aſpectabili hominis oculis objecta exiſtere phantaſiam, quæ & ſui & rei aſpectabilis notionem in animo ſignaret; & lucis utebatur exemplo, quæ & ſeipſam & alias res aſpectabiles efficeret. Verum nihil inde, quod cauſſæ ſuæ proſit, colligent Carteſiani. Ut enim ex cognitione cogitationis meæ exprimam antecedens iſtud enuntiatum, Ego cogito, unde ducere poſſim hanc concluſionem, Ergo ſum, non ſatis eſt ut cognitio illa ſit obliqua & adjuncta, ac proinde imperfecta; ſed neceſſe omnino eſt ut ſit directa & perfecta: non ſatis eſt ſi ſentiam me cogitare, ſed neceſſe eſt ut cogitem me cogitare. Niſi enim

attento animo & accurate perlustretur & percipiatur enuntiati cujuslibet natura, significatio, & intellectus; certo sciri haudquaquam potest latere in eo conclusionem, quæ inde eruenda est. Quamobrem reflecti debet animus & defigi in priorem hanc suam cogitationem. Prior autem illa cogitatio, erat mentis cogitantis actio in rem sibi objectam de qua cogitabat; ea vero res objecta, finis erat, ut dixi, cogitationis: nunc autem actio illa fit finis novæ cogitationis, & mens in eam agit nova actione. Ruit itaque omnis hæc exceptio.

Falsum est istud, Ego cogito, ergo sum, *nobis cognitum esse per simplicem visionem, non per ratiocinationem.*

XI. At Cartesius, ejusque affectatores, ut duo hæc, Ego cogito, ergo sum, quæ facile divelli posse prospiciebant, firmius adstringerent, & in unum conglutinarent, negare ausi sunt nobis hæc esse per ratiocinationem cognita, sed per simplicem, ut vocant, visionem. Quippe fatentur ratiocinationem omnem errori esse obnoxiam, cum memoria opus habeamus, cujus ope principiorum & sumtionum recordemur, unde conclusiones ducimus; memoria autem fallax sit & infida. Igitur si to-

tum iſtud, *Ego cogito, ergo ſum*, meram eſſe ratiocinationem docuero, nec per ſimplicem viſionem noſci poſſe; incertum hoc eſſe & dubium utique probavero; falli vero, vel fallere qui ratiocinationem negant eſſe ratiocinationem. Quæro ergo quid ſit ratiocinatio, ſive argumentatio: annon actio mentis humanæ per quam ex principiis cognitis educitur concluſio, rem notam faciens quæ antea erat incognita? Sive malimus uti verbis Thomæ Aquinatis, *Proceſſio de uno intellecto ad aliud, ad veritatem intelligibilem cognoſcendam.* Annon autem in gemini hujus enuntiati complexione totum hoc reperitur? Neſcire enim ſe profitetur Carteſius in aditu Philoſophiæ ſuæ, an ſit. Ut autem ad rei hujus ignotæ notitiam perveniat, quærit aliquid quod ſibi ſine ulla dubitatione cognitum ſit. Id eſſe vult, *Ego cogito*; atque id ponit ut principium exploratiſſimum. Ponit & illud, ut lumine naturali notiſſimum, *Quidquid cogitat, eſt.* Tum ex gemino hoc principio ſibi cognito, *Quidquid cogitat, eſt; atqui ego cogito*, notitiam aſſecutum ſe ait

Thom. Summ. Part. 1. Quæſt. 79. art. 8.

rei quam ignorabat, nempe, *Ergo sum.* In qua conclusione *prædicatum*, ut vocant, adjungitur *subjecto*; nempe hoc *Sum*, illi *Ego*, per connexionem medii termini *Cogito*, qui præmissis sumtionibus intextus est. Quæ si quis perfectum conflare syllogismum negaverit, rudis ille sit Dialecticæ totius. Legatur secunda Cartesii Meditatio, manifesto apparebit progressio mentis per cognitionem cogitationis suæ, ad perceptionem rei prius incognitæ, nempe se esse. Ad id autem quod aiunt Cartesiani, cum quæreret Cartesius an existeret, de eo quidem ipsum non dubitasse, sed finxisse se dubitare, etsi hoc jam ipsis effugium præclusum est, dicemus tamen non hic disputari inter nos quid de *existentia* sua senserit Cartesius; sed annon quærendam & probandam susceperit suam *existentiam*; atque hoc suscepto, annon per argumentationem & ratiocinationem probare eam sategerit. Atqui hæc in prima sua & secunda Meditatione, & in suis Philosophiæ Principiis clarissime disputavit, magnoque molimine suam exquisivit *existentiam*, quam ex eo collegit demum quod

cogitaret. Insolens porro est & ineptum quod addunt, pertinere ad naturam syllogismi, conclusionem ex se notam non esse; cum nota autem nobis ex se sit *existentia* nostra, argumentum illud Cartesii, quo eam probare instituit, argumentum non esse. Itane vero? si nota nobis ex se est nostra *existentia*, cur de sua dubitavit Democritus, cur Academici de sua? Nota enim sit ex se conclusio, necne, oriatur modo ex vi propositionum, quas *præmissas* vocant, legitimum erit argumentum. Quid ex se notius, quam Axiomata Geometrarum? ea tamen demonstrare tentavit Apollonius Pergæus: nec id fecisset sane, si in eo ludere se operam putasset. Nihil enim tam ex se notum est, quod non alicui Philosopho dubium & ignotum esse possit. Annon per se notum est, æqualia esse inter se, quæ alteri æqualia sunt? falsum id tamen, ac proinde ignotum Carneadi fuit, & demonstratione eguit. At quod in eorumdem libris legitur, propositionem hanc, *Ego sum*, atque argumentum etiam illud, *Ego cogito, Ergo sum*, esse axiomata, ridiculum est & omnibus cachin-

nis dignum; summamque prodit sectæ hujus imperitiam. Axiomata enim appellari vulgo solent effata quædam universalia, immutabilis & æternæ veritatis; qualia sunt illa Geometrarum. Propositiones autem istæ cum singulares sint, & circa *individua* versentur, mutabiles sunt & incertæ, nihiloque magis Axiomata dici possunt, quam quævis alia propositio. Jam vero dum ex his nodis extricare se conatur Cartesius, in alios se laqueos induit; negat enim, eum qui dixerit, *Ego cogito, Ergo sum, existentiam* suam ex sua cogitatione per ratiocinationem deducere, sed tanquam rem ex se notam simplici mentis intuitu agnoscere; quippe si *existentiam* suam ex sua cogitatione per ratiocinationem colligeret, jam ante notam habere debuisse propositionem istam, *Quidquid cogitat est;* cum potius concludat Philosophus id omne existere quod cogitat, ex eo quod in se experiatur, non posse se cogitare, nisi existat; hanc enim esse mentis nostræ naturam, ut universales propositiones conflet ex singularibus. Quorum sive pœnitens Cartesius, sive oblitus, con-

Cartes. Resp. ad secund. Object.

Cart. Princip. Part. 1. §. 10.

traria omnia in libris Principiorum attulit; nempe antequam quis ſciat, idcirco ſe eſſe quod cogitet, huic eſſe ſciendum, fieri non poſſe, quin id omne ſit quod cogitet; propterea que certum hoc eſſe, *Ego cogito, Ergo ſum, quod repugnet ut putemus id quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non exiſtere.* Non igitur univerſale illud, *Quidquid cogitat eſt*, ex ſingulari hoc effloreſcit, *Ego cogito, Ergo ſum*, neque illo poſterius eſt; ſed è contrario hoc ſingulare tanquam fundamento nititur hoc univerſali. Traditum prætereà ab eo eſt in Epiſtolis, innatas in nobis eſſe ideas, quæ æterna illa & immutabilia nobis effata repræſentant. Cujuſmodi cum ſit illud, *Quidquid cogitat eſt*, id cognoſcimus ex natura noſtra, non ex aliis notionibus derivatum habemus. Quæ cum ita ſint, inconſiderate agunt Carteſiani, qui ideo quod enuntiatum hoc, *Quidquid cogitat eſt*, ex natura noſtra cognoſcimus & per ſimplicem viſionem, reliquas quoque hujus argumenti partes, *Ego cogito, Ergo ſum*, eodem modo nobis eſſe cognitas volunt. Major enim pro-

Cart. Princ. Part. 1. §. 7.

Carteſ. Epiſt. Tom. 1. Epiſt. 54.

positio isthæc, *Quidquid cogitat est*, effatum est immutabilis & æternæ veritatis. Minor autem propositio, *Ego cogito*, temporalis est, mutabilis & incerta. Ac proinde & ipsa conclusio. Quî ergo res tam discrepantis naturæ, tam diversæ, uno mentis & simplici intuitu spectari possint? Huc adde absurdum illud; si utrumque hoc, *Ego cogito*, &, *Ergo sum*, per simplicem visionem cognoscuntur, hoc est per unicam mentis actionem; cognoscuntur simul, eodemque modo, & eodem tempore; ita ut cognitio unius non pendeat ex cognitione alterius. Quæ si ita sint, non magis, nec prius cognoscitur, *Ego cogito*, quam, *Ergo sum*; ac proinde ex hoc pronuntiato, *Ego sum*, tam recte colligi potest istud, *Ergo cogito*; quam ex hoc, *Ego cogito*, colligit illud Cartesius, *Ergo sum*. Quod si istud vero, *Ergo sum*, pendet ex hoc, *Ego cogito*, atque inde educitur; ante in hoc intendenda mens est, quam in illud, ut ex cognito incognitum educatur. Unde sequitur cognitionem pronuntiati hujus, *Ergo sum*, posteriorem esse cognitione illius, *Ego cogito*. Ta-

metſi enim hæc temporibus diſcreta non ſunt ſuapte natura, ſed exiſtant ſimul; at diſcreta certe ſunt in mente Philoſophi, ut jam adnotavimus. Primum enim ſciebat id omne eſſe quod cogitat; agnoſcit deinde ſe cogitare; ac denique ſe eſſe. Nec proinde unica eſt cognitio ſimplexve viſio utriuſque.

XII. Scrutemur ſtirpes omnes argumenti hujus, & eruamus. Dixi Carteſium aliam quoque habuiſſe cauſſam, cur à dubitatione initium philoſophandi ſumeret; nempe quod ignoremus annon ita ſimus facti à Deo, ut ſemper fallamur, etiam in iis rebus quæ nobis videntur eſſe notiſſimæ; quo in numero ponit, non Theoremata ſolùm Geometrarum, ſed eorumdem quoque principia. Nec jam ipſi movemus litem, quod figmentum ponit auribus Chriſtianis inuſitatum, Deum nos poſſe ſemper fallere, cum ſciamus Deum bonum eſſe, perfectum, veracem, veritatem ipſam, noſque ab ortu facere lucis ſuæ participes. Quippe id agnovit variis locis Carteſius ipſe, ſcripſitque Deum eſſe *ſumme veracem & datorem omnis luminis; ac propterea plane re-*

Ex hoc dubitandi argumento, quod à Carteſio propoſitum eſt, Neſcire nos annon ita compa·ati ſimus à Deo, vel à malo aliquo Genio ut ſemper fallamur, refellitur iſtud, Ego cogito, ergo ſum.

Carteſ. Princ. Part. 1. c. 29. Carteſ. Medit. 1. & 2.

pugnare, ut nos fallat, sive ut proprie & positive sit causs errorum. Alibi quoque non Deum, sed malum aliquem Genium valde potentem fingere mavult, animis nostris insidiantem, perpetuoque nobis offundentem tenebras & errores. Sed utiivis caussam hanc assignet, meminerimus nos philosophari, & ipsum veritatis studium sive Philosophiam cujuslibet rei quantumvis absonæ fingendæ dare licentiam. Ex hac ergo lege adeo patente & generali, ita nos esse comparatos ut semper fallamur, cum nihil omnino exceptum sit, & nihil mihi sit adeo notum, quod non hujusmodi admonitio mihi falsitatis suspectum reddat; quidquid deinceps ad credendum mihi proponet Cartesius, id merito rejiciam, si priore ejus ac generali præcepto stare velim. En vero idem dubitandi auctor, repente mutatus ab illo cunctatore Cartesio, ac velut jam factus certior non ita se conditum à Deo, vel à malo aliquo Genio delusum, ut semper fallatur, affirmate & asseveranter pronuntiat se cogitare, ac ideo se esse, unico hoc persuasus argumento, quod repugnet id

quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non eſſe; propterea que notionem hanc, *Ego cog to, Ergo ſum*, omnium eſſe primam atque certiſſimam. Tum qui de omnibus omnino rebus dubitare decreverat, perfracto ſemel hoc repagulo, quod ipſe objecerat ſibi, jam quæcumque animo perſpicue videre ſibi videtur, quæcumque lumine naturali nota ſibi eſſe fingit, veriſſima eſſe conſtanter affirmat & ſtatuit. Quomodo vero qui neſcire ſe ait, annon ita ſit compoſitus à Deo, ut ſemper fallatur, ſcire poteſt ſe non falli, cum putat ſe eſſe, ſe cogitare; cum aliqua inter ſe pugnare exiſtimat; cum animo ſe perſpicue videre arbitratur quippiam; cum lumine naturali videtur ei aliquid notiſſimum? Unde id reſcire potuit, quod mox ignorabat? Quanam exceptione diſſolvit hoc argumentum, quod mox tantum apud eum valebat; quodque tanti eſt, ut eximii quidam viri de grege Carteſianorum ingenue confeſſi ſint, nulla ratione convinci eos poſſe, quicunque obſtinate contenderint, hanc eſſe naturam hominis, ut ſemper fallatur? Quod ſi ex hac inſcitiæ humanæ

lege ea eximi jubet Cartesius, quæ lumine naturali cognita sunt, & Philosopho cuidam dicenti falsum esse posse hoc enuntiatum, *Ego cogito*, nihil aliud habuit quod responderet, ut dixi supra, quam id esse lumine naturali cognitum, admittat necesse est principia omnia Arithmeticæ & Geometriæ; velut ista, Duo tribus addita efficere quinque, &, Si æqualibus æqualia addas, quæ inde exurgent, fore æqualia, de quibus tamen dubitare statuerat. Hæc porro si cum cæteris Mathematicorum principiis admiseris, admittes quoque ducta ex iis Theoremata, ac totam proinde Geometriam. At fatetur Cartesius, & negari certe non potest, sæpe in eo peccari. Jam ergo erroribus fenestra aperta est, & vanescit omnis ille dubitandi apparatus, in ipso Philosophiæ ingressu ab eo instructus. Præterea si ea est natura hominis, ut in rebus clarissimis fallatur, cum lumen naturale sit hujus ipsius naturæ facultas, quantumvis perspicuas nobis & manifestas res faciat, legi huic naturæ nihilominus erit obnoxium, qua fit ut in rebus clarissimis homo fallatur: nec Cartesii ratio-

cinationes quantumvis acutæ naturam ejus fallacem & insidiosam mutabunt. Videat nunc quo se vertat Cartesius: nam si dicere pergit nescire se annon ita se habeat, ut semper fallatur, agnoscat falli se posse in eo, *Ego cogito, ergo sum;* ac proinde primum hoc non esse & certissimum Philosophiæ fundamentum; vel si id admitti jubeat cum reliquis, quæ lumine naturali cognita sunt, jam nihil esse ab erroribus tutum. Concurrant Cartesiani omnes & capita conferant, numquam inde se expedient; atque hoc everriculum est argutiarum omnium Cartesii, quæ ab hoc aditu in ejus Philosophiam irrepserunt. Equidem cum tertiam ejus Meditationem legerem, mirari satis non poteram repugnantiam & dissensionem ratiocinationum. Quotiescunque, inquit, occurrit ad animum infinita Dei potentia, fateri cogor perfacile illi esse efficere ut fallar, etiam in iis quæ mihi videntur esse certissima. Mox subjicit, Quotiescunque attendo ad eas res, quæ mihi videntur esse certissimæ, tum erumpo in has voces, Fallat me Deus quantum potest, numquam tamen efficiet ut fallar,

cum credo me esse quia cogito, & duo tribus addita esse quinque; & cum fidem adjungo similibus pronuntiatis, quæ non possunt sine manifesta repugnantia non esse vera. Annon vides, Cartesi, annon sentis manifestam horum ipsorum quæ dicis repugnantiam? quæ perinde sunt, ut si diceres, Nihil est in quo errare non possim; Multa sunt in quibus errare non possum: item, Nescio annon fallar in rebus valde perspicuis; Scio me non falli in rebus valde perspicuis. At hic quoque recurrunt Cartesiani ad solennem suam responsionem; non dubitasse quidem Cartesium, sed tantisper finxisse se dubitare, annon ejus esset naturæ, ut semper falleretur, quoad expendisset propositas sibi caussas de eo dubitandi; quibus expensis si infirmas & invalidas reperisset, uti factum est, constitutum sibi fuisse jam amplius de eo non dubitare: dubitasse itaque eum & non dubitasse de re eadem *in sensu diviso*; nimirum dubitasse antequam removisset caussas dubitandi, & veritatem perspexisset; non dubitasse, postquam sibi perspecta veritas est, & sublatæ caussæ dubitandi: negant vero dubitas-

ſe eum & non dubitaſſe de re eadem *in ſenſu compoſito*, ſimul nempe & eodem tempore. Ego vero Carteſium aio etiam *in ſenſu compoſito* dubitaſſe & non dubitaſſe de re eadem, & pugnantia animo finxiſſe. Nam quo tempore dubitavit; annon ejus eſſet naturæ ut ſemper falleretur, ſi hoc ipſo tempore decrevit de eo aliquando non dubitare; neceſſe eſt de eo ſimul eum dubitaſſe & non dubitaſſe. Dubitavit enim annon ejus eſſet naturæ, ut ſemper falleretur, cum de eo ſibi dubitandum eſſe agnovit propter argumenta ab eo propoſita in aditu Philoſophiæ: ſimul etiam non dubitavit annon ejus eſſet naturæ ut ſemper falleretur, cum decrevit de eo non amplius dubitare poſt expenſa hæc argumenta. Nam qui deſinit dubitare an ejus ſit naturæ ut ſemper fallatur, jam certus eſt ſe eſſe, vel non eſſe ejus naturæ, ut ſemper fallatur: qui vero dubitat an ejus ſit naturæ ut ſemper fallatur, certus non eſt ſe ejus eſſe, vel non eſſe naturæ ut ſemper fallatur. Uno igitur & eodem tempore certus fuit Carteſius, & certus non fuit ſe ejus eſſe naturæ ut ſemper falleretur, hoc eſt, de eo dubi-

tatavit & non dubitavit. Quæ manifesto sibi adversantur. Quemadmodum si quis fingat naturam humanam ratione præditam non esse, ut id fingendo occasionem sibi præbeat, rationes comminiscendi, quibus eam ratione præditam esse probet; is profecto pugnantia sibi finget, sibique ipsi contradicet: simul enim ponet naturam humanam ratione præditam non esse, talem eam esse fingens; & ratione præditam esse, rationes afferre statuens, quibus eam ratione præditam esse demonstret. Aio denique frustra dici a Cartesianis, hanc habuisse rationem Cartesium, quam volunt, cur dubitandi legem proponeret. Nam cum argumenta afferret, cur a dubitatione suam ordiretur Philosophiam, multa quidem & gravia proposuit; neutiquam vero istud quod proferunt, ut sibi causa esset ea ipsa explorandi. Minime quoque ad tempus dubitare se dixit; sed ea e contrario proposuit argumenta dubitandi, quæ nulla unquam ratione elui possint. Quoniam autem meminit nondum sublatum esse propositum à se superius dubitandi argumentum, id nunc facere aggreditur. A Deo, inquit,

ita factus eſſe non poſſum ut ſemper fallar; nam id ſi eſſet, Deus eſſet deceptor; nullam autem habeo cauſſam cur exiſtimem Deum eſſe deceptorem; contra vero, cum ſit ſumme bonus & ſumme perfectus, fallere me non poteſt. Si mecum Chriſtiana religione imbuto agis, Carteſi, habebis utique non repugnantem, fateborque Deum ſumme veracem & perfectum nolle me ſemper fallere Verum pugnamus hic ratione, non Fide; ex Philoſophiæ principiis, non Theologiæ. Finge te itaque agere cum priſco aliquo Philoſopho: ſic ille tecum diſputabit Si neſcis, Carteſi, annon ſemper fallaris, neſcis quoque annon fallaris, cum ais, Si ita à Deo factus eſſem ut ſemper fallerer, Deus eſſet deceptor: & in eo ſane falleris, nam is eſt deceptor, cujus dictis facta abludunt, & aliud præſtat ac pollicitus eſt; Deus autem homini pollicitus non eſt, fore eum ita à natura comparatum, ut in rebus perſpicuis numquam fallatur. Jam ergo qui de perſpicuis dubitare te velle dixeras, ne dubitas quidem de falſis, Addet præterea is, quem fingimus, Philoſophus, neſcire te annon fallaris cum

ais, Deus quod sit summe bonus me non potest fallere; nec te scire, inquam, certo quid sit Deus, quid possit, quid velit: deinde aliud esse nos fallere, *& proprie ac positive esse caussam errorum;* aliud vero, sinere nos falli: quemadmodum aliud est hominem occidere; aliud impendenti morti, de qua tamen sæpius monueris, non eripere. Addet etiam, ut Deus fallax dici non potest, quod tales nos effecerit, ut aliquando fallamur; nihilo magis fallacem dici posse, etiamsi tales nos effecisset, ut semper falleremur: imo vero, cum crebro nos prolabi in errores sciamus, si pii esse volumus, imbecillitatem nostram expertos demississime de nobis debere sentire; quantumque Deo, qui summe ac semper verax est, inferiores simus subjectissime agnoscere; & ab inscitia nostra ad laudem Dei, non ad querelas & criminationes excitari; atque ita ad ejus gloriam conditos esse nos arbitrari. Docuisti ipse tu, inquiet, Cartesi, Deum errorum nostrorum auctorem fingi non posse, etiamsi intellectum nostrum intra certos sciendi & cognoscendi limites concluserit, nosque erroribus obnoxios

Cartes. Princip. Part. 1. §. 29, & sequent. Medit. 4.

effecerit; imo gratias illi habendas eſſe de bonis quæ nobis largitus eſt; minime expoſtulandum, quod non quæcumque largiri poterat, largitus ſit; liberam quippe ejus eſſe in nos poteſtatem. Cur Deus autem verax & beneficus habebitur, ſi tales nos effecerit, ut ſæpe fallamur? deceptor contra, ſi ſemper fallamur? Annon tales nos fingere potuit, ut numquam falleremur? at quamvis id omne nobis non tribuerit, quod poterat tribuere, fateris tamen nullo nos id jure queri poſſe; quo jure vero fallaciæ eum argues, ſi omnino id nobis denegavit, quod denegare potuit? Annon tam libera fuit ejus poteſtas, ut omnem, quam ut aliquam nobis veritatis notitiam eriperet? Quam inane præterea eſt quod ais, te cauſſam non habere, cur ita te factum à Deo exiſtimes, ut ſemper fallaris! annon falleris aliquando? qui vero ita factus eſt, ut aliquando fallatur, annon ſuſpicari poteſt ſe ita eſſe factum, ut ſemper fallatur? annon fateris ipſe, Carteſi, tam fieri poſſe ut ſemper, quam ut aliquando fallamur? fallimur autem ſæpiſſime. Annon ſciſcis ipſe, imprudentem eſſe qui

Carteſ. Princip. Part. 1. §. 4. & 5.

nimis iis confidat, quæ nos vel semel deceperunt? quam sæpe autem fallit nos nostra ratio? Sic tecum aget, inquam Philosophus ille. Subjungit deinde Cartesius, ne quidem adhuc se satis scire, an Deus sit aliquis; nedum an ab eo falli possit; ac propterea hæc sibi postmodum disquirenda proponit. Quænam vero hæc est in argumentando perversitas? Ignorare se primum dixit, annon à Deo ita sit conditus, ut semper fallatur; ac propterea sibi de omnibus esse dubitandum: tum quasi exploratum habeat, se à Deo ita non esse conditum ut semper fallatur, sumit quæsitum pro concesso, & multa esse docet de quibus non liceat dubitare; ac iis deinde sine dubitatione admissis demonstrare conatur Deum esse; ac demum talem se à Deo non esse creatum, ut semper fallatur. Nonne proposito primum hoc dubitandi argumento, quod nesciat annon ita à Deo sit factus ut semper fallatur, tollere illud debuit, antequam ulterius progrederetur? & demonstrato hoc, se à Deo non esse ita factum, ut fallatur in rebus lumine naturali cognitis, probare deinde cogni-
tum

tum ſibi eſſe lumine naturali, ſe cogitare; ac demum ſibi cognitum eſſe lumine eodem, ſe eſſe quia cogitet? Contra vero vitioſum illum admiſit ratiocinationis circulum, Incertum eſt lumen naturale, cum ignorem annon ejus ſim naturæ ut ſemper fallar: Non fallor cum dico, *Ego cogito, Ergo ſum,* cum certum ſit lumen naturale.

An verum ſit, Deum nos fallere non poſſe in iis rebus quas cognoſcimus per ſimplicem viſionem.

XIII. Hinc extricare ſe poſſe putarunt recentiores quidam Carteſianæ doctrinæ patroni, cum dicerent Deum, etiamſi fingatur fallax, non tamen fallere nos poſſe in iis rebus quas cognoſcimus per ſimplicem, ut vocant, viſionem, non per ratiocinationem: cujuſmodi eſt illud, Bina binis adjuncta efficere quatuor; & cujuſmodi illud quoque eſſe volunt, Me eſſe, quia cogito. Primum, cur ſentiant falli nos non poſſe in iis quæ cognoſcimus per ſimplicem viſionem, rationem afferunt nullam. Imperioſi homines, qui hic & alias ſæpe opinationes ſuas edunt tanquam reſponſa e tripode, & pronis animis accipi volunt: præpoſteri etiam, qui eam tueri ſe poſſe putant Philoſophiam, cujus fundamentum dubitationes ſint, fig-

menta fastigium. Pyrrhones in aditu, in exitu meri Pythagoræ. Nam qui omnia jusserunt haberi pro falsis, cur effatum hoc pro vero admitti sine argumento postulare audent? Pari supercilio, nullo allato argumento definiunt cognosci enuntiatum istud, *Ego cogito, ergo sum*, per simplicem visionem, non per ratiocinationem; quod falsissimum esse demonstravimus. At recentiores nonnulli Cartesiani, prioribus illis succenturiati, opinionem illam fulcire conati sunt hoc argumento, si ea quæ sibi per simplicem visionem cognita sunt, falsa esse possent, futurum ut nihilum esset causa archetypa suarum idearum: quod fieri omnino non posse autumant. Qua locutione captiosa & obscura id tantum sibi volunt, ideas suas sine caussa archetypa esse non posse. Quod an consentiat cum decretis Cartesii, videamus. Tria is ponit idearum genera, earum quæ in nobis innatæ sunt, adventitiarum, & factitiarum; eas autem quæ in nobis sunt innatæ, a rebus externis proficisci negat. Id si sit, harum certe idearum caussa nulla archetypa est. Nam si caussa illa dicatur esse in Deo, caussæ

quoque archetypæ falſarum idearum in Deo eſſe dicentur; cum efficere Deus poſſit, ex ſententia Carteſii, ut res falſæ veræ ſint. Rerum certe multarum ideas naſcentibus nobis inſerere potuit Deus, quæ nuſquam extiterunt; nec propterea fallax eſſet; quippe ſi res illas judicaremus extare, ipſi nos falleremus. Præterea quænam dicetur eſſe cauſſa archetypa puncti Geometrici? Cum dubitaret Democritus, atque ipſe etiam Carteſius, an extaret aliquid, tum in ſe utique agnoverunt multarum rerum ideas, quarum nullam extare fingebant cauſſam archetypam. Nec impune interim ferre Carteſianos ſinamus, quod cognoſcere ſe aiunt per ſimplicem viſionem, bis bina eſſe quatuor; quæ propoſitio eſt; ſive, uti vocant, *judicium*, quod fit per ſecundam mentis operationem; in qua cum *prædicatum* adjungatur *ſubjecto*, ut ea cognoſcatur, tria in ea cognoſcenda ſunt, *prædicatum* nempe, & *ſubjectum*, & utriuſque connexio. Quod autem multiplex eſt, cognoſci non poteſt per ſimplicem viſionem. Verum qui idem de tertia mentis operatione, ſive ratiocinatione aſſe-

verare ausi sunt, mirum si hoc & de secunda senserunt? Nec id temere: argumentationem hanc, *Ego cogito, Ergo sum*, ex tertio ordine operationum mentis revocant ad secundum, ne memoriæ lapsibus obnoxia sit; nunc ex secundo ordine detrudunt in primum, ut eam *judiciorum* sive opinionum erroribus subducent. Quod aiunt deinde fingi non posse à Deo hujusmodi hominem qui veritatem nullo modo agnoscat; etsi hoc ego homo Christianus fateor perlibenter, at quo tandem pacto consentire id potest pervulgato huic Cartesianæ Philosophiæ decreto, Efficere Deum posse, ut duo & duo non sint quatuor, & ut repugnantia effata simul vera esse possint? Fingamus enim Deum id effecisse quod efficere posse aiunt, & bis bina non efficere quatuor; tum certe fallar cum cognoscam, sive per simplicem visionem, sive quocunque alio modo, duo duobus addita esse quatuor. Fingamus quoque Deum effecisse, ut qui cogitat non sit, vel ut non cogitet cum cogitat, fallar profecto cum dicam, *Ego cogito, ergo sum.* Efficere igitur Deus potest, ut fallar in iis quæ

cognosco per simplicem visionem, quandoquidem efficere potest ut falsa sint, quæ per simplicem visionem vera esse cognosco. Denique quomodo hæc consentiunt & isti Philosophiæ ejusdem præcepto, quo jubemur habere pro falsis principia omnia Geometriæ, ac propterea & istud, Totum est majus sua parte? Cum enim pronuntiatum istud, Duo duobus addita efficiunt quatuor, pendeat ex universali hoc effato, Totum est æquale omnibus suis partibus simul sumtis; atque id porro conjunctum sit & copulatum alteri huic, Totum est majus sua parte; quonam argumento falsum habebo postremum hoc; prius vero ita certum esse credam, ut in eo ne à Deo quidem falli possim? Videtis inconstantiam & dissensionem fastidiosæ illius Philosophiæ, quæ certani se jactat reperisse viam veritatis.

Cartesius in exorsu Philosophiæ Academicos & Scepticos affectatus, statim errat, ut eos deserit.

XIV. Ergo cum scribit Cartesius in Methodo se Philosophiam primum capessentem, & à dubitationibus exordiendum esse censentem, dubitandum non esse decrevisse more Scepticorum, *qui dubitant*, inquit, *ut dubitent, & præter incertitudinem nihil quærunt*,

ſed dubitationes ſuas repreſſiſſe & fixiſſe in certiſſima principii hujus notitia, *Ego cogito, ergo ſum:* cum, inquam, hæc ſcribit, in eo errare incipit, quo incipit diſcrepare à Scepticis. Hi enim & ille viderunt eſſe dubitandum; at dubitare ille tum deſiit, cum erat maxime dubitandum; in hoc videlicet principio, quod non minus incertum eſt ac reliqua omnia quibus adductus erat ad dubitandum; hi dubitare pergunt in eodem illo principio, de quo vel maxime dubitandum eſſe vident: haudquaquam certe dubitantes ut dubitent; quod minime inſimulaſſet Carteſius, ſi rationes eorum diligentius perſpexiſſet; ſed ideo dubitantes, quod nihil ipſis ſatis liquido, ſatiſve certo percipi poſſe videatur. Scirent vero Carteſiani ultimum Scepticæ Philoſophiæ finem non eſſe dubitationem, ſed animi tranquillitatem in iis quæ pendent ex opinione, conſtantiam in iis quæ vitari non poſſunt: dubitationem vero, hoc eſt ἐποχὴν, finem quoque eſſe, ſed proximum; unde oritur tranquillitas animi & conſtantia, in quibus conquieſcebant, ſic tanquam in fine ul-

timo : in ἐποχῇ vero tantiſper hærebant, quoad quæſitæ tranquillitatis & conſtantiæ compotes eſſent. Scirent etiam fruſtra Scepticis objici a Carteſio, eos ἐποχῇ ſua tanquam compede conſtrictos, pericula ac mortem ipſam non vitaſſe. Reipſa factum id ab iis cenſuit vulgus, quod ex eorum doctrina conſequi adverſarii cauſſabantur, & ex Antigoni Caryſtii fide proditum hoc eſt a Diogene Laërtio, in opere tumultuario atque rudi, neque poſtremis curis perpolito, in quod ſine delectu congeſtum eſt, quidquid vel excepit ex rumoribus vulgi, vel in veterum ſcriptis obvium habuit. Tantum autem ab hac inſania abfuerunt Sceptici, ut potius ex ſectæ ſuæ inſtituto deberent obſequi legibus, moribuſque receptis, & communi vitæ uſui. Quæ clariſſime explicata ſunt a Sexto Empirico. Scirent præterea Carteſiani, non ſolam hanc nec præcipuam habuiſſe Scepticos aſſenſionis retinendæ cauſſam, quam afferunt ac derident; nempe quod aliquando reperiri poſſint rationes diſſentiendi, iis rationibus contrariæ quæ nunc ad aſſentiendum nos impellunt. Longe plures habuerunt

Sceptici caussas dubitandi, ex quibus prodierunt decem modi ἐποχῆς, quos commenti sunt vetustiores; tum quinque alii deinde sunt excogitati; & alii postmodum duo; & octo demum, quibus recentiores usi sunt adversus Dogmaticos. Scirent quoque vel hanc ipsam ἐποχῆς caussam, quam ludibrio habent, probam esse atque rectam. Annon enim magistra ætate, experientia, studio, meditatione sapientiores fiunt homines, emendatis infantiæ opinionibus, erroribus depositis? Scirent etiam longe aliud esse, fontem ultimum dubitationis habere dubitationem ipsam, quod Scepticis tribuit Cartesius; aliud dubitare, ne novis repertis rationibus temerariæ assensionis aliquando nos pœniteat. Scirent denique falli se vehementer, cum putant negare non posse Scepticos, evidens esse hoc argumentum, *Ego cogito, Ergo sum;* cum e contrario unum hoc sit e præcipuis Scepticæ doctrinæ capitibus, nihil esse evidens. Vel inde ergo intelligat superba illa gens Cartesianorum, contemnere solita veterum doctrinam, unam suam mirari, & sua inscitia gloriari, quam

ſint præpoſteri & imprudentes, cum ea ſcire videri volunt, quæ neſciunt; ſibique multo eſſe conducibilius remittere aliquid de hoc faſtu, & ad antiquæ Philoſophiæ ſtudia demittere animum, quam ex turpi ignorantia dedecus ſibi conſciſcere.

Fatetur Carteſius nullam nos habere veritatis normam, niſi conſtet nos ita à Deo non eſſe factos, ut ſemper fallamur.

XV. Quorum doctrinam convellere dum nititur Carteſius, valide ſane confirmat hoc argumento quod excuſſimus, neſcire nos annon ita a Deo facti ſimus, ut ſemper fallamur. Huic enim argumento cum unicam illam habuerit contradictionem quam opponeret, ſi ita eſſemus à Deo facti ut ſemper falleremur, Deum fore deceptorem; nec eam reliquæ ejus doctrinæ conſentaneam eſſe oſtenderimus, manifeſtum eſt nihil Scepticorum & Academicorum ſectæ conducibilius afferri potuiſſe. Fatentur enim Carteſiani omnes, ipſeque adeo Carteſius, niſi conſtet nos ita à Deo non eſſe factos, ut ſemper fallamur, ſcire nos non poſſe an certa ſint Theoremata Geometrarum, an ulla extet materia rerum, reſve ullæ materia concretæ, & an mundus iſte aſpectabilis revera extet, uti extare videtur, &

nullam denique nos habere normam veritatis; ac ne somnia quidem à rebus veris internosci posse: quæ mere Sceptica sunt. Nam quod aiunt Cartesium dubitationem simulasse, Scepticos revera dubitasse, postremum hoc fatemur, prius illud nullo argumento approbant. Qua enim nota discerni possit simulata illa dubitatio Cartesii a vera dubitatione Scepticorum? Philosophantur Sceptici itidem ut Cartesius, veritatem anquirunt utrique, utrique errores vitant, vitari eos per dubitationem utrique censent, ideoque dubitationem utrique profitentur. Verum cum urgentur utrique ab adversariis, Cartesius in manifesta inconstantia & opinionum discrepantia deprehensus, susceptam ejurat dubitationem, & postquam ejus commodis ad Philosophiam suam abusus est, simulationem simulat, ne sinceræ dubitationis noxas præstare cogatur; quod Philosophico candore indignum est. At egregie contra sibi constant Sceptici; dubitationem suam per dubitationem defendunt, nec discedunt à suis principiis; cum iisdem artibus ac Cartesiani, simulatione eadem, ac pari

jure cauſſam ſuam tueri poſſent. Ex his porro exoritur alia diſputatio de norma, quam ad veritatem explorandam adhiberi juſſit Carteſius. Quæ veritatis explorandæ norma ſi exploretur ipſa ad normam judicii, prava & tortuoſa eſſe deprehendetur. Atque id ſane ut faciamus poſtulat ordo inſtitutæ diſputationis.

CAPUT SECUNDUM.

Expenditur Carteſii ſententia de Criterio.

I. *Perverſum Criterii quærendi viam inſiſtit Carteſius.* II. *In eo quærendo parum ſibi conſtat:* III. *& in eo quoque aſſignando.* IV. *Diſtinguit claram & diſtinctam Perceptionem à Lumine naturali, & à Perſpicuitate generaliter ſumta, & à Notitia rei ex re ipſa hauſta.* V. *Lumen naturale Carteſii non eſt certum Criterium.* VI. *Neque clara ejus & diſtincta Perceptio.* VII. *Quid ſit idea, juxta Carteſium.* VIII. *Refelluntur argumenta, quibus probare conatus eſt Carteſius, claram & diſtinctam Per-*

ceptionem esse certum Criterium. IX. *Argumentis oppugnatur hoc Criterium. Primum argumentum.* X. *Secundum argumentum.* XI. *Tertium argumentum.* XII. *Quartum argumentum.* XIII. *Quintum argumentum.* XIV. *Neque Perspicuitas, neque Notitia rerum à rebus ipsis hausta, sunt certa Criteria.* XV. *Refelluntur præcepta veri cognoscendi à Cartesio tradita.* XVI. *Inanis est, quam ad percipiendum verum adhiberi volunt Cartesiani, Attentio.* XVII. *Cartesius dubitans in exorsu Philosophiæ suæ, confidens in progressu.* XVIII. *Quam ejus confidentiam Cartesiani superarunt.*

Perversam Criterii quærendi viam insistit Cartesius.

I. ANTEQUAM suam de Criterio, sive de norma veritatis sententiam proponeret Cartesius, nonnulla præmissa sunt ab eo, quæ sunt hujusmodi, ut iis instructi & præmuniti nullum deinceps Criterium possimus admittere. Primum enim nos monuit de omnibus omnino rebus esse dubitandum; quod in magna opinionum pravitate versemur ab ipso ortu, & errorem suxerimus cum lacte nutricis;

quod sæpe nos à sensibus & ratione nostra falli experiamur; & quod nesciamus an ita fortasse nos finxerit Deus, ut semper fallamur, etiam in rebus notissimis. Deinde postquam nos in magnam de rebus omnibus dubitationem adduxit, ac pro falsis etiam habere eas nos voluit, multa statim nos jubet admittere, tanquam nulli dubitationi obnoxia, & ex hac generali dubitandi lege excepta; vel quasi ex crassissimis insciitiæ tenebris derepente in clarissimam evaserimus lucem veritatis. Talia sunt ista, Nos cogitare; Ex eo quod cogitemus, sequi nos esse; Mentem à corpore esse distinctam; Mentem nostram nobis esse notiorem quam corpus; Deum esse; Deum fore fallacem si semper fallamur, aliaque plurima hujusmodi. Atque his demum positis, concludit non posse nos semper falli; imo numquam falsum pro vero à nobis admissum iri, si iis tantum assentiamur quæ clare & distincte percipiemus. Is philosophandi ordo quam sit perversus, manifestum est: nam si quæcunque sub sensus & rationem cadunt, falsitatis suspecta nobis esse debent, antequam iis assentiamur, eluen-

da primum hæc est suspicio falsitatis, quod fieri minime potest nisi adhibita veritatis norma. Quî enim certior fiam de rei veritate, nisi scivero prius quid sit veritas, quæ sit nota veritatis, quis character, quod criterium, quo internosci possit a falsitate? Omni igitur assensioni præverti debuit inquisitio normæ hujus. Ut enim quisquis ædificium extruere parat, regulam prius adornat & perpendiculum: ita antequam nobile hoc Philosophiæ, quæ tota in veritate percipienda versatur, ædificium moliare, comparanda tibi primum est norma veritatis, ad quam exigas quidquid in hanc structuram admittes. Contra vero Cartesius, postquam ad veritatis normam revocanda esse omnia docuit, quærere hanc normam tantisper differt, multaque interim sine ea admittit, in quibus eam demum reperiri putat. Atque ita ad ædificii sui legem normam parat, non ad normæ legem ædificium. Respondent Cartesiani, ipsam normam veritatis, argumentum nempe istud, *Ego cogito, Ergo sum*, esse veritatem; proptereaque admittere debuisse Cartesium veritatem hanc, qua

veritatis continetur norma, antequam norma hac uteretur; falli igitur qui putant aliud esse normam veritatis ac ipsam veritatem, cum nihil aliud sit norma isthæc, quam veritas ipsa ex se nota. Quo nihil absurdius dici potest. In omni enim enuntiato manifeste vero tria necessario insunt, enuntiatum ipsum, veritas enuntiati, & character seu nota veritatis. Quæ tria omnino distincta sunt. Nam cum in enuntiato falsitas inesse possit ut veritas, & unum idemque enutiantum aliquando verum sit, aliquando falsum, mànifestum est falsitatem & veritatem ab enuntiato distinctam esse, ut qualitates a *subjecto*. Character item veritatis aliud est ac veritas ipsa, eoque discernitur a falsitate, ut nota rei aliud est ac res notata. Tria hæc tamen confundunt Cartesiani. Demus enim verum esse hoc argumentum, *Ego cogito, Ergo sum,* in quo tria enuntiata continentur, & veritatem ejus per se notam esse; aliud certe est veritas hujus argumenti ac argumentum ipsum; veritas autem argumenti hujus, undecunque tandem cognita sit, cognita certe esse debet per characterem suum sive

criterium, hoc est per certas notas quibus internoscatur a falsitate. Nam cum quæratur inter nos character ille veritatis, pro eo perperam subjiciunt nobis Cartesiani veritatem ipsam ; imo pro veritate enuntiatum ipsum in quo veritas reperitur. Quo jure autem tribuetur id huic enuntiato, sive argumento, *Ego cogito, Ergo sum ;* non isti enuntiato, *Totum est majus sua parte*, cæterisque enuntiatis, quorum veritas per se cognita est ? Cur potius veritas enuntiati hujus, *Ego cogito, Ergo sum*, norma erit veritatis enuntiati istius, *Totum est majus sua parte ;* quam ex veritate postremi hujus æstimabitur veritas prioris illius ? Imo vero, cum nihil habeant commune enuntiata hæc duo, quomodo alterius veritas ex veritate alterius spectari poterit ? Deinde, si veritas omnis, sive per se nota sit, sive per aliud, charactere hoc veritatis insignita esse debet, quo a falsitate internoscatur, hic vero character veritas ipse est, profecto secundaria hæc veritas suum quoque ipsa characterem veritatis gerit, hoc est veritatem : atque ita res abibit in infinitum. Minime sane peccatum in eo est

à Cartesio; nam cum investigaret criterium veritatis in Libro de Methodo, diserte docet se perspecta veritate enuntiati hujus, *Ego cogito, Ergo sum*, quæsivisse in quo posita esset veritas illa; cumque agnovisset non ex alia nota a se deprehensam eam esse, quam ex insigni ejus perspicuitate, *credidisse se pro regula generali sumere posse, omne id quod valde dilucide & distincte concipiebat, verum esse.* Non enuntiatum, non veritatem enuntiati criterium esse vult & normam veritatis, sed perspicuitatem.

Cartes. de Method. §. 4.

II. Tam parum vero sibi constat, ut in eodem libro Principiorum, in eadem libri parte, in quo hunc philosophandi ordinem instituerat, aliisque præterea locis, diversas plane veritatis indagandæ leges ferat. Depositis enim primum anteceptis opinionibus, ad notiones nobis insitas attendere nos jubet, easque duntaxat pro veris admittere, quas clare & distincte percipimus; quo facto, statim agnitum iri ait, nos esse, ut pote qui cogitamus; tum esse Deum, & nos ab illo pendere; & ex hac Dei cognitione, cæterarum rerum, qua-

In eo quærendo parum sibi constat: Cartes. Princip. Part. 1. §. 75. De Method. §. 2.

rum Deus cauſſa eſt, duci notitiam. Quæ legibus ſupra traditis quam congruant, cognoſcite. Sic argumentatus fuerat Carteſius in aditu operis, Ego cogito, ergo ſum: Ideam Dei menti impreſſam habeo, ergo Deus eſt: Deus non poteſt me fallere, ergo quæ clare & diſtincte percipio vera ſunt. Nunc invertit argumentationem, & ſic diſputat, Quæ clare & diſtincte percipio vera ſunt, Clare & diſtincte percipio me cogitare, & eum qui cogitat neceſſario eſſe, ergo ſum, Clare & diſtincte percipio me ideam Dei menti impreſſam habere, ergo Deus eſt. Ex eo quod clara & diſtincta perceptio vera ſit, colligit ſe eſſe, atque item Deum: mox tamen ex eo quod ſit, atque item ex eo quod ſit Deus, collegerat claram & diſtinctam perceptionem veram eſſe. In quo diſputat per modum διάλληλον, ſive circulum. Ut ſi dicat, Petrus eſt homo, Ergo Petrus eſt animal rationale, cum prius dixerit, Petrus eſt animal rationale, Ergo Petrus eſt homo. Ad ea perfaceta eſt Carteſianorum reſponſio; nullum hic ineſſe circulum, ſed geminum ſolummodo argumentandi modum; priorem

quem vocant Analyſin; poſteriorem, Syntheſin. Quæ confidenter dicta animos puerorum permovere poſſunt; non eorum, quibus perſpecta ſit Analyſeos & Syntheſeos ratio. Analyſin appellant Philoſophi, progreſſum animi a veritate ſingulari cognita ad univerſalem incognitam: Syntheſin, progreſſum animi a veritate univerſali cognita ad ſingularem incognitam. Priore uſus eſt Carteſius, cum a cognitione cogitationis ſuæ aſcendit ad cognitionem ſuæ *exiſtentiæ*, ab hac ad illam diſtinctionis animi & corporis; inde ad Dei *exiſtentiam*; quo ultimo gradu nixus eo tandem pervenit ut cognoſceret quidquid clare & diſtincte à ſe percipitur, id eſſe verum. Viderimus nunc an per Syntheſin ordinem hunc invertat an pervertat. Statuit ante omnia id eſſe verum quod clare & diſtincte a nobis percipitur; quo poſito, futurum ut cognoſcamus nos eſſe, quia cogitamus; tum deinde Deum eſſe. At cum Syntheſis a veritate univerſali cognita deſcendat ad ſingularem incognitam, propoſitio iſthæc, *Quidquid clare & diſtincte a nobis percipitur, verum eſt*, debet eſſe veritas uni-

versalis cognita: ista vero, *Deus est*, debet esse singularis incognita. Contra verò scribit in Libro de Methodo: *Hoc ipsum quod pro regula assumsi, nempe illa omnia quæ clare & distincte concipimus, vera esse, non aliam ob caussam sunt certa, quam quia Deus existit.* Et in quinta Meditatione: *Plane video omnis scientiæ certitudinem & veritatem ab una veri Dei cognitione pendere, adeo ut priusquam illam nossem, nihil de ulla alia re perfecte scire potuerim.* Cum ergo ex agnitione Dei veritatem enuntiati hujus pendere velit, *Quidquid clare & distincte percipitur, verum est*, nullaque cognitio cognitioni huic præverti possit, notiorem esse Deum quam propositionem hanc necesse est. Non ergo a veritate universali nota ad singularem incognitam descendit, quod ratio Syntheseos postulabat, nec proinde Synthesi usus est. Res exemplis clarior fiet. Qui rustico monstrat viam, qua ex ipsius pago Lutetiam itur, idem propemodum facit ac qui utitur Analysi, ex singulari cognito hominem deducens ad universale incognitum. Qui homini Parisino monstrat

Cart. de Method. §. 4.

viam, qua Lutetiâ itur ad hanc pagum, idem facit ac qui utitur Syntheſi, qua ex univerſali cognito itur ad ſingulare incognitum. Utraque ratione via hæc monſtrari poteſt; quippe ſive itione, ſive reditione eadem calcanda eſt via; tamque commode Lutetiâ ad pagum iri poteſt, quam ex pago Lutetiam. At ſi magnarum aliquarum ædium loca omnia quiſpiam alteri monſtrare velit, ex atrio primum in œcum deducet hominem, ex œco in cubiculum, ex cubiculo in ſecretius conclave: minime vero ex intimo hoc conclavi primum in cubiculum; inde in œcum, ex œco in atrium; quippe prius adeundum eſt atrium, cæteraque ordine loca, quam veniatur ad intimum conclave. Nugantur etiam Carteſiâni, cum hic normam veritatis, ſive Criterium, confundi putant cum Analyſi & Syntheſi, quæ viæ ſunt veritatis cognoſcendæ. Quæritur enim, an non ratiocinationis circulum admiſerit Carteſius, cum inveſtigaret normam veritatis: quod ab eo peccatum eſſe pertendimus; ſive Analyſin adhibuerit, ſive, ut volunt, Syntheſin. In quo ſane nulla eſt Analyſeos & Syn-

theseos cum norma veritatis confusio.

Et in eo quoque assignando. III. Nunc exploratis viis, quibus ad Criterium ire instituit, si investigemus ejus sententiam super ipso Criterio, ex cujus cognitione pendet omnis Philosophia, rem itidem inconstanter ab eo disputatam reperiemus, obscure etiam & confuse; non ea firmitate & accuratione, quam rei dignitas postulabat. *Cartesius Princip. Part. 1. §. 43.* Postquam enim in tradendis Philosophiæ principiis demonstrasse sibi visus est, nos ita non esse comparatos, ut semper fallammr, inde colligit certum esse, numquam nos falsum pro vero admissuros, si iis tantum assentiemur, quæ clare & distincte percipiemus: tum deinde in reliquo opere, aliisque scriptionibus, claram illam & distinctam perceptionem adhibet, velut certissimam ac unicam veritatis normam: ex qua etiam Dei potentiam existimat. Attamen antequam ex Dei notitia normam hanc conflavisset, multa admittenda esse censuerat; idcirco quod lumine naturali, & perspicue, & per se nota essent. En alia igitur Cartesii Criteria, Lumen naturale, Perspicuitas, & Notitia rei ex ipsa re hausta. Sed & aliis præterea ac-

diverſis pro tempore utitur Criteriis, quæ nunc prætereo.

IV. Hinc manifeſtum eſt cenſuiſſe Carteſium Perceptionem hanc claram & diſtinctam, aliud quid eſſe ac Lumen naturale: nam ex hoc Lumine naturali multa colligit, antequam decreverit & probaverit pro veris ea eſſe habenda, quæ clare & diſtincte percipimus. Sed & ea aperte diſtinguit, cum docet Lumen natural[illegible]n nullam attingere quæ non ſit vera, quatenus ab hoc Lumine attingitur; hoc eſt, quatenus clare ac diſtincte percipitur. Ex quibus efficitur, Lumen naturale id eſſe quod rem objectam attingit; Perceptionem vero claram & diſtinctam eſſe actionem, qua res à Lumine naturali attingitur. Quaſi Lumen naturale ſit Criterium per quod; clara vero & diſtincta Perceptio, Criterium ſecundum quod. At Carteſii aſſeclæ quidam, ſive Dictatoris ſui mentem non viderint, ſive viſam non probarint, & deſerere auſi ſint, Lumen naturale à clara & diſtincta Perceptione non diſtinxerunt. Perſpicuitatem autem proponere videtur tanquam generale quippiam, quod in rebus omnibus quas

Diſtinguit claram & diſtinctam Perceptionem à Lumine naturali, & à Perſpicuitate generaliter ſumta, & à Notitia rei ex re ipſa hauſta. Carteſius Princip. Part. 1. §. 30.

cognoscimus inesse debeat, ut pro veris haberi mereantur; sive per Lumen naturale cognoscantur à nobis, sive per claram & distinctam Perceptionem, sive per ratiocinationem, sive per sensus, sive alio quocunque modo. Notitia vero rerum à rebus ipsis hausta, quam pro regula veritatis habet Cartesius, est ipsa hæc Perspicuitas, rebus iis tantum inhærens, quas Lumine naturali cognoscimus, quatenus eas cognoscimus. Sic Cartesii mentem commode interpretari nos posse putamus, in re obscura, nec satis explicata conjecturis & suspicionibus utentes. Attentio vero, quam adeo necessariam esse ad percipiendum verum totis libris prædicant Cartesiani, est affectio animi, rem illam unam quam cognoscere vult, sepositis cæteris, acriter intuentis.

Lumen naturale Cartesii non est certum Criterium: Cart. Princip. Part. 1. §. 30.

V. Nunc ista sigillatim expendamus. Lumen naturale definit Cartesius, ***Facultatem cognoscendi à Deo nobis datam:*** unde sequitur, ea nobis esse cognita Lumine naturali, quæcunque cognoscimus per facultatem cognoscendi à Deo nobis datam. Quidquid autem cognoscimus, id cognoscimus per facultatem

tatem cognoſcendi à Deo nobis datam. Quidquid igitur cognoſcimus, id cognoſcimus Lumine naturali. Quod valde abſurdum eſt. Deinde qua nota diſtinguam Lumen illud naturale, a lumine non naturali? ſive Lumen directum naturæ, à lumine obliquo vel reflexo artis? aut Lumen illud purum naturæ, à lumine impuro erroris? An quod primo mentis intuitu omnes homines vident & fatentur eſſe verum, id Lumine naturali cognitum eſſe dicent? Quî ſciam vero primo mentis intuitu id videre homines? quî ſciam id videre & fateri omnes homines? an aliquid tanto conſenſu ab hominibus receptum eſt ad hanc diem, ut à nullo repudiatum ſit? quid homini notius eſt quam ſe eſſe? quam ſe eſſe hominem? at dubitabat Democritus an eſſet; dubitabat Socrates an eſſet homo: quid exploratius eſt, quam totum eſſe majus ſua parte, quam reliqua principia Geometrarum? at ea tamen multi revocarunt in dubium, & Carteſius ipſe pro falſis habere ea nos juſſit. Demus tamen facile diſcerni ab omni alia cognitione cognitionem per Lumen naturæ hauſtam; *Carteſius Princip. Part. 1. §. 5. & 13.*

quonam argumento scire possum vera esse quæ Lumine naturali cognoscimus? Deus, inquit, esset deceptor. At pergit hebeti hoc telo pugnare, quod jam toties retudimus. Denique cum scitum sit Cartesii, Deum efficere posse, ut bis bina non sint quatuor, si fingamus Deum id effecisse quod potest efficere; fallax erit Lumen naturale quo cognosco bis bina esse quatuor. Certum igitur Criterium hoc esse non potest, quod potest esse falsum.

Neque clara ejus & distincta Perceptio.

VI. Fide detracta Lumini huic naturali, fide quoque caret clara & distincta Perceptio: nam Perceptioni huic fidem conciliat Cartesius ex multis pronuntiatis, quæ Lumine naturali nota esse vult; imo ex Lumine ipso naturali. Ait enim *omnium animis à natura impressum esse, ut quoties aliquid clare percipimus, ei sponte assentiamur, & nullo modo possimus dubitare quin sit verum.* Cum igitur fallere nos possit Lumen naturale, fallere utique nos potest clara & distincta Perceptio. Sed propius tamen inspiciamus istud Criterium.

Cartesius Princip. Part. I. § 43. 44 De Meth. §. 4.

Quid sit Idea juxta Cartesium.

VII. Rem nos clare & distincte tum percipere vult Cartesius, cum claram

ejus & diſtinctam ideam in animo habemus. Ideæ nomen etſi ſæpiſſime uſurpat, quid eo tamen ſignificetur, licet a multis rogatus, nunquam aperte explicavit: ut non ſatis claram & diſtinctam ideæ ideam viſus ſit habuiſſe. Ideas Stoici appellabant ἐννοήματα, ſive mentis noſtræ perceptiones. Platonicorum ideas nunc quidem prætermitto. At vulgus Philoſophorum primam tantum mentis perceptionem, quæ *Apprehenſio* dicitur in Scholis, Ideæ nomine afficit. Hanc ſignificationem nonnumquam retinet Carteſius, & ideam vult eſſe actionem mentis, quâ ad rerum imagines ſe applicat, ſive modum quemdam cogitandi; nonnunquam vero Ideam ait eſſe imaginem rei ipſius, non in phantaſia, ſed in animo ſignatam, atque huic proprie nomen Ideæ convenire. Ideas autem illas, ſive imagines rerum, trifariam partitur; ut aliæ ſint adventitiæ, qualis eſt Idea Solis, quæ Sole conſpecto in mentem admiſſa eſt; aliæ factitiæ, qualis eſt Idea Sirenis, Centauri, Chimæræ; aliæ innatæ, ſive naturales, qualis eſt Idea Dei, mentis, cogitationis, veritatis, trianguli,

numeri, aliarumque rerum hujusmodi. At alibi non imagines solum rerum singularum, sed comparationem quoque imaginum illarum, quæ secunda mentis operatio est, & Judicium vulgo nominatur, Ideam vocat. Nonnunquam etiam idem ait se vocabulum tribuere iis omnibus quæ in mente habere possumus; ac proinde & ratiocinationi, quæ tertia mentis actio est. Ideam autem claram vocat, quæ menti attentæ præsens est & aperta: ut ea clare videre nos dicimus, quæ præsto sunt oculo recta intuenti, eumque valide & aperte movent; distinctam vero, quæ ab omni alia re ita sejuncta est, ut nihil in se contineat aliud, quam quod clare in ea percipitur. Cum igitur Idearum nomine significari velit Cartesius, non imagines solum rerum menti impressas, imaginumve illarum perceptionem, quâ constat prima mentis operatio; sed comparationem quoque imaginum illarum, quâ constat secunda; atque etiam collationem comparationum illarum, sive ratiocinationem, quâ tertia; eo tandem redit ejus sententia, ut normam veritatis esse velit quamcunque

operationem mentis, atque imagines etiam rerum menti impreſſas; modo iis adjuncta ſit perſpicuitas, ſejunctæ vero ſint ideæ aliarum rerum omnium ab idea rei quæ in mente eſt. Atque hanc normam tam certam, tam fidam eſſe ait, ut quidquid ipſi conſentiat, falſum eſſe omnino non poſſit, ac plane repugnet id non eſſe verum.

Refelluntur argumenta, quibus probare conatus eſt Carteſius, claram & diſtinctam Perceptionem eſſe certum Criterium.

VIII. Hæc quibus argumentis approbet, ſi quæras, idem illud reperies, quo & Lumini naturali fidem facere conatus eſt; nempe a Deo eſſe perſpicuitatem & nitorem Ideæ adjunctum; quæ ſi fallerent, Deum fore fallacem. Cujus argumenti futilitatem toties jam convictam iterum demonſtrare ſupervacaneum eſt. Huic deinde ſubjungit iſtud, eam eſſe naturæ legem omnium animis impreſſam, ut ſponte aſſentiamur iis quæ clare percipimus, & nullo modo dubitemus quin ea vera ſint. Ita fidem facit claræ & diſtinctæ Perceptioni per Lumen naturale, incerto videlicet per incertum. Rurſus in diſſertatione de Methodo, poſtquam gradus recenſuit, per quos ad argumenti hujus, *Ego cogito, ergo ſum;* notitiam

pervenit, addit observasse se deinde non aliam ob caussam id verum sibi videri, quam quod sibi verum clarissime videatur; ac proinde hinc certam illam & constantem ac generalem conflasse se regulam, verum id esse quidquid dilucide & distincte à se percipitur. Nos vero inde conflare possumus regulam hanc alteram, longe ista certiorem, Non temere iis esse assentiendum quæ clare nobis & distincte videmur percipere; cum argumentum istud, *Ego cogito, ergo sum*, quod vir acutus Cartesius clare & distincte percepisse sibi visus est, inane tamen & incertum esse probaverimus.

Argumentis oppugnatur hoc Criterium. Primum argumentum.

IX. Nunc vero quam multa absurda ex Criterio hoc sequantur, perfacile est ostendere. Constat primum ex ideis veris, alias aliis mihi videri clariores & magis distinctas; ac proinde ideas aliquas, etiamsi veræ sint, aliquid habere obscuritatis & confusionis. Deest enim ipsis ea claritas ac nitor, qua claritas ac nitor ipsarum à claritate & nitore aliarum idearum superatur. Ubi autem deest claritas ac nitor, illic inesse obscuritatem & confusionem necesse est. Constat quoque ex ideis falsis esse

aliquas, quæ nonnihil habeant perſpicuitatis & nitoris. Conſtat denique ex ideis nonnullis, quæ æquali claritate & nitore quibuſdam hominibus præditæ videntur, eſſe aliquas quæ non æqualiter à cæteris hominibus percipiantur, ſed alias ab aliis clarius & diſtinctius: quemadmodum alius alio clarius videt: quæ Carteſii comparatio eſt. Neque hoc ipſe infitiabitur Carteſius, cum doceat ne Axiomata quidem, quæ Communes notiones appellantur, æque ab omnibus percipi. Quoniam igitur claritas ac nitor cum falſitate; obſcuritas contra & confuſio cum veritate reperiri poſſunt, ſequitur claritatem ac nitorem eſſe non poſſe normam veritatis. Quod ſi dicas, non omnem claritatem ac nitorem, ſed nitorem eum qui ſit illuſtris & ſplendidus, eſſe veritatis normam, quæro quemnam claritatis ac nitoris gradum obtinere debeat idea, ut aſſenſione digna haberi poſſit. Nam ſi ſummum gradum dicas, multæ ideæ veræ non habebuntur pro veris; nempe eæ in quibus aliquid ineſſe diximus obſcuritatis & nitoris. Deinde cum nihil adeo verum ſit, ut ab omnibus verum

Carteſius Princip. Part. 1. §. 45. & 50.

habeatur, nulla idea est adeo clara & distincta, ut non in ea obscuritatis quippiam & confusionis aliquibus inesse videatur: quapropter nulla idea summum habebit perspicuitatis & nitoris gradum, unde nec ulli assensus erit adjungendus. Quod si in idea inesse non potest tantum perspicuitatis ac nitoris, quin aliquid ad id adjici possit; tantum certe decedere non potest dubitationis, quin ejus supersit pars aliqua: prout enim crescunt perspicuitas ac nitor, ita decrescit dubitatio; ac vicissim crescit dubitatio pro modo obscuritatis. Quamdiu autem supererit vel tantillum dubitationis, tamdiu in incerto erit veritas illa, tam certo nobis tamque affirmate ostentata & promissa.

Secundum argumentum.

X. Præterea si idearum perspicuitas ac nitor certa veritatis norma est, quodcunque verum visum est Cartesio, id clare & distincte ab eo perceptum esse debuit. Quædam autem pro veris habuit, quæ non satis à se percepta esse confessus est, velut particularum materiæ divisionem; nonnulla, quæ pro falsis ab eo subinde agnita sunt; non pauca, quæ ab ejus gregalibus in per-

ſpicua item & diſtincta Perceptione Criterium ponentibus; plura etiam quæ ab aliis reprehenſa & convicta ſunt. Carteſiani quoque diſſident inter ſe, & eadem utentes veritatis norma contrarias & pugnantes ſententias tuentur. Vel igitur aliqua clare & diſtincte percipiunt, quæ falſa ſunt; unde ſequitur claram & diſtinctam Perceptionem non eſſe certum veritatis Criterium; vel normam hanc ad omnes opiniones ſuas explorandas non adhibent, nec eam proinde habent pro certo & neceſſario Criterio; quare nec eorum doctrina admittenda eſt, ut pote ad certam aliquam normam veritatis accurate non exacta: imo vero, nec ſatis ſcimus, an hæc ipſa eorum de Criterio ſententia clare & diſtincte ab iis percepta ſit.

XI. Traditum quoque eſt a Carteſio in Meditationibus, in quibus totius Philoſophiæ ſuæ arcem conſtituit, ſe ita eſſe factum à natura, ut quamdiu clare ac diſtincte aliquid percipit eſſe verum, non poſſit non credere id eſſe verum; & continuo tamen ſubjicit, poſſe ſe credere ita ſe à natura eſſe factum, ut interdum in iis fallatur quæ *Tertium argumentum.*

clare & distincte percipit. At manifesto pugnant hæc inter se. Nam si ita est factus à natura, ut non possit non assentiri iis quæ clare & distincte percipit; quomodo potest credere se ita à natura esse factum, ut interdum in iis fallatur quæ clare ac distincte percipit? id enim si credit, caussam habebit cur de iis dubitet quæ clare & distincte percipit. Quod si de iis dubitet, desinet utique iis assentiri. Sin desinere potest iis assentiri, non ita factus est à natura, ut non possit iis non assentiri. Huc adde, quod si ita à natura factus est, ut cum clare ac distincte percipit aliquid esse verum, non possit non credere id esse verum; cum initio Philosophiæ suæ pro falso habere instituit quidquid sibi videbatur verissimum, rem supra naturæ suæ vires aggressus est: nam quod verissimum, ei videbatur, id clare & distincte percipiebat; si quidem clara & distincta Perceptio est norma veritatis. Quomodo autem pro falsis habere potuit, quæ non poterat non habere pro veris?

Quartum argumentum. XII. Valet hic quoque allatum jam supra à nobis argumentum: nempe cum

doceat Cartesius multoque asseverantius ipsius asseclæ, Deum efficere posse, ut vera sint quæ clarissima Perceptione nobis videntur esse falsa; puta, ut res eadem simul sit & non sit; ut duo duobus addita non sint quatuor, ut totum non sit majus sua parte; fieri quoque potest, ut clara & distincta Perceptio non sit norma veritatis. Minime autem habenda est norma veritatis, quæ potest non esse norma veritatis. Igitur clara & distincta Perceptio non habenda est norma veritatis.

XIII. Denique si quæram à Cartesio, unde certo scit bis bina esse quatuor, respondebit id se certo scire verum esse, quia id clare & distincte percipit. At quæram iterum, unde certo scit, verum id esse, quod clare & distincte percipit: respondeat necesse est, certo se scire verum id esse quod clare & distincte percipit, quia id clare & distincte percipit. Instabo rursum, & quæram unde certo scit, verum esse quod clare & distincte percipit, propterea quod clare & distincte percipit id esse verum quod clare & distincte percipit: non aliud utique respondere poterit, *Quintum argumentum.*

quam quod id ipsum clare & distincte percipit. Igitur vel clara & distincta Perceptio fidem habebit à se ipsa; atque ita admittetur circulus: vel clara & distincta Perceptio egebit alia clara & distincta Perceptione à qua fidem habeat; atque ita fiet progressus in infinitum.

Neque Perspicuitas, neque Notitia rerum à rebus ipsis hausta, sunt certa Criteria.

XIV. Quod si neque Lumen naturale, neque clara & distincta Perceptio, certa sunt veritatis Criteria, hoc ipso fidem amittit generalis illa Cartesii Perspicuitas, quam comitem adjunctam esse vult omnibus iis quæ quovis modo cognoscimus, ut pro veris habeantur. Nam si sensus, & mens, & mentis operationes, & claræ ac distinctæ ideæ perceptionesque rerum, & Lumen naturale, fallacia sunt ad veritatem cognoscendam instrumenta, quantamlibet eis Perspicuitatem adjunxeris, haudquaquam certa fient. Ut si caducum parietem dealbaveris, haudquaquam effeceris firmiorem. Notitia vera rerum à rebus ipsis hausta, cum species quædam sit Perspicuitatis, nihilo Perspicuitate ipsa certior haberi potest. Præsertim cum & Notitiam hujus-

modi à rebus ipsis haustam, & Perspicuitatem, velut parum certa veritatis indicia, removenda esse nos Cartesius in ipso Philosophiæ vestibulo monuerit.

XV. Jam si veritatis cognoscendæ artem & rationem ac præcepta à Cartesio in Dissertatione de Methodo tradita persequamur, lubrica quoque apparebunt & incerta; quamvis ea jactet *Arithmetica certitudine non cedere.* Primum enim hoc est, Nihil esse pro vero admittendum, nisi quod certo & evidenter verum esse cognoscitur. In quo manifesta est petitio principii; perinde enim illud est, ut si dicat, ad verum certo cognoscendum, verum esse certo cognoscendum. Deinde, quî tandem certus esse potero me aliquid distincte percepisse? nec enim difficultate id carere fatetur ipse Cartesius. Præterea, unde scit id esse verum, quod certo & evidenter ei videtur esse verum? multa enim doctrinæ ejus capita, quæ certo & evidenter ipsi videntur esse vera, mihi certo & evidenter videntur esse falsa. Utra tandem ex his perceptionibus certum erit veritatis Criterium? Se-

Refelluntur præcepta veri cognoscendi à Cartesio tradita.

cundo præcepto propoſitam quæſtionem jubet in tot partes dividi, quot poſtulat quæſita rei inveſtigatio: in quo petitur iterum principium. Nam ut ſcias quamnam diviſionem poſtulet res quæſita, rem quæſitam debes cognoſcere. Igitur ad cognoſcendam rem quæſitam, diviſio partium inſtituenda eſt: ad inſtituendam autem partium diviſionem, res quæſita cognoſcenda eſt. Nec utilius eſt præceptum tertium, quo à ſimpliciſſimis rebus ad compoſitas mentem progredi jubet, & à facilioribus ad difficiliores velut per gradus aſcendere. Nulla enim res eſt adeo ſimplex, cujus cognitio ex infinitis rebus non pendeat; nulla cognitu adeo facilis, quam noſcere te certo ſcire poſſis; nulla in qua cognoſcenda non ſumma ſit ſemper & ineluctabilis difficultas. Quarta lex ſingulas quæſtionis partes tam attente perluſtrandas eſſe definit, ut certi ſimus nihil eſſe prætermiſſum. Atqui ut certus ſim in diviſione & perluſtratione partium nihil eſſe à me prætermiſſum, totum debeo cognoſcere: rurſum ut totum cognoſcam, partes mihi cognoſcendæ ſunt. Atque ita recidimus in mo-

dum ἀδάμηλον, qui ad veritatis cognitionem inutilis eſt & ineptus. Nec infitiari tamen velim, in his regulis ineſſe aliquid utilitatis & commodi ad communem ſtudiorum & vitæ uſum. Nam quis eas in vulgarium diſciplinarum tractatione, quis in reconditioribus doctrinis, velut in Geometrica & Arithmetica non adhibet? quis in quotidiana vitæ conſuetudine, ſi modo vecors plane non ſit & hebes, rem ignotam pro vera habet? quis pedaneus judex quæſtionis perplexæ & intricatæ nodos omnes, non ſigillatim, ſed ſimul & una opera tentet diſſolvere? quis magiſter de trivio diſcipulum docet verba tota legere, antequam facili ſimplicium literarum cognitione eum imbuerit? quis eum puerili hac doctrina informans, parte tantum elementorum cognita, voces integras recte lecturum ſpondeat? Pervagata hæc eſt & tunicatæ plebis ſolo trita via. At ea iri ad certam veri notitiam, illud vero pernegamus.

Inanis eſt, quam ad percipiendum verum adhiberi volunt Carteſiani, Attentio.

XVI. Nec prætermittendus ille Carteſii & Carteſianorum mos eſt, cum ad conciliandam dogmatis ſuis fidem, mentem jubent, non anteceptis ſolum

exui opinionibus, sed a sensuum etiam abduci consortio, totamque silentibus plane affectionibus (juxta usitatam ipsis loquendi formulam) in paradoxa sua defigi. Id si fiat, futurum asseverant, ut ideas nostras clare & distincte intueamur, ac veritatem certissime percipiamus; nec à se dissensurum quempiam, nisi qui componere nesciat animum, & attentione careat. Atque id tanti apud eos est, tanti apud nos esse volunt, ut unico hoc argumento sæpe defendant opiniones suas, & adversarios confutent: adeo ut Attentionem, velut certum Criterii Criterium obtrudant. Perspicuam quippe & distinctam Perceptionem, certam esse aiunt veritatis normam; certam vero claræ hujus & distinctæ Perceptionis normam esse Attentionem: quisquis enim fuerit attentus, res clare & distincte percepturum; quisquis vero res clare & distincte perceperit, fore compotem veritatis. Nempe hactenus arcanum illud orbis Philosophicus ignoraverat; ut res animo percipiatur, animum ad eam esse attendendum. Nempe nos ideo veritas hactenus fugerat, quod cum eam anquirere-

nus, animo vago & omisso alias re
ıgeremus. Quoad extitit tandem Car-
:esius, qui nos de revocando animo &
intendendo commoneret. Facimus ve-
ro, ac libenter, & Philosophiam ejus
acri & attento animo exploramus. At-
que hujus diligentiæ is demum nobis
fructus constat, quod eam exploden-
dam judicamus; ipsos vero Cartesianos
ad Attentionem, quam prædicant, ex-
citandos; futurum quippe, ut si studio
nostro par studium & curam adhibeant
in philosophando, doctinæ suæ labes
continuo perspiciant; aliudque esse in-
telligant, visa inania sibi fingere, & pe-
regrinantis animi erroribus obsequi,
aliud mentem attendere; & Philoso-
phum denique vel maxime id decere,
Non plus sapere, quam oportet, sed sa- *Rom. 12. 3.*
pere ad sobrietatem, & animo extra me-
tas rationis exspatianti moderari, ne
forte nimia Attentio in somnia erum-
pat & deliria.

XVII. Ac mirabile profecto est, ex- *Cartesius dubitans in exorsu Philosophiæ suæ, confidens in progressu.*
titisse Philosophum, qui ad vitandos
errores, & attingendam veritatem tam
hæsitans fuerit, tam circumspectans,
tamque dubitans in exorsu; tam con-

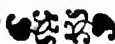
fidens, tamque audax in progressu: ut qui palam addubitaverat quid esset, an omnino esset, & pro falso habere nos voluerat duo tribus addita efficere quinque; mox idem à communi hominum opinione abhorrentes sententias pro imperio, & nullo argumento allato admitti jubeat; tantæque sit levitatis & inconstantiæ, ut qui principiis Mathematicis detraxerat fidem, statim probabilitati veritatem inesse pronuntiet. Sic enim ab eo traditum est, pluribus argumentis probabilibus vim inesse certissimi argumenti. Quod pronuntiatum, etsi in usum vitæ admittendum est, omnino tamen est à Philosophia rejiciendum, tanquam errorum omnium fons & seminarium. Nam si in omni probabilitate inest incerti aliquid; in multis probabilibus argumentis plurimum inerit incerti. In quocunque autem argumento incerti inest aliquid, certissimum id esse omnino non potest. Eo quoque progressus est, ut non mentis solum Perceptioni claræ & distinctæ, sed recordationi etiam Perceptionis hujus fidem sine cunctatione adjungendam sciisceret; solenni hoc

tantum argumento & jam confutato ductus, Deum, ſi res ſecus eſſet, fore deceptorem. Nam quid memoria fallacius? quam ſæpe promiſſam decoquit fidem? quam multa clare & diſtincte percipere nobis viſi ſumus in pueritia, quæ poſtquam adoleſcentes facti ſumus, recordabamur à nobis pueris clare & diſtincte fuiſſe percepta, quæque ſubinde falſa eſſe cognovimus? Denique eidem obſecutus argumento audet aſſeverare, quæcunque in ſomnis menti noſtræ clara eſſe videntur, ea omnino eſſe vera. At brumali nocte ſecundum quietem mihi clare videbar in horto roſas decerpere: in horto itaque nocte brumali roſas decerpſi. Nec mirum ſane qui objectis ſibi dormienti ſomniis tribuit fidem, eumdem ſomniis à ſe experrecto & vigilante confictis fidem à nobis tribui velle. Atque hæc quanquam ita ſint, tantam tamen opinionum ſuarum fiduciam ſumſit Carteſius, ut nihil à ſe pro vero admiſſum jactet, quod non certius & clarius ſit Epicherematis Geometrarum; ſuas opiniones adeo evidentes eſſe ac certas, ut omnes diſputandi cauſſas dein-

ceps sint sublaturæ, si modo recte intelligantur; & res denique naturales non alias habere posse ortus sui caussas, quam quæ à se propositæ sint. Quanquam postremum hoc nonnisi titubanter, admonita scilicet morsu veritatis conscientia, asseverare ausus est.

Quam ejus confidentiam Cartesiani superarunt.

XVIII. Atque hæc demum Cartesii confidentia in tam effrænem tamque præcipitem temeritatem Cartesianos impulit, ut ex hoc grege grandiloqui nonnulli scribere non erubuerint, quidquid cognoscunt, verissimum id esse; & quidquid habent in mente, id omne extare extra mentem: quod & Cartesio ipsi alicubi excidit. Id autem est hujusmodi, ut jam nesciam quid sit desipere, si hoc desipere non est. Et præclare sane nobiscum ageretur, si intra insaniam & deliria se continuissent: verum non Rationis solum, sed Fidei quoque leges sæpissime ab iis esse violatas deinceps ostendemus.

Caput Tertium.

Expenditur Carteſii ſententia de mente humana.

I. *Certiſſima dogmata de mente humana, deque Dei* exiſtentia, *incertis rationibus confirmare conatus eſt Carteſius:* II. *etſi ob veritatis aſſerendæ ſtudium laudandus eſt.* III. *Exponitur Carſii ſententia de mente humana:* IV. *quæ & refellitur.* V. *Etiamſi diverſæ haberi poſſint ideæ rei cogitantis, & rei corporeæ, non hinc tamen efficitur res eſſe diverſas.* VI. *Falſum eſt, prius, certius, & clarius cognoſci mentem quam corpus.* VII. *Falſum eſt, totam hominis naturam in eo poſitam eſſe, quod cogitat.* VIII. *Falſum eſt, animum ſentire res externas, non corpus.* IX. *Falſum eſt, eſſe aliquid in intellectu, quod non fuerit in ſenſu.* X. *Falſum eſt, in Conario præcipuam eſſe ſedem animi.*

I. Etsi ſufficere hæc poterant ad convellendam Carteſianam Phi- *Certiſſima dogmata de mente huma-*

na deque Dei existentia *incertis rationibus confirmare conatus est Cartesius.*

losophiam, proptereaque fusius à me tractata sunt, dignum tamen est connexa quoque his capitibus membra perlustrare, ut omnibus appareat simili vitio totum doctrinæ hujus corpus laborare. Id autem fiet à me, non continuata per omnes partes inquisitione & studio; sed strictim & leviter per quæstiones quasdam, quæ factionis hujus plausum imprimis meritæ sunt. Primæ ordine, & dignitate præcipuæ occurrunt eæ, quæ sunt de mente humana, & de Deo, Deique, ut vocant, *existentia*. In quibus adeo sibi placuit Cartesius, ut quæ super his à se excogitata sunt, certissimas esse demonstrationes, ac Geometricis ipsis certiores, gloriose ac magnifice non semel prædicaverit; summisse vero ac reverenter ab ejus sectatoribus, sic tanquam Pythiæ responsa, excepta sint. Quibus tamen nihil esse futilius, nihil incertius candidis Lectoribus approbaturum me confido. Adeo ut si exploratissima non esset, uti sane est, Dogmatum illorum notitia, merito verendum esset ne apud incautos homines, vanis adeo probationibus à tanto viro allatis deterritos, in dubium

vocaretur; quod & aliis argumentis longe certioribus, & ſanctiſſimæ Fidei decretis, verum eſſe ſcimus.

II. Nihilominus tamen, etſi eum ſua opinio palam fruſtrata eſt, magna ei eſt tribuenda laus, ob ſtudioſe navatam in certiſſimis alioqui dogmatis aſſerendis & comprobandis operam, & ob accommodatas utcunque in his argumentis, utinam æque in cæteris, ad Religionis Chriſtianæ veritatem Philoſophiæ ſuæ rationes. Hæ cujuſmodi ſint inquiramus; ac illæ primum quæ ad mentem pertinent humanam.

Etſi ob veritatis aſſerendæ ſtudium laudandus eſt.

III. Poſtquam hanc argumentationem commentus eſt Carteſius, *Ego cogito, ergo ſum*, Archimedis punctum reperiſſe ſibi viſus eſt, unde terram loco dimovere poſſet. Hinc enim agniturum ſe ſperavit, & quæ eſſet natura mentis humanæ, & quid à corpore differat. Nam cum finxiſſet primum falſa eſſe, quæcunque antea habuiſſet pro certis; & poſtmodum animadvertiſſet ſe cogitare, ac proinde ſe eſſe, ulterius philoſophando progreſſus eſt; & jam ſciens ſe eſſe, ſcire prætereà voluit, quid eſſet. Quod cum quæreret, perſtitit in

Exponitur Carteſii ſententia de mente humana.

proposito omnia habendi pro falsis. Perrexit itaque fingere nullum esse corpus, vel suum, vel alienum; nec ullum corporis motum, aut situm, aut figuram, aut reliqua ad corpus pertinentia; neque ullum omnino esse mundum, aut aliud quippiam. Quæ cum fingeret, deprehendit se, etiamsi cætera non essent, non posse tamen non esse; quippe qui hæc fingendo cogitaret, ac cogitando plane esset: contra vero, cum fingeret vera esse omnia hæc quæ mox falsa esse finxerat, corpus nempe suum, totamque adeo rerum universitatem, si tamen cogitare desineret, caussam nullam esse, cur cæteris illis extantibus, se extare crederet. Atque his animadversis, collegit demum se, hoc est mentem suam, mentisque suæ naturam, à rebus corporeis & externis nullo modo pendere, nec quicquam habere cum iis cognationis; utpote quæ sine iis esse posset; ac proinde se esse tantum rem cogitantem, suamque naturam in cogitatione solum esse positam, nulla alia re indigentem ut cogitet, non corpore, non loco, non motu, non porrectione, sive, ut cum Cartesio loquar, *extensione*.
Hinc

Hinc etiam intellexit, prius, facilius, ac certius à ſe perceptam eſſe mentis ſuæ naturam, quam naturam corporis : de corpore enim nondum ſe habere explorati quicquam; mentem vero ſuam ſibi certo jam eſſe perſpectam. Nec priorem ſolum & certiorem, ſed clariorem quoque eſſe hanc mentis ſuæ notitiam ex eo collegit, quod cum nullæ ſint nihili qualitates, ubicunque deprehenduntur qualitates aliquæ, illic neceſſe ſit inveniri ſubſtantiam; atque eam hoc clarius cognoſci, quo plures in ea qualitates percipiuntur; plures autem in animo ſuo qualitates ſe percipere, quam in alia re qualibet; cum ex rei alterius cujuſcunque notitia habeatur notitia mentis; at etiamſi nulla res extaret alia, mentis ſuæ notitiam habere ſe poſſe, res quippe cognoſci non poſſe ſine mente, mentem vero ſine rebus aliis cognoſci poſſe.

IV. Nunc fingite vobis coram hic adeſſe Epicuri de grege porcum aliquem, aut alium quempiam ex veteribus iis Philoſophis, qui animos eſſe corpora, & cum corporibus interire falſo cenſuerunt. Sic ille Carteſianam *quæ refellitur.*

argumentationem excipiet. Quæret primum, dum cogitat, quid sit id quod cogitat; quid sit id per quod cogitat; quid sit ipsa cogitatio. Ac reperiet id quod cogitat, esse hominem, hominem vero esse corpus animatum, sentiens, ratione utens; ubicunque est corpus hujusmodi, illic hominem esse; ubi non est, illinc hominem abesse; quamdiu corpus illud sponte movetur & vivit, tamdiu vivere hominem hunc; stâtim atque vivere desiit illud corpus, illico & hominem hunc emori. Cum autem animadvertat hominem ad omnia vitæ munia obeunda uti corpore; corpore stare, sedere, ambulare, flere, ridere, loqui; corpore nutriri; corpore sentire; corpore vigilare, dormire, somniare; corpore denique imaginari; inde generatim concludit hominem ad cogitandum corpore uti, & cogitationem esse effectionem, vel corporis, vel per corpus editam: cum præsertim male affecto & vitiato corpore debilitari rationis usum sæpe expertus sit; vigere contra, sano ac valente corpore. Nec jam quæritur, quodnam sit principium effectionum illarum, an vis aliqua inter-

na, distincta à corpore, an temperatio corporis ipsius, ex æquabili partium quibus constat convenientia & consensu efflorescens. Effectiones nunc corporis persequimur, non caussas effectionum. Contra vero insurgit Cartesius, & ante omnia finxisse se ait falsa esse quæ pro veris antea habuimus, nec ullum omnino extare corpus, nec ullum esse mundum; nullam ergo jam esse habendam rationem corporis: at quamvis homini corpus detrahamus, cogitationem detrahi non posse; atque hinc effici hominem non posse non esse rem cogitantem, etiamsi possit non esse res corporea. Sed respondet Epicureus accipere se conditionem, & se fingere cum Cartesio nullum extare corpus: verum si nullum extet corpus, nec ullam fore cogitationem, nec rem ullam quæ cogitet. At, inquiet Cartesius, qui fingit nullum extare corpus, tamen cogitat. Cogitat, inquiet Epicureus, quia etiamsi fingat nullum extare corpus, extat tamen corpus aliquod, nam sine corpore non potest cogitare. Haudquaquam autem quærimus quid, sit, sed quid sequatur ex hoc figmento, nullum

extare corpus. Falso autem uno posito, falsa alia consequi necesse est. Si fingas nullum esse corpus, sequetur nihil esse quod cogitet; nec cogitabit Cartesius, si corpore careat. Sin verum erit, esse aliquid quod cogitet, necesse erit extare corpus aliquod. Fingit igitur pugnantia Cartesius, cum fingit nullum esse corpus; fingit enim per corpus, & sine corpore fingere nihil potest. Idem igitur peccat ac si diceret, se ratione cognoscere hominem ratione carere: nam qui ratione novit aliquid, ratione pollet. Ita si cogitatio nulla in homine esse potest sine corpore, fingere non potest se corpore carere sine corpore.

Etiamsi diversæ haberi possint ideæ rei cogitantis, & rei corporeæ, non hinc tamen efficitur res esse diversas.

V. Instat vero Epicureo Cartesius, nec jam disputare se ait, sitne ipse revera aliud quippiam ac res cogitans, puta an sit res corporea; sibi id in præsentia satis esse, quod certum habeat se esse rem cogitantem: quod si præterea sit res corporea, tamen rem illam cogitantem, sive mentem, plane diversam esse à re illa corporea, sive mente; quippe quarum diversas penitus ac distinctas ideas habeat: res autem eas esse distinctas, quarum diversæ habentur

ideæ. At id negabit Epicureus noster, & hoc utetur exemplo: Si aliquem, inquiet, loquentem audiam, recte colligere potero, id quod audio rem esse loquentem; nulla interim ratione habita cæterarum rerum quæ rei illi loquenti adjunctæ sunt, & per quas fit locutio; puta, linguæ, dentium, & corporis totius, ac animi etiam. Quamvis autem distinctas ideas habere possim, & rei loquentis, quatenus loquens est, & corporis per quod fit locutio, quatenus corpus est, non effici tamen rem loquentem aliud esse quam corpus. Rursum contra pertendit Cartesius, res eas quas intelligo, tales fieri posse à Deo, quales à me intelliguntur; Deum itaque res eas separare & distinguere posse, quas animo distinguo & separo; quæcunque autem dividi possunt, quacunque tandem vi, sive divina, sive humana dividantur, esse diversas; ac rem proinde cogitantem, quæ mens est, diversam esse à corpore. Responsio in promptu est: minime nunc quæri quid fieri possit, sed quid sit; an Cartesius cogitans, sive id quod cogitat in Cartesio, aliud sit ac corpus ipsum Carte-

ſii, & corpore careat. Ait vero Epicureus, id quod cogitat in Carteſio, eſſe corpus ipſum Carteſii; & cogitationem Carteſii eſſe actionem corporis Carteſii; pugnare autem hæc ſecum, actionem corporis eſſe ſine corpore; quippe ſi ſit ſine corpore, non fore actionem corporis; res autem ſecum pugnantes, ſeque mutuo tollentes ſimul eſſe non poſſe.

Falſum eſt, prius, certius, & clarius cognoſci mentem quam corpus.

VI. Ex his facile jam exiſtimatur, verene ſuperioribus ſubjunxerit Carteſius, prius à ſe, certius, & clarius cognoſci mentem ſuam quam corpus. Nam cum per cogitationem ad hanc notitiam pervenerit, cogitatio autem ſit actio mentis per corpus edita; prius, certius, & clarius cognoſcitur corpus per quod edita eſt actio, quam mens à qua edita eſt. Quemadmodum ſi quis lapide ab aliquo ſit ictus, prius, certius, & clarius cognoſcet lapidem per quem ictus eſt, quam fundam aut manum à qua lapis miſſus eſt. Æquius certe pateremur, ſi dixiſſet, prius nos, certius, ac clarius cognoſcere cogitationem noſtram, quam corpus: nam cum cogitatio ſit actio mentis, ut dixi, per corpus

edita, prius percipitur actio hæc quæ editur in nobis, quam id per quod editur; ut lapidis actio, ſeu ictus, prius percipitur quam lapis; prius vero lapis, quam brachium à quo miſſus eſt. Itaque quamvis prius & clarius percipiatur à nobis cogitatio quam corpus, non idcirco prius & clarius percipitur à nobis res cogitans quam corpus: cum res cogitans non aliter percipiatur à nobis quam per cogitationem, quæ per corpus in nobis editur; prius autem percipiatur id per quod cogitatio in nobis editur, quam id à quo editur. Captioſum vero illud eſt quod objicitur, prius noſci inſtrumentum quo fit opus, quam opus ipſum; prius calamum, quam ſcripturam; prius ſcalprum, quam ſtatuam; ac proinde animum quo corpus noſcitur, quam corpus. Ante habeat ſcalprum artifex neceſſe eſt, quam ſtatuam faciat: ſtatua vero quid ſit, certius & clarius novit, quam quid ſit ſcalprum; cum ad faciendam ſtatuam quam noverat, quamque habebat in animo, ſcalprum deinde comparaverit; cumque aliud fortaſſe inſtrumentum excogitare ad id potuerit. Prius eſt igitur ſcal-

prum, quam statua; at prius noscitur statua, etiamsi nondum facta sit, quam scalprum. Similiter ut homo mentem intendat ad corporis cognitionem, prius mentem habeat necesse est, quam cognitionem corporis; at necesse non est, ut prius habeat cognitionem mentis, quam corporis. Imo, plane ignorare potest quid sit mens, quid sit cogitatio, cum non ignoret quid sit corpus: ut artifex ille dum facit statuam, certam habet ac claram ejus notitiam, materiæ nempe qua constat, dimensionum ejus omnium, omniumque ad eam pertinentium; cum ignorare penitus possit quid sit mens quæ operis impressam in se effigiem habet; quæ vis brachia, quæ manus, quæ digitos ad opus concinnandum regat. Nunc si argumentum hoc regeramus in Cartesium, tum quoque clarissime ejus apparebit futilitas. Nam si ex eo quod per animum noscitur corpus, sequitur prius & certius nosci animum quam corpus, quæro ab adversario, quo instrumento animum cognoscit homo, respondebit haud dubie cognoscere per animum; nec enim tam aperte sibi con-

tradicet, ut affirmet cognosci animum per corpus. Quod si prius & certius cognoscitur id, per quod cognoscitur aliud quippiam, quam id ipsum quod cognoscitur, sequitur prius & certius cognosci animum quam animum: quod absurdum est. Inde sane cuditur argumentum, unde non video quomodo expedire se queat Cartesius. Nam si Meditationibus suis certam instititit viam ad animi notitiam, animumque certo novit, novit utique per animum. Prius autem quam sciat se animum certo nosse, scire debet ea se certo nosse quæ novit per animum. At prius quam sciat ea se certo nosse quæ novit per animum, scire debet animum aptum & utile esse instrumentum ad verum certo cognoscendum. Rursum priusquam id sciat, noscere debet naturam animi. Ergo ad cognoscendam animi naturam, natura animi noscenda est; atque ita petitur principium, & in idem recurritur. Liquet ergo quam cassa sit & inanis hæc Cartesii opinio, quæ summis etiam Philosophi hujus admiratoribus quibusdam tantæ vanitatis plena visa est, ut abjecta penitus ab iis & deserta sit.

Falsum est totam hominis naturam in eo positam esse, quod cogitat.

VII. Nec leve doctrinæ ejusdem vitium est, quod totum hominem mente sola constare decernit; corpus vero ad ejusdem naturam minime pertinere: quod delirium à Pythagora ortum, in Platonicorum & Stoicorum manavit Scholas, & nonnullorum quoque e recentioribus animos infecit. At non alium quam hæreseos titulum opinioni huic imponit Tertullianus, & nos eam olim in Origene non segniter castigavimus. Quæramus nunc quibus eam instaurare & defendere argumentis ausus sit Cartesius. Fingo, inquit, me corpore carere; at fingere non possum me non esse: quia dum fingo, cogito; dum cogito, sum. Contra, si cogitare desinam, etiamsi corpus meum extet, nulla mihi caussa erit cur credam me esse. Cum itaque fingere possim me esse sine corpore, non possim vero fingere me esse sine cogitatione; quotiescunque autem clare & distincte res animo disjungo, diversas eas esse necesse sit, sequitur esse meum non pendere à corpore, sed à cogitatione, meque à corpore diversum esse aliquid, rem nempe quamdam, cujus tota natura in eo posita sit

Origenian. lib. 2. cap. 2. quæst. 6. §. 16.

ut cogitet. Dialectici, veſtram fidem! Latentem illic ambiguitatem, cui tota nititur argumentatio, mecum agnoſcite. Demus Carteſio quod poſtulat: fingat ſe corpore carere: fingere vero non poſſit ſe non eſſe; quippe qui cogitet, dum fingit; & ſit, dum cogitat. Quid tum? erit quidem, etiamſi non habeat corpus, ſed non erit id quod nunc eſt, homo videlicet, corpore concretus & animo: at cum corpore carebit, jam homo non erit. Ergo cum ait ſe eſſe, dum cogitat & corpore caret, ineſt ambiguum in voce *eſſe*; eſt enim, ſed non homo. Habeat ergo Carteſius diſtinctas quantum volet & diverſas mentis ſuæ ac corporis ideas, efficiatque mentem eſſe poſſe ſine corpore, corpus ſine mente; at mentem ſine corpore, hominem eſſe numquam efficiet.

VIII. Doctrinam præterea ſuam de animorum noſtrorum natura hoc Paradoxo cumulat Carteſius, ſentire animum, non corpus: cujus hanc habet rationem, quod cum in ardua aliqua contemplatione defixus animus eſt, vel ἐκστάσει abreptus, torpet corpus ſine ſenſu, & ad res extrinſecus objectas vel

Falſum eſt animum ſentire res externas, non corpus.

admotas ſtupet. Animum autem ſentire ait, non quatenus per ſenſuum exteriorum inſtrumenta diffuſus eſt, ſed quatenus cerebro conjunctus; eo quippe læſo ſenſus tolli, cum corpus tamen animatum ſit. At nobis ad hæc exploranda, licet ex parvis magna cognoſcere. Cum animus noſter in attenta rei alicujus cogitatione verſatur, ſæpiſſime fit ut alio diviſis mentibus, alio auribus & oculis, etiamſi audiamus, videamus, frigeamus, æſtuemus, non animadvertamus tamen nos videre, frigere, æſtuare; quæ ſtatim percipimus omnia, poſtquam à cogitatione animum revocavimus. Certum tamen eſt tum incogitantibus nobis pulſari aures noſtras, res externas depingi in oculis, audire corpus, videre, frigere, æſtuare, quippe quod ad hæc ſentienda rite diſpoſitum ſit. Itaque ſi clarior aliqua lux de repente incurrat in oculos, aut gravior edatur ſonus, aut glacies corpori vel ignis admoveatur, affecto vehementius ſenſu convertetur ad eum illico animus. Nam cum ad res duas diverſas eodem tempore attentus eſſe non poſſit, ad eam ſe adjungit, à qua

validius afficitur. Idem ex eo quoque apparet, quod identidem experimur, ſi quando ad aures noſtras verba aliquot proferat quiſpiam, vel cantiunculam ſæpius occinat, dum animum alio attentum habemus; ſtatimque ſileat, cum mentem ad res auditas revocamus. Sæpe enim fit ut ad prolata verba accurate reſpondere, vel cantilenam memoriter recitare poſſimus: quod utique non fieret, niſi utrumque ſenſu ita percepiſſemus, ut ſenſui adhuc inſidere viderentur. Clariſſimum id quoque eſt in dormientibus, qui quamvis ſenſibus omnibus videantur orbati, levi tamen murmure vel pulicis morſiuncula, vel acus punctione, etiam dum gratiſſimis ſomniis deluſus eſt animus, excitantur. Unde intelligas tum ſentire corpus, etiamſi animus alio abſtractus ſit. Idem de ſublimiori contemplatione aut ἐκστάσει cenſendum eſt: quo longius enim cogitando abſceſſit animus, eo minus corpus quæ per ſenſus patitur poteſt advertere. Nam tum collectis ſpiritibus ita oppletur cerebrum, ex eorumque agitatione percellitur, iiſque conjungendis & disjungendis occupatur; ut

reliquis exequendis muneribus, nervorumque motibus percipiendis par esse non possit. Ad ea tamen acriori sensuum impulsione sæpe retrahitur. Sin minus, velut morbo aliquo obseratas esse cerebri fores, & interclusum ad id commeatum putare debemus. Quæ cum ita sint, cognitu facile est, corpus sentire, non animum: nam si abstractus animus sensu corporis revocatur, sentire corpus necesse est, priusquam id animus intelligat. Imo vero, dum incogitantibus nobis res videmus, corpus sentire manifestum est, animum vero non sentire. Cum vero liber & vacuus animus, exceptam in sensus instrumento impressionem percipit, tunc sentit quidem pars illa corporis, animus vero cognoscit sentire partem hanc, deque hac impressione & sensus affectione arbitrium facit. Nec aliud sibi velle visus est Augustinus, cum dixit non corpus sentire, sed animam per corpus, quo velut nuntio utitur ad formandum in seipsa quod extrinsecus nuntiatur. Frigere digitum, pedem comprimi agnoscit animus; ipse non friget, neque comprimitur: sentire quippe, corporis est;

Augus. de Genes. ad liter. libr. 12. cap. 24.

nimi vero, corpori tribuere faculta-
em ſentiendi, & impreſſiones in eo fa-
tas, ſenſuumve affectiones cognoſce-
. Contra vero, etiamſi multa videre
ideantur Phrenetici & dormientes,
uæ non vident, non hinc concludas
idere animum, corpus non videre:
on enim in iis tum fit viſio, ſed opinio
ntum viſionis. Quamobrem cum vera
at viſio, dum abſtracto animo corpus
idet; contra nulla fiat viſio, dum ani-
us videt corpore non vidente, perſpi-
uum eſt corpus ſentire, non animum.

IX. Vexatiſſimam ſententiam de ideis
natis etſi ex Platonica Philoſophia
rtim ſublegit Carteſius, ita tamen
terpolavit, ut alia videri poſſit. Di-
erſa eſto, ut voles, æque certe falſam
ſſe oſtendam. Statuit hic triplex eſſe
nobis idearum genus; ut ſuprà jam
ixi, quarum aliæ adventitiæ ſint, cu-
ſmodi eſt idea Solis, quam ex con-
ecto Sole in ſe habet unuſquiſque;
liæ factitiæ, cujuſmodi eſt idea Solis,
ualem rationibus ſuis inveniunt Aſtro-
omi; aliæ demum nobis ingenitæ,
uas naturales appellat, cujuſmodi ſunt
leæ Dei, mentis, naturarum, quæ eſ-

Falſum eſt eſſe aliquid in intellectu, quod non fuerit in ſenſu.
Carteſius Medit. 3. & Epiſt. Tom. 2. Epiſt. 54.

sentiæ vocantur, formarum Geometricarum, axiomatum quibus utuntur Mathematici, aliarumque rerum consimilium. Has ideas naturales nonnunquam conceptis verbis ait nihil aliud esse quam facultatem ipsam cogitandi, qua mens nostra pollet, & quam in Scholis actum primum cogitandi appellare solent: continuo tamen subjicit ideas illas esse formas cogitationum; cogitationes vero ipsas, sive, ut vulgo loquuntur, actum secundum cogitandi, à facultate cogitandi proficisci. Atque hæc sane pugnant: nam si cogitatio oritur à facultate cogitandi, differre necesse est cogitationem à facultate cogitandi, ut id quod effectum est à causa. Deinde si idea est forma cogitationis, cum forma sit aliud ac id cujus est forma, ut anima hominis aliud est ac homo, idea profecto aliud est ac cogitatio. Tria igitur in eo ipso agnoscit Cartesius, quod unum idemque esse dixerat; facultatem scilicet cogitandi, cogitationem, & ideam. At idem tamen ubi disserit de idea Dei, quam menti impressam gerimus, hanc à mente nostra nec effictam esse, nec effingi potuisse con-

Cartesius Epist. Tom. 1. Epist. 59.

Cartesius Princip. Philos. Part. 1. cap. 15, 16, 18.

endit; verum à Deo ipſo eſſe in mente noſtra conſignatam & impreſſam, quemadmodum & ideas axiomatum illorum, quæ habentur immutabilia & æterna. At multo etiam magis diſcrepant iſta à ſuperioribus: nam ſi ideæ ſunt facultas ipſa cogitandi, idea Dei eſt facultas cogitandi de Deo; & ideæ rerum cæterarum omnium ſunt facultas cogitandi de rebus iis cæteris: facultas autem illa cogitandi ad quaſcunque res cogitandas adhibeatur, una tamen & eadem facultas eſt: ut facultas pingendi, ſive ad pingendam arborem adhibeatur, ſive domum, eadem facultas eſt. Unde manifeſte concluditur ideam Dei, ac reliquas ideas, quas naturales & innatas appellat, non differre ab ideis adventitiis, aut factitiis; ac idcirco cum hæ à nobis effictæ ſint, & illas quoque. Deinde cum ſcribit alio loco Carteſius ideas illas æternas, puta axiomata illa Geometrica, in animis noſtris conſignari à Deo, uti leges à rege in animis eorum qui parent ipſius imperio, aliud quid eſſe fatetur ideas ac facultatem cogitandi. Gratificemur tamen Carteſio, ſicque ſententiam ejus

Carteſius Epiſt. Tom. 1. Epiſt. 104.

commode interpretemur, ideam innatam, puta Dei, esse facultatem menti nostræ ingeneratam certo quodam modo cogitandi; quo modo quotiescunque cogitabit mens, ideam Dei in mente extituram. Verum ne sic quidem se extricabit: nam quid discrepabit idea ingenita ab idea adventitia, aut factitia? idea enim Alexandri, quæ factitia est, poterit pari jure dici facultas menti ingenerata certo quodam modo cogitandi; quo modo quotiescunque cogitabit, extabit in ea idea Alexandri. Vacillat ergo tota hæc Cartesii doctrina. Is præterea ut probet subsidio sensuum non egere animum ad ideas effingendas, hoc utitur argumento: nihil aliud à rebus externis ad animum sensuum ope & interpositu pervenire, quam motus quosdam corporeos, quos ne animus quidem tales percipit, quales sunt in sensibus; proptereaque ideas motuum & figurarum, & multo magis etiam doloris, colorum, sonorum, aliarumque rerum similium, in nobis esse ingeneratas, & animum sibi eas exhibere, quotiescunque excitatur per motus illos corporeos, quorum simile ni-

Cartesius Epist. Tom. 1. Epist. 99.

hil habent ideæ; unde colligit, cum ideæ rerum extrinsecus objectarum nobis sint innatæ, non à rebus externis ortæ, potiori jure idem de notionibus communibus, sive axiomatis esse dicendum, quæ neque sunt in rebus externis, nec per motus corporeos, sensuumve nuntium ad animum venisse possunt: res quippe externas, ac motus quoque illos, & sensus, res esse singulares; axiomata vero esse universalia nullam affinitatem cum motibus & sensibus habentia. Fatemur nos quidem ideas rerum externarum fingi ab animo, postquam de iis fingendis admonitus est motu quodam corporeo & nuntio sensuum à rebus externis impulsorum: at motus illos corporeos dicimus plagam sive notam imprimere in cerebro; quam plagam in cerebro deprehendens animus proxime illi conjunctus, hoc velut admonitu, hanc, illamve ideam concipit ac confingit, cum prius non esset; minime vero eam sibi exhibet & recognoscit, quasi prius esset. Neque ullam porro concipere & confingere potest, nisi plagam hujusmodi in cerebro perceperit. Universales porro ideæ exce-

ptæ sunt ex singularibus, cum animus in rebus multis idem quippiam animadvertens, excerpit illud è multis in quibus fuerat dispersum, & in unum colligit, atque inde ideam universalem conflat. Velut in Petro & Johanne, aliisque hominibus singulis deprehendens eos esse animalia ratione prædita, jam neque Petrum, neque Johannem, neque ullum singularem hominem spectans, educit illud & componit in unum quod multiplex fuerat, ac generalem illam & universalem conflat & confingit ideam, sibique commendat, omnem hominem esse animal rationale.

Falsum est in Conario præcipuam esse sedem animi.

X. Ulterius etiam conjiciendo progressus est Cartesius, & partem corporis in qua præcipuam sibi sedem delegit humanus animus deprehendisse se jactavit. Hanc esse vult particulam illam de genere glandularum, quæ Conarium à figura appellatur, quæque subjecta est projecturis illis duabus cerebri, quas γλουτία Veteres dixere. Caussas cur id opinetur, has affert; ad percipiendas res externas duplicia nos à natura habere instrumenta, duos oculos, duas aures, duas manus; cogitationes vero

ostras, simplices esse atque unas; necessarium esse itaque, ut pars aliqua sit n nobis simplex atque una, quæ duplices rerum externarum impressiones à sensuum instrumentis exceptas recolligat & in unum conjungat, antequam ad animum perveniant; ne res externæ singulares & simplices ab eo tanquam geminatæ & duplices percipiantur; in cerebro autem, ad quod sensuum pertinent instrumenta, & rerum externarum imagines appellunt, nullam aliam hujusmodi reperiri partem, quam Conarium istud; quod neque duplex est, ut reliquæ partes cerebri; nec tot mutationibus, morbisve obnoxium; & medium hujus obtinet; & inter ventriculos cerebri ita situm est, ut conceptorum in iis spirituum animalium cursus temperare, & ab iis ultro citroque commeantibus vicissim moveri possit, ut pote ex tenuissimis suspensum arteriis. Magna enimvero apud Cartesianos commenti hujus admirabilitas olim fuit, quasi abstrusum illud ac reconditum corporis & spiritus vinculum unus industria sua patefecisset. At plerosque credulitatis suæ tandem puduit; non-

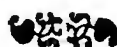
nulli ne nunc quidem resipiscunt. Nos quam nauci nihilique sit hæc opinio paucis ostendemus. Negamus primum necessarium esse, ut in nobis sit pars aliqua simplex & unica, quæ duplices rerum imagines conjungat, ne geminentur in animo earum perceptiones. Quemadmodum enim si tympana duo ejusdem soni, eodem tempore, æquali ictu pulsentur, etiamsi sint soni duo, sic tamen afficientur aures nostræ, quasi unicus sit sonus: ita etiamsi in sensuum instrumentis externæ rei impressio geminetur, quoniam tamen duæ res omnino congruentes, eodem tempore, eodemque modo referuntur ad cerebrum, perinde fit ac si simplex prorsus foret impressio. Jam quod ait partes cerebri reliquas esse duplices, solam hanc unam & singularem, ridiculum est: annon enim quartus cerebri ventriculus, quem Nobilem vocant, unus est? annon tertius, proptereaque in eo collocatus ab Herophilo animi principatus? annon una est glans illa, cui Pituitariæ nomen fecerunt? annon unus Fornix basis? unum Infundibulum? unum Septum lucidum? unum μεσόφρυον,

oc eſt Medium ſuperciliorum, in quo ἡγεμονικὸν mentis poſuit Strato? una ralix Medullæ ſpinalis, qua nempe in amos abire incipit? una Cerebelli Epiphyſis vermiformis? annon Cerebelum quoque unicum eſt? annon Cerebrum? annon Caput ipſum, quod totum eſſe animi ſedem voluerunt Democritus & Plato? Reſpondet Carteſius, hæc nomine tantum una eſſe, reipſa duplicia vel multiplicia potius. Quaſi tertius ventriculus, quaſi quartus, duplex aut multiplex dici poſſit. Quaſi Conarium duplex aut multiplex dici non poſſit. Annon enim bifariam, multifariamque ſcindi poteſt? annon utraque pars ſuis eſt inſtructa fibris? annon geminus ejus nervus eſt? annon multi ſinus, quibus collectos humores in modum ſpongiæ continet? Jam quod ait Carteſius, perpaucis eſſe illud mutationibus, morbiſve obnoxium, falſum hoc eſt: ita enim flacceſcit in cadaveribus, teſte ipſo Carteſio, vix ut deprehendi poſſit; & ſimul atque aëri expoſitum eſt, concidit & detumeſcit; humore nimirum, quem ſinubus ſuis continet, vel in annexa vaſa profluen-

te, vel per vicini aëris appulsum exarescente. Hinc efficitur, ut in vivis etiam corporibus, prout affecta sunt vel calore, vel frigore; vel morbo, vel sanitate; vel ebrietate & satietate, vel siti & fame; vel humorum abundantia, vel siccitate, sæpissime mutari id necesse sit. Itaque in eo repertas esse aliquando arenulas, atque etiam calculos testificantur Medicorum filii. Ineptum vero est, & à recentiorum Anatomicorum inventis ac doctrina prorsus alienum, & à Galeno ipso jam olim confutatum, quod subjungit Cartesius, temperari à Conario motus spirituum animalium in cerebri ventriculis curricula sua exercentium. Fuit hæc veterum opinio, conceptacula illa cerebri, spirituum animalium esse officinas: verum subtilioribus Anatomices experimentis cognitum est, destinata ea esse excipiendis cerebri excrementis, quæ illic collecta devoluuntur in Infundibulum, Pituitariamque glandulam, & in Processus mamillares, & os Ethmoides. Inde adeo humore sæpe plena, semper certe obducta & madefacta reperiuntur. Conarii vero ipsius non alium esse volunt

Galen. de usu part. libr. 8. cap. 14.

volunt uſum, quam reliquarum corporis glandularum, excernendi videlicet humores ſuperfluos: excernit enim humores crurum ſuperiorum Spinalis medullæ, ut Warthono placet; vel ſerum ſanguinis proximis Plexus choroidis vaſis incluſi, ut Williſio; diligenti utrique inſpectori naturæ. Cum ergo Conarium, & ſero quod in cavernis ſuis continet, & perpetuo pituitæ appulſu, quæ in cerebri ventriculos influit, ſemper humectum ſit & madens, extingui neceſſe foret illud animi rationiſque lumen, quod ex ſublimi hac arce in totum hominem emicare fingit Carteſius; & obruerentur animales illi ſpiritus, quos alioqui tam copioſos quænam illuc vaſa, qui canales inferre poſſint, minime apparet.

CAPUT QUARTUM.

Expenditur Cartesii sententia de *existentia* Dei.

I. *Exponitur Cartesii sententia de* existentia *Dei.* II. *Exploratur Cartesii opinio de idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est.* III. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, finita est & imperfecta.* IV. *Falsum est finitum cognosci ex infinito, non hoc ex illo.* V. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, neque clara est, neque distincta.* VI. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est; aliunde proficisci potest, quam à re infinita & summe perfecta.* VII. Realitas objectiva, *quæ est in idea rei infinitæ & summe perfectæ, tota est à mente nostra.* VIII. *Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, non necessario sequitur rem illam infinitam & summe perfectam extra mentem nostram extare.* IX. *Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in me & aliis est, colligi non potest* existentia *Dei; nec proinde ex*

illa quæ in Carteſio eſt. X. *Per vitioſum ratiocinationis circulum* exiſtentiam *Dei probat Carteſius.* XI. *Expugnatis argumentis, quibus* exiſtentiam *Dei demonſtrare conatus eſt Carteſius, ruit ipſo fatente, omnis ejus Philoſophia, & feneſtra erroribus aperta eſt.*

I. SUo nunc ordine flagitat cenſuram noſtram Carteſii argumentatio, vel ludificatio potius, de *exiſtentia* Dei. Ea eſt hujuſmodi. Nemo, inquit, homo eſt, qui ſi mentem ſuam excutere, & mentis notiones explicare aut poſſit, aut velit, in ea non deprehendat ſplendidam & inſignem ideam ſibi ingenitam rei cujuſdam infinitæ, æternæ, immenſæ, omnipotentis, omnia ſcientis, & ſumme perfectæ, quam Deum appellamus. Idea porro hæc, cum omnem in ſe præſtantiam, excellentiamque contineat, nec deſit illi quidquam ad ſummam perfectionem, non potuit à rebus externis per ſenſuum nuntium ad nos pervenire, ut pote rerum illarum, quæ fluxæ ſunt, mutabiles, & caducæ, diſſimillima. Nec eam item in nobis ipſi confinximus: quî enim ho-

Exponitur Carteſii ſententia de exiſtentia Dei.

munculus imbecillus, infirmus, mortalis, sensibus obtusis, ingenio hebeti præditus, opus edat longe se nobilius, & excellentius, cujusmodi hæc idea est? Quærendus igitur alius est ideæ hujus effector, qui tantæ sit potentiæ, ut tam eximiis dotibus, infinitate, æternitate, immensitate, omnique excellentia instructum hoc opus edere potuerit. Cum autem consentiant omnes, quantumcunque præstantiæ insit in opere, tantumdem vel plus etiam inesse debere in opifice; alioqui præstantiam hanc & eximias dotes nullam caussam habituras cur extent, quod Philosophus nemo dixerit, sequitur ideæ hujus opificem infinitum esse, omnipotentem & summe perfectum. Præterea cum res illa, cujus ideam in mente habeo, infinita sit & summe perfecta, nihil illi deesse potest, quod ad summam perfectionem & absolutionem desideretur. Nihil autem plus requiritur ad summam præstantiam & perfectionem, quam existere. Res igitur illa, Deus videlicet, existit: ac necessario quidem; quippe cum tam necessarium sit id existere, quod summe perfectum est,

quam neceſſarium eſt, figuræ ejus quæ tribus conſtet angulis, tres angulos æquales eſſe duobus rectis; nec facilius ſit rem infinitam & ſumme perfectam, quæque non exiſtat, cogitare, quam montis ideam habere in animo ſine idea vallis. His argumentis ut vis addatur, in hanc formam compingit ea & contrahit Carteſiana Schola: Ideam rei infinitæ & ſumme perfectæ in mente habeo: idea autem illa non aliunde proficiſci poteſt, quam à re infinita itidem & ſumme perfecta: res igitur infinita & ſumme perfecta exiſtit. Hæc autem Deus eſt: Deus igitur exiſtit. Deinde: Quidquid pertinere ad rem, cujus ideam in mente habeo, clare & diſtincte percipio, id ad rem illam revera pertinet: *exiſtentiam* autem ad rem infinitam & ſumme perfectam, cujus ideam in mente habeo, clare & diſtinctæ pertinere percipio: ergo ad rem infinitam & ſumme perfectam, Deum ſcilicet, cujus ideam in mente habeo, pertinet *exiſtentia*.

II. Magna vero hic ineſt concertatio de ideæ hujus natura: hinc enim tota pendet argumentatio. Nam ſi alterius

Exploratur Carteſii opinio de idea rei infinitæ &

summe perfectæ, quæ in nobis est.

non est naturæ ac reliquæ ideæ quæ in nobis sunt, frustra ad summe perfectam & infinitam caussam recurritur. Ambigua est autem in ideæ nomine significatio: nam vel notatur actio mentis qua cogitamus; vel id ipsum quod menti nostræ objectum est, & de quo cogitamus. Constat autem ideam rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, priore modo sumtam, finitum quid esse & imperfectum; cum perfectior esse non possit mente ipsa unde orta est, quæ imperfecta ipsa est & finita: quatenus autem significat imaginem rei infinitæ & summe perfectæ, quæ menti nostræ objecta est, & de qua cogitamus, tantam ejus esse dignitatem & præstantiam vult Cartesius, ut non modo mentis nostræ perfectionem longe superet, sed à Deo solo oriri potuerit. Quamvis enim infinitum animo comprehendere non possimus, ut pote qui finiti sumus, at id posse certe nos percipere docet: cumque in infinito duo spectanda sint, & res ipsa quæ infinita est, & infinitio quæ inest in re illa, infinitionem hanc percipere nos *negative* (liceat enim voces de Scholis depromtas usur-

pare) hoc est, nullos in ea terminos à nobis deprehendi; at rem ipsam percipere nos *positive*, licet non *adæquate* & perfecte. Quemadmodum autem trianguli ideam habere possumus, etiamsi quæcunque de eo sciri possunt non sciamus: ita etiamsi totam infiniti immensitatem animo perfecte comprehensam non habeamus, habere nos tamen ideam claram & distinctam infiniti; totumque ipsum, licet non omnino, neque omni ex parte, percipere. Ut cum mare è litore prospicimus, etsi totius maris amplitudinem non videmus, at mare tamen ipsum vere videmus.

III. Quæ cum ita differit Cartesius, plane suo se gladio jugulat. Nam si infinitio rei infinitæ percipi non potest nisi *negative*; & infinitum ipsum etiamsi *positive* percipiatur, percipi tamen non potest *adæquate* ac perfecte; certe rei infinitæ & infinitionis idea finita est. Quid enim est aliud, rem percipere *negative*, quam percipere quid non sit, sive, ut loquitur Dionysius, aliique Theologi, *cognoscere per excessum & remotionem*. Infinitionem igitur si non aliter percipi posse quam *negative* fate-

Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, finita est & imperfecta.

Dionys. De divin. nomin. libr. 1. c. 1.

tur Cartesius, fateatur quoque necesse est sciri quidem posse quid non sit infinitio, sciri vero non posse quid sit; ac proinde ideam infinitionis quæ in nobis est, esse ideam, non ejus quod est infinitio, sed ejus quod non est. Id autem quod non est infinitio, est finitum: unde sequitur, ideam infinitionis; quæ in nobis est, esse finitam. Jam ex eo quod ait rem infinitam percipi *positive*, etsi non perfecte & *adæquate*; hoc est ideam rei infinitæ quæ in nobis est, *positive* exhibere nobis rem infinitam, etiamsi quidquid in re infinita est, *adæquate* nobis non exhibeat, sequitur ideæ huic aliquid ad perfectionem & absolutionem deesse. Cui autem deest aliquid, id finitum est: unde manifeste colligitur, ideam rei infinitæ, quæ in nobis est, esse finitam. Nec juvat Cartesium similitudo trianguli. Triangulus enim finita res est, ut Sol, homo, arbor; atque idcirco ejus ideam habere possum: at cum proprietates trianguli sint infinitæ, quemadmodum & Solis, & hominis, & arboris, earum ideam habere non possum; nam infiniti ad mentem meam, quæ finita est, nulla

poteſt eſſe convenientia nec proportio. Itaque neque rei infinitæ, ob id ipſum quod infinita eſt, neque proprietatum rei infinitæ ideam habere poſſum: nam finitæ tantum ideæ apud me eſſe poſſunt: quæ autem idea finita eſt, rei infinitæ & ſumme perfectæ idea eſſe non poteſt. Ideæ enim, juxta Carteſium, ſunt imagines rerum; imago autem finita, imago rei infinitæ eſſe non poteſt. Rem præclare illuſtrat & confirmat exemplum ipſum maris à Carteſio propoſitum. Si quis enim tractum aliquem maris è litore proſpiciat, is mare quidem videre vulgo dicitur, at improprie, parte pro toto uſurpata: re autem ipſa non mare, ſed tantum particulam maris videt, ex qua maris univerſi vaſtitatem cognoſcere nequaquam poſſit. Ita viſio particulæ maris, & quæ ex ea naſcitur idea, ad ideam maris univerſi collata, talis eſſe videbitur, qualis eſt pars ad totum; manca ſcilicet, mutilata, & imperfecta. Quoniam autem aliqua eſt particulæ maris ad totum mare proportio, ideam particulæ maris ita animo amplificare poſſum, ut ideam aliquam univerſitati totius maris æqualem

aliquando tandem in me possim effingere: at finiti ad infinitum cum nulla sit omnino proportio, quantumcunque animo contendam ad amplificandam ideam quæ finita sit, numquam per eam rei infinitæ notitiam in me exprimam: animo tantum removere potero fines à re finita, eamque magis ac magis extendere; ita ut ad quantamlibet amplitudinem amplitudo alia, & ad hanc porro alia adjiciatur; quoad animus deficiens in conatu, consistat tandem; non finem quidem ideæ illi imponens, sed agnoscens novis semper accessionibus locum in ea patere. Ergo non aliter percipit infinitum, quam cum rem percipit fine carere.

Falsum est finitum cognosci ex infinito, non hoc ex illo.

IV. Quamobrem sibi ipse repugnat Cartesius, cum ait prius se percipere infinitum, quam finitum; perfectum, quam imperfectum; Deum, quam seipsum; nec aliter percipere se finitum & imperfectum, quam cum comparatur ad infinitum & perfectum. Nam notionum omnium primam hanc esse, *Ego cogito, ergo sum*, magno dubitationum apparatu docuit. Finita est autem hæc notio. Deinde cum fateatur

infinitionem rei infinitæ, ſive id per quod res infinita eſt, cognoſci tantum *negative*, neceſſe eſt ideam rei hujus, finitam quidem eſſe *poſitive*; at finibus ab ea per mentis actionem remotis, id quod eſt finitum *poſitive*, fieri infinitum *negative*; quod tantumdem eſt ac ſi dicam, ideam rei hujus quæ finita eſt, ſpectari ut non finitam, non vero percipi ut infinitam. Quemadmodum ſi viam ſpectem, per quam Lutetia ad regiones exteras itur verſus orientem, etſi infinitam non eſſe ſcio, nullum tamen ei animo finem conſtituo; quocirca illam ſpecto, non ut infinitam, ſed tantum ut non finitam, ſive, ut loquitur Carteſius, *indefinitam*. Cum igitur *negativa* infinitio, quam ideæ affingimus, oriatur ex detractione finium quibus continebatur hæc idea, plane perſpicuum eſt, non ex infinito percipi finitum; ſed contra, remotis finibus ex eo quod finitum eſt percipi infinitum. Atque in idipſum quod fugiebat incidit Carteſius, cum ſubjunxit, ad percipiendam rem infinitam & ſumme perfectam, ſufficere ut intelligatur eam à nobis comprehendi non poſſe, & quæcun-

G vj

que perfectione aliqua & præstantia prædita esse scimus, aliaque hujusmodi innumera quæ nescimus, in re illa inesse. In quo aperte fatetur se agnoscere rem illam, cujus ideam in mente habet, infinitam esse & summe perfectam, comparando eam cum rebus finitis aliqua perfectione præditis; quarum rerum perfectione in unum collecta, aliarumque rerum complurium quas ignoramus perfectione adjecta, exurgit in nobis idea quædam; infinita quidem *negative*, at positive finita. Futilis quoque est & captiosa alia argumentatio, qua Paradoxi hujus novitatem defendit. Id, inquit, quo à finito differt infinitum, *reale* est aliquid & *positivum*: (voces ejus refero.) Id autem quo finitum differt ab infinito, nempe limitatio, est aliquid *negativum*; defectus scilicet *entis*. Acquiri autem non potest notitia ejus quod est, per id quod non est; cum e contrario per id quod est cognoscatur id quod non est. Unde efficitur cognosci finitum per infinitum, non hoc per illud. Fateor id quo infinitum differt à finito, *reale* quid esse & *positivum*, si ad ejus natu-

ram attendatur: ſin id referatur ad noſtram cognitionem, cum infinitum mens humana percipere non poſſit niſi *negative*, id quo infinitum à finito differre percipimus, *negativum* tantum eſt, non *poſitivum*. Nego vero limitationem merum eſſe defectum, ſeu meram negationem; eſt enim mixtum quid ex *poſitivo*, re nempe ipſa finita; & *negativo*, iis nempe omnibus quæ adjici poſſunt ad rem finitam, neque tamen adjiciuntur; ſed ita tamen mixtum, ut in idea limitationis hujus, multo plus *poſitivi* inſit, quam *negativi*. Velut cum circulum ambitu ſuo finitum ſpecto, idea circumſcriptionis ſeu limitationis circuli, quam mente informo, non tam conſtat ex negatione ulterioris *extenſionis* quam ex circuli intra ambitus ſui fines concluſi notione. Finis enim rei eſt res ipſa quatenus ulterius non extenditur. Similiter cum ternarii numeri circumſcriptionem ſeu limitationem ſpecto, non tam attendo ad infinitas unitates quæ adjici poſſunt, quam ad tres illas quibus ſolis conſtat hic numerus. Huc accedit quod finis ſeu limitatio rei efficitur, non ſolum ex eo

quod res illa caret partibus aliis quæ ad eam adjici poterant, nec adjectæ sunt, sed ex eo etiam quod retinet partes suas, quæ detrahi poterant, nec detractæ sunt. Ternarius enim numerus tribus unitatibus constat, & definitus est; non solum quod aliæ unitates adjectæ non sunt, sed etiam quod retinet tres illas unitates ex quibus constat. Unde perspicuum est limitationem non mere esse *negativam*, sed & *positivam*. His expositis facile solvitur argumenti Cartesiani compages. Ait ille non cognosci id quod est, per id quod non est; nec proinde infinitionem per limitationem, sed hanc per illam; atque idcirco nec infinitum per finitum. Verum si res in se spectentur, tam est quod finitum est, quam quod infinitum: sin ad cognitionis nostræ modum exigantur, uti exigendæ sunt, nam id nunc agitur, finitum cognoscimus *positive*, infinitum vero *negative* tantum, & in limitationis idea longe plus *positivi* inest quam *negativi*. Quamobrem cum, fatente Cartesio, cognoscatur *negativum* ex *positivo*, non hoc ex illo, omnino dicendum est, ex infinito, uti à nobis percipi-

tur, neutiquam cognoſci finitum. Clarius quoque alibi Paradoxum hoc ſuum, ſeque adeo Carteſius prodidit, cum conceptis verbis faſſus eſt, ſufficere ad exprimendam in nobis ideam infiniti, rem percipere finibus carentem: quod cum ipſi deinde objectum eſſet, in manifeſta repugnantia deprehenſus, non ſatis candide eam excuſare conatus eſt. Quamvis ergo ſatis demonſtratum ſit, finitam eſſe & imperfectam ideam rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, addendum tamen eſt hoc quoque; cum idea Dei aliud ſit ac Deus ipſe, ſi idea Dei eſt infinita & ſumme perfecta, ſequitur eſſe aliquid infinitum & ſumme perfectum præter Deum: quidquid autem infinitum eſt & ſumme perfectum, Deus eſt: igitur præter Deum alter Deus eſt. Quæ ne fateri cogantur Carteſiani, ideam rei infinitæ & ſumme perfectæ, quam habent, non quidem infinitam & ſumme perfectam eſſe aiunt, ſed tantum claram & diſtinctam.

Carteſ. Epiſt. 15. & 16. Tom. 2. p. 116. 131.

V. Sed ſi idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, imperfecta eſt & finita, certe neque clara eſſe

Idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis

est, neque clara est, neque distincta. potest, neque distincta. Nam cum ideæ sint imagines rerum, ut dixi; imago illa rei summe perfectæ & infinitæ, quæ in nobis est, cum imperfecta sit, similis esse non potest sui exemplaris, quod summe perfectum est; item cum finita sit, similis esse non potest infiniti illius archetypi: nam quid perfecti dissimilius quam imperfectum? quid infiniti, quam finitum? Jam si idea aliqua dissimilis est rei cujus est idea, clara quidem & distincta, si solam in se spectes, esse potest; at si contendas cum exemplari ad quod expressa est, neque clara esse potest neque distincta. Nam si imago Socratis, non valde quidem similis sit ipsius Socratis, sed scite tamen & eleganter depicta sit, claram utique & distinctam sui notitiam & specimen spectantibus dabit hæc pictura; at si eam ad Socratem referas, neque claram, neque distinctam Socratis notitiam dabit. Similiter si quis maris tractum aliquem è litore prospicit, vel ad montis alicujus latissime patentis radices jacens, manu eum contingat (juvat enim uti exemplis ipsis Cartesii) claram quidem & distinctam tractus hujus maris

quem videt, vel particulæ montis quam contingit, ideam mente hauriet; obscuram autem & confusam maris, montisve universi. Pari ergo ratione ex imagine infiniti, quæ infiniti sit dissimilis, & id perfecte & accurate non referat, claram quidem & distinctam notitiam percipiam ejus rei quæ in mente mea informabitur, finitæ videlicet: at nihil id ad infinitum. Deinde ut imaginem infiniti claram & distinctam in me esse sciam, prius infinitum ipsum clare mihi & distincte noscendum est. Nam quî de imagine Socratis arbitrium certo facere possim, qui Socratem nusquam vidi? Cum autem infiniti notitiam nullam habeam, neque vero habere possim, de ejus imagine certi nihil possum statuere. Quapropter valde abstrusa, & ab hominum mentibus longe semota, non priscis solum Philosophis, sed gentibus etiam omnibus semper visa est cognitio Dei. Quod & sacrorum Oraculorum testificatione sæpius declaratum est. *Posuit tenebras latibulum suum*, inquit Psaltes de Deo. Et iterum, *Nubes & caligo in circuitu ejus*. Isaias quoque, *Vere tu es Deus absconditus*. Item

Psalm 17. 12. & 96. 2.

Isa. 45. 15.

1. Tim. 6. 16. Paulus, *Lucem habitat inaccessibilem; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.*

Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, aliunde proficisci potest, quam à re infinita & summe perfecta.

VI. Explicata & soluta propositione Cartesiani argumenti, ruit ipsa sponte sua ejusdem assumtio, qua statuit ideam rei infinitæ & summe perfectæ quæ in nobis est, non aliunde proficisci posse, quam à re infinita & summe perfecta. Nam si idea hæc rei infinitæ & summe perfectæ, finita ipsa est & imperfecta, aliunde sane proficisci potest, quam à re infinita & summe perfecta; neque necesse est, ut majoris dignationis, majorisque præstantiæ ei assignetur caussa, quam rebus cæteris, quæ finitæ itidem sunt & imperfectæ. Et vero si id quod tam sæpe à nobis flagitat & exigit Cartesius, præstitisset ipse, & attenta circumspectione animi sui notiones explorasset, tum facile deprehendisset, aliam esse posse originem, aliasque caussas ideæ hujus Dei, quæ in nobis est, quam quas ipse commentus est. Nam ex confusa nostri, aliarumque rerum cognitione, quæ inest in nobis, Dei ideam κατὰ μετάβασιν, hoc est, per transitionem, ut loquitur Tullius, & simi-

litudinem informari & exprimi manifeſtum eſt. Puta, ex eo quod ſumus mortales, moriendi neceſſitatem mente à Deo removemus; ex eo quod ſumus corporei, molem corporis à Deo detrahimus; ex eo quod erroribus, quod perturbationibus animi, quod vitiis ſumus obnoxii, horum omnium expertem facimus Deum. Jam ſi quid boni in nobis, aliiſve rebus eſſe intelligimus, pulchritudinem, robur, intelligentiam, ſcientiam, virtutem, felicitatem, hæc magis magiſque animo amplificamus, & præter id quod potuimus cogitando confingere, longe plura ſupereſſe putamus. Quam informationem, quoniam finitus eſt & anguſtus noſter animus, longe citra infinitatem conſiſtere neceſſe eſt, & valde obſcuram eſſe ac confuſam. Ergone, inquies, nullam habemus Dei notitiam? habemus vero, & manifeſtam quidem; at non ex idea Dei hauſtam, ſed ratiocinando collectam, & ex gentium omnium conſenſu, & ex præclaro mundi ornatu & ordine, & ex rerum, uti vocant, *exiſtentia*, earumdemque motu, aliiſque argumentis, quæ & à veteribus Philoſophis, & à

sanctis Ecclesiæ Patribus feliciter sunt usurpata. Nam de ea, quam per Fidem accepimus, Dei cognitione, nunc quidem non agimus. Porro qualiacunque sint hæc argumenta quæ dixi, Deum quidem esse nobis persuadere possunt; at quid sit, quæque ejus natura sit, propter angustiam & caliginem mentis nostræ, nos edocere non possunt.

Realitas objectiva. *quæ est in idea rei infinitæ & summe perfectæ, tota est à mente nostra.*

VII. Ex his intelligitur *realitatem* illam *objectivam* Cartesii, quæ est in idea rei infinitæ & summe perfectæ, totam esse à mente nostra, neque ulla sui parte ab ea re proxime pendere, quam menti nostræ exhibet. Hæc ut clarissima fiant, & omnis commenti hujus fucus eluatur, pressius agamus cum Cartesio, & decantatæ hujus *realitatis objectivæ*, unde tam speciosa educuntur miracula, vim, naturamque explicemus. Animo informem mundum alterum ab hoc nostro plane diversum: *realitas objectiva* mundi illius nihil aliud est, quam *realitas* mundi illius, quatenus menti meæ objectus est; qui sive extet, sive non extet, cum in mente mea non sit, nec in mentem meam quicquam immittat, quidquid sit illud quod

menti meæ objectum eſt, nihil omnino ad alterum hunc mundum pertinere liquet, & ſolius mentis meæ fœtum eſſe, ad arbitrium meum ita ſe componentis, taliaque ſibi fingentis. At certe, inquit Carteſius, *realitas objectiva* commentitii illius mundi menti obverſantis, non eſt plane nihil. Fateor id ſane; nam cum de altero hoc mundo cogito, aliud eſt in mente mea, quam cum de Chimæra cogito. Nihilum autem non differt à nihilo; & idcirco hæc cum differant, ſunt aliquid. Quid ergo ea eſſe dicendum? idem nempe ac figuras ceræ impreſſas; modos videlicet. At modi iſti non ſunt omnino nihil: nam quamvis cera in cubum ducta, eadem cera ſit ac ducta in globum, aliter tamen modificata eſt; & cum inter ſe diſcrepent modificationes iſtæ, utique ſunt aliquid. Similiter mens de altero mundo cogitans, aliter modificata eſt, quam cum de Chimæra cogitat, neque negari poteſt modificationes iſtas eſſe aliquid. Hinc ſequitur *realitatem objectivam* ideæ alicujus, nihil eſſe aliud quam *realitatem* modificationis, quæ in mente eſt, dum hanc ideam ſibi objectam

habet. Quo nomine *realitatis* si id significatur, modificationem istam esse rem aliquam distinctam à nihilo, eam admittimus; sin significatur esse substantiam, negamus in modificatione hac *realitatem* ullam inesse. Quamobrem modificationi huic tantum *realitatis* concedimus, quantum satis est ut non sit omnino nihil: at *realitatem* hanc *realitate* substantiæ longe tenuiorem & exiliorem esse apparet; neque ad eam modificationi ulli mentis nostræ conciliandam necesse esse, ut infinita summeque perfecta caussa proxima requiratur.

Ex idea rei infinitæ, & summe perfectæ, quæ in nobis est, non necessario sequitur rem illam infinitam & summe perfectam extra mentem nostram extare.

VIII. Expugnato priore hoc Cartesii argumento, expedita est posterioris confutatio, cui præfixa est ista propositio: Quidquid pertinere ad rem, cujus ideam in mente habeo, clare & distincte percipio, id ad rem illam revera pertinet. Hoc præcise negari potest, Cartesio præsertim, qui de rebus omnibus dubitare nos jubet; pendet enim ab eo decreto, quo in perspicuitate ponendum esse Criterium statuitur, quodque à nobis supra profligatum est. Et exemplo præterea falsitatem effati hu-

jus comprobabimus. Ad duas lineas in eadem area plana jacentes, & quo longius producuntur, eo propius ad ſe mutuo accedentes, quarum ideam in mente habeo, pertinere clare & diſtincte percipio, ut concurrant aliquando: nuſquam tamen Hyperbole, ejuſque Aſymptotus, quantumlibet productæ, concurrent; etiamſi magis, magiſque altera ad alteram producendo accedat. Quod ab Apollonio Pergæo demonſtratum eſt. Verum nolim hic litem movere Carteſio; & pronuntiatum hoc liberaliter admitto. Subjungit ille, clare ſe & diſtincte percipere *exiſtentiam* pertinere ad rem infinitam & ſumme perfectam. In eo vertitur cardo alterius hujus argumenti, ac propterea diligenter expendendum eſt. Duplex eſt rerum genus; earum quæ pendent à mente, neque extra mentem ſunt ullibi, planeque ſunt commentitiæ; & earum quæ reipſa ſunt; atque etiam nemine de iis cogitante vere ſunt in rerum natura. In Scholis priores illæ barbare dicuntur *dari* tantum *à parte intellectus*; poſteriores hæ *dari à parte rei*. Extant utræque, ſed diverſo modo, earumque *exi-*

Apollon. Conic. libr. 2. Prop. 1. & 14.

stentia naturam earum sequitur: nam quæ sunt tantum *à parte intellectus*, existunt tantum *à parte intellectus*; quæ sunt *à parte rei*, existunt *à parte rei*. Itaque rei infinitæ & summe perfectæ *existentia* sequitur naturam rei hujus: quæ si sit tantum *à parte intellectus*, non aliam obtinebit *existentiam* quam *à parte intellectus*. Sin vero sit *à parte rei*, quæ in eam conveniet *existentia*, erit *à parte rei*. Hæc argumentum Cartesii plane perimunt; quod & clarius fiet, si in simpliciorem istam formam illud redigas. Quod summe perfectum est, necessario existit: res illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, summe perfecta est: res igitur illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, necessario existit. Propositioni adhibetor distinctio: Quod summe perfectum est, necessario existit, eo modo quo est. Si reipsa est, reipsa necessario existit. Si est tantum in intellectu, in intellectu tantum necessario existit. Opposita quoque distinctione excipitur assumtio: Res illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, summe per-
fecta

fecta eſt, videlicet *à parte intellectus*: nam totum hoc de quo contenditur, idea ſolum eſt, ex cujus natura probare conatur Carteſius, Deum exiſtere *à parte rei*. Liquet itaque ſenſus concluſionis: Res illa infinita & ſumme perfecta, cujus ideam in mente habeo, neceſſario exiſtit *à parte intellectus*, ſed non *à parte rei*. His ambagibus extricatis, jam ipſe ſe prodit nodus difficultatis, qui totus latet in complexione duarum partium Propoſitionis; quarum prior eſt, *Quod ſumme perfectum eſt*; altera, *neceſſario exiſtit*. Atqui pars illa prior propoſitionis propoſitionem alteram occulte involvit, hanc nempe, *Aliquid eſt ſumme perfectum*: & connexio illa, *eſt*, furtim hic uſurpat ſignificationem hanc, *exiſtit à parte rei*; adeo ut is inſit ſenſus in latebris propoſitionis hujus, *Aliquid exiſtit à parte rei, quod eſt ſumme perfectum*. Sumit id itaque Carteſius, quod controverſum eſt; nam cum ait, *Quod ſumme perfectum eſt, neceſſario exiſtit*; tantumdem hoc eſt, ac ſi diceret, *Aliquid exiſtit à parte rei quod eſt ſumme perfectum, atque id neceſſario exiſtit à par-*

te rei. In quo ponit pro confeſſo, quod quæritur, ac manifeſte petit principium. Hæc ut eludant Carteſiani, ac probent in magiſtri ſui argumentatione non ſumi ut conceſſam *exiſtentiam* rei infinitæ & ſumme perfectæ, in exemplum proponere ſolent hunc ſyllogiſmum: Quidquid clare & diſtincte cognoſco in idea rei alicujus contineri, id rei illi adſcribendum eſt: atqui in idea trianguli clare & diſtincte cognoſco tres angulos contineri: tres igitur anguli adſcribendi ſunt triangulo. Si quis, inquiunt, ad id reſpondeat tres angulos adſcribendos eſſe triangulo, modo adſcribendi ſint triangulo, inepte reſpondeat: nec enim ſumitur hic ut conceſſum, quod vi ipſius argumenti obtinetur. Idem porro peccare aiunt, qui ſic ſolvunt argumentum iſtud, Quidquid clare & diſtincte cognoſco in idea rei alicujus contineri, id rei illi adſcribendum eſt: atqui in idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, clare & diſtincte cognoſco *exiſtentiam* contineri: ergo *exiſtentia* adſcribenda eſt rei infinitæ & ſumme perfectæ. Aiunt, inquam, fruſtra reſponderi *exiſtentiam*

adhibendam eſſe rei infinitæ & ſumme perfectæ, modo exiſtat; nec enim ſe ſumere ut conceſſum, quod obtinent vi argumenti. Verum hic quoque nobis offucias prætendunt; nam inter Syllogiſmi utriuſque aſſumtiones magna intercedit differentia: in priore quippe aſſumtione, quæ talis eſt, *In idea trianguli clare & diſtincte cognoſco tres angulos contineri*, triangulo id tribuitur, ſine quo triangulus eſſe non poteſt, quodque naturam ejus conſtituit; omnino enim pertinet ad naturam trianguli, tres habere angulos. At in altera aſſumtione, quæ talis eſt, *In idea rei infinita & ſumme perfecta clare & diſtincte cognoſco exiſtentiam contineri*, id tribuitur rei infinitæ & ſumme perfectæ, quod cujuſmodi ſit, & an ad ejus naturam pertineat, non certo conſtat; nunc enim id ipſum inter nos quæritur, an ad rei infinitæ & ſumme perfectæ, cujus ideam in mente habeo, naturam pertineat *exiſtentia*, & cujuſmodi *exiſtentia*: atque id cum in quæſtione poſitum ſit, ſumitur omnino quæſitum pro conceſſo. Quamvis ergo dem, me non poſſe animo informare ideam

rei infinitæ & summe perfectæ, nisi existentis; ut neque ideam montis sine idea vallis; non propterea concessero rem infinitam & summe perfectam existere, ut neque hunc montem vallemve, quorum ideas in mente habeo. Nec ullum latet hic sophisma, ut frustra caussatur Cartesius, qui id ita conatur dissolvere; ex eo quidem quod idea montis in me non possit esse sine idea vallis, non sequi montem illum vallemve existere; at ex eo quod animo informare non possim ideam rei infinitæ & summe perfectæ, nisi existentis, necessario sequi rem infinitam & summe perfectam existere. In quo adhibet ipse Sophisma ad responsionem hanc infringendam: nam ex eo quod animo informare non possim rem infinitam & summe perfectam, nisi existentem, sequitur existere quidem illam, at in animo tantum meo, non reipsa; & *existentiam*, quam idea illa includit, cogitatione ab ea separari non posse. Quapropter quotiescunque exoritur in animo meo idea rei infinitæ & summe perfectæ, exoriri quoque necesse est ideam *existentiæ*, alterius ideæ comitem individuam, &

cum de una cogitat, cogitare quoque de altera; at cum de re infinita & ſumme perfecta, ejuſque *exiſtentia* cogitat, nihil neceſſe eſt rem infinitam & ſumme perfectam, ejuſque *exiſtentiam* extra cogitationem extare. Sive id libet Scholæ locutionibus explicare: Rem infinitam & ſumme perfectam, cujus ideam in mente habeo, ſive quæ eſt *à parte intellectus*, neceſſario comitatur *exiſtentia à parte intellectus*; minime vero eam comitari neceſſe eſt *exiſtentiam à parte rei*. Urgent rurſum Carteſiani, & aiunt, Rem infinitam & ſumme perfectam eſſe *ens* ipſum κατ' ἐξοχὴν, *ens* generale, *ens* infinitum; id cum ſit ſimpliciſſimum, ſimpliciſſimam quoque eſſe ejus ideam; quæ cum *exiſtentiam* neceſſario contineat, ſequi *ens* ex ſe, ſuaque natura exiſtere; repugnare quippe *ens* non exiſtere. Pergunt ambiguitatis latebras quærere; *ens* enim illud generale, notio mentis quædam generalis eſt, ex ſingularium *entium* notionibus collecta; ut animal, notio mentis eſt ex ſingulis animalium notionibus conflata; atque *ens* illud generatim ſumtum, ex æquo pertinet

ad res quæ non aliter existunt, quam in mente, & ad eas quæ extra mentem reipsa existunt; & quatenus pertinet ad rem infinitam & summe perfectam, quæ in mente mea est, reipsa non existit. Ergo si ad vocem illam *entis* adhibeatur solennis nostra distinctio, ad eam impacta omnis hæc ratiocinatio dissiliet. Talis illa est: Res infinita & summe perfecta est *ens* ejusdem naturæ ac res ipsa infinita & summe perfecta; *ens* nempe quod extra mentem meam reipsa non existit; non vero est *ens* reipsa extra mentem meam existens.

Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in me & aliis est, colligi non potest existentia *Dei, ac proinde nec ex illa, quæ in Cartesio est.*

IX. Sed ut certius idea hæc Cartesiana rei infinitæ & summe perfectæ cognoscatur, suisque momentis æstimetur, aio me æquo jure cum Cartesio acturum, si ex idea rei hujus, quæ non in me solum, qui exilis sum ingenii, sed & in maximis fere ætatum omnium Philosophis fuit, judicium faciam de idea Cartesii. Atqui neque ego, neque veteres illi Magistri, ideam ullam in nobis deprehendimus, in qua tantum præstantiæ, dignitatis, & perfectionis insit, ut non humanæ opis, sed solius

potentiæ Dei opus eſſe dicenda. ſit Si enim infinitatem & ſummam perfectionem in ea agnoviſſent Philoſophi, qui Dei naturam diligenter & anxie ſcrutati ſunt; tantamque præſtantiam, ut ab humana mente orta eſſe non poſſet, unum illum eſſe, corpore carentem, nulla præditum figura, infinitum, æternum, ſumme perfectum eſſe magno conſenſu omnes haud dubie collegiſſent, uti factum à Carteſio eſt. At contra, vel multiplicem confinxerunt Deum, vel corporeum, vel globoſum, vel animalem, vel certis circumſcriptum finibus, vel morti obnoxium, nec proinde ſumme perfectum: vel Deum omnino eſſe penitus negaverunt. Ad me vero quod attinet, cum ideam Dei quæ in me eſt attente conſidero, ſpeciem quamdam deprehendo rei maxima præſtantia & excellentia præditæ; ac tanta, quantam in nulla alia ſpecie unquam deprehendiſſe me memini: & quamvis rerum omnium mihi videatur longe perfectiſſima, agnoſco tamen quidquid illud perfectionis eſt, quod in idea hac percipio, longe infra immenſam & infinitam Dei præſtantiam

& perfectionem esse positum; & quantumcunque vires animi contendam, futurum numquam ut cogitatione tantam assequi excellentiam & complecti possim: quippe ex contagione rerum corporearum, quas sensibus usurpare soleo, semper allitum iri imperfectum quippiam & finitum ad ideam Dei quam in me conor exprimere: at quamvis veram Dei notitiam ab idea hac, quæ finita & imperfecta est, habere non possim, habere me tamen à ratione. Quamobrem longe verius, digniusque de Deo & cogitat & loquitur, qui nihil eorum esse dicit quæ cogitari possunt, quam qui Deum id esse quod cogitat, confidenter pronuntiare audet. Cum igitur idea Dei, quæ in me & aliis est, sit hujusmodi, ejus consimilem esse Cartesii ideam arbitrari possum & debeo; ac propterea nihil omnino opus esse, cur Deus ad eam informandam auctor asciscatur. Quod si solum se sapere, reliquos homines stolidos esse dicat Cartesius, ridebimus: quis enim fanaticus, aut furiosus, pari responsione deliramenta sua non approbet? Certe cum ab eo esset aliquando per lite-

ras quæsitum, unde sibi ideam comparasset hujusmodi, quam viri ingenio pollentes, quantalibet cura & attentione adhibita in se non reperirent, respondere ausus est, ideam hanc perinde ut in se, sic in aliis quoque inesse; verum ab iis non agnosci. At rursum ab eo quæsitum oportuit, cur viri illi, & ingeniosi, & diligentes, & ab eo admoniti, ideæ hujus tam splendidæ & illustris, in animis suis versantis essent inscii, solus ipse conscius esset. Nam quid ad id respondisset consentaneum rationi, aut simile veri? Quanto credibilius est, vanis ipsum imaginibus delusum censuisse ea se videre, quæ non videret; quam reliquos omnes ea non videre, quæ obtutibus eorum paterent?

Per vitiosum ratiocinationis circulum existentiam Dei probat Cartesius.

X. Insignem denique & plane jocularem in argumentationis hujus Cartesianæ commissura διαλληλισμὸν, sive ut loqui solent in Scholis, petitionem principii, & circulum supra jam à me notatum nunc iterum Lector animadvertat. Decernit ille nullam habere nos posse rei cujuslibet certam scientiam, priusquam Deum noverimus. Hinc effi-

citur, notitiam omnem quæ prævertitur in nobis notitiam Dei, esse incertam. Hoc si sit, ideæ omnes, notiones omnes; item propositiones, assumtiones, conclusiones, quibus ad comparandam Dei notitiam usus est Cartesius, incertæ sunt. Vel si totam hanc pompam demonstrationis, etiamsi constet ex omnibus ratiocinationis partibus, ratiocinationem tamen non esse, sed simplicem tantum, ut vocant, visionem & conscientiam, ridicule affirmantibus Cartesianis stolide credamus, conscientia tamen hæc, sive visio, incerta est. Quod si totum illud, quidquid tandem sit, incertum est; incertum quoque est quodcunque inde colligitur. Colligitur autem *existentia* Dei. Attamen ex hac cognitione Dei, tanquam certissima, & certissimis à se argumentis demonstrata colligit superiora hæc omnia certa esse, & quascunque prius habuerat caussas dubitandi, posito hoc principio, penitus esse sublatas. Quamobrem manifestò in se recurrit. Deus existit, inquit, quia vera est idea Dei quæ in me est: vera est idea Dei quæ in me est, quia

Deus existit. Quo quid fingi potest magis ἀσυλλόγιστον?

XI. Cæterum cum ex hac una Dei notitia omnem suam Philosophiam duxerit Cartesius, ideasque omnes suas, cogitationes, argumentationes, quantumvis claræ sint & distinctæ, dubias fore & inexploratas fassus sit, nisi sua *existentiæ* Dei probatione nitantur; vitiosam autem eam esse ac vanam à nobis liquido sit ostensum, solvitur splendidus ille omnis & operosus Cartesianæ Philosophiæ contextus. Videat igitur magnum illud veritatis columen, quid ex idea rei infinitæ & summe perfectæ in caussæ suæ utilitatem possit depromere; cum & finitam esse ideam hanc, & imperfectam, & obscuram, & confusam, & minimum *realitatis* gradum obtinere, & ad probandam *existentiam* Dei plane inutilem, luculenter sit comprobatum. Videat etiam, satisne prudenter, satisque verecunde à se actum sit, cum jactavit passim & magnifice gloriatus est, certioribus argumentis ostendisse se Deum existere, quam ullum Epicherema Geometricum à Mathematicis sit demonstratum; atque

Expugnatis argumentis, quibus existentiam Dei demonstrare conatus est Cartesius, ruit, ipso fatente, omnis ejus Philosophia, & fenestra erroribus aperta est.

una hac via quam aperuit, ad certam tantæ rei cognitionem perveniri; à qua via si qui deinceps discedere ausint, pro impiis jam inde esse habendos.

CAPUT QUINTUM.

Expenditur Cartesii sententia de corpore & vacuo.

I. *Exponitur Cartesii sententia de corpore & vacuo;* II. *& refellitur.* III. *In maximos errores Cartesium impegit ignoratio duplicis extensionis; quarum alia, quæ corporum est,* positiva *est; alia, quæ nihili est, est* negativa. IV. *Jocularis error Cartesii de corporum duritie.* V. *Parum candide agit Cartesius, cum mundum esse ait indefinitum.*

Exponitur Cartesii sententia de corpore & vacuo.

I. ALIAM nunc attingamus quæstionem, quæ est de corpore & vacuo: & primum quemadmodum eam persequatur Cartesius videamus. Materiæ, sive corporis universe spectati naturam in eo vult esse positam, quod sit extensum in longum, latum, & pro-

fundum; quippe id primum in corpore cognoſci & eſſe; in nulla enim alia re ad corpus pertinente naturam ejus ſitam dici poſſe; non in duritie, non in pondere, non in colore, calore, frigore, aliiſve hujuſmodi : nam quod ſpectat ad duritiem, cognoſci illam ex manuum noſtrarum tactione; quod ſi ergo, cum manus noſtra movetur in aliquam partem, corpora omnia ex illa parte recedant, duritiem illorum perceptum non iri à manu noſtra; nec idcirco tamen corpora hæc corpoream naturam amiſſura, etiamſi nullum nobis exhibeant duritiei ſenſum : item corpora quæ duritie pollent præ cæteris, licet comminuantur in pulverem, vel etiam liquefiant, haud minus tamen futura corpora : de pondere quoque idem eſſe judicandum; ignem enim, qui levis eſt, eſſe tamen corpus; uti & aërem, etiamſi colore careat; aquam, etiamſi calore; ignem, etiamſi frigore; ſolam eſſe extenſionem, qua detracta, detrahatur corpus; qua addita, corpus augeatur; quantitatem ſeu extenſionem, à corpore, ſive re extenſa intellectu ſolum, non re diſtingui &

differre : imo, si quis ea conetur mente disjungere, confusam tantum rei corporeæ, tanquam corpore carentis, ideam hunc habiturum; claram contra & distinctam extensionis, tanquam corporis; quæ propterea perperam *accidens* appelletur : similiter spatium sive locum internum, qui repletur à corpore, corpus ipsum reipsa esse, sed intellectu solum distingui ; extensionem enim illam in longum, latum & profundum, qua constat spatium, hanc ipsam esse qua constat corpus; id solum interesse, quod in corpore spectetur extensio, ut singularis & individua; in spatio, ut generalis, ita ut mutari possit extensio quæ spatium implet, corpus nempe ipsum; nec mutetur tamen extensio illa in qua erat corpus: cum igitur genus & species re non differant ab individuo, sed tantum intellectu, extensionem spatii, non re, sed intellectu differre ab extensione corporis: quæ cum ita sint, clarissime apparere nihil esse posse in rerum natura omni corpore plane vacuum; nam cum natura corporis in extensione posita sit, ubicunque inest extensio, necessario illic inesse

corpus; alioqui, ſi extenſio illa non ſit corpus, eam fore nihil, atque ita nihil fore extenſum; id autem fieri non poſſe, cum nihili nulla ſit extenſio, nullæ qualitates, proprietates nullæ: unam hanc eſſe ex anteceptis à pueritia falſis opinionibus, quod nullam rem impedire credimus, quominus vas aliquod ita vacefieri ſaltem à Deo poſſit, ut nullum in eo corpus maneat; nam ſi vacefiat, latera vaſis illico coitura; quippe ſublato ex vaſe omni corpore, ſublatum iri extenſionem, futurumque nihil inter vaſis latera; quæ ſi non coëant, poſſitque vas manere cavum, uti erat, cum neceſſaria ſit inter ejus capacitatem, & extenſionem illam generalem conjunctio, manſuram quoque extenſionem; atque hac manente, manſurum quoque corpus; nihiloque magis percipi poſſe montem ſine valle, quam capacitatem vaſis, laterumque diſtantiam ſine extenſione, & extenſionem hanc ſine corpore; alioquin nihili fore extenſionem, & diſtantiam illam futuram nihil, quæ ſecum manifeſto pugnent; atque hunc errorem cum aliis temere nos à pueritia præſumſiſſe, id à

Deo fieri posse; quod longe secus est: hinc sequi porro, mundum nullos habere amplitudinis suæ fines; nam si qui essent, ultra eos futurum vacuum, quod esse omnino non potest; nec idcirco tamen caussam se habere, cur mundum dicat esse infinitum, quod de solo Deo dicendum sit; sed tantum *indefinitum;* ad id enim satis esse, quod probari vel percipi non possit ullis eum limitibus contineri; neque se negare tamen habere eum posse limites aliquos, quos percipere nequeat; sequi etiam, alios mundos esse non posse præter hunc, qui jam extat; nec enim spatium ullum esse vacuum, in quo siti esse possint: item sequi, mundum hunc numquam esse desiturum, nisi eo desinente novum illico mundum condat Deus, ne minima quidem interposita mora, ne vacuum oriatur; nec ullum futurum fuisse spatium, si nihil unquam Deus creasset: sequi denique, idem prorsus significari vocabulis, spatii, extensionis, distantiæ, corporis, & materiæ.

& refellitur. II. Adversus ea multa fuse, & non infeliciter disputata sunt à Philosophis. Horum præcipua sunt isthæc; falso cen-

ſere Carteſium, id primum in corpore & cognoſci & eſſe, quod ſit extenſum; prius enim eſſe, habere partes à partibus ſecretas & diviſas, quam eſſe extenſum: confundi præterea ab eo extenſionem cum re extenſa; quæ ſi diſtinguantur, uti par eſt, & uti factum nonnunquam ab eo eſt, inventum iri in re extenſa, aliquid, in quo extenſio recipiatur, eique ſuppoſitum ſit: quinetiam cum corpus omne ſit in aliquo loco ſeu ſpatio, ſi ſpatium omne corpus eſt, neceſſe eſſe corpus omne eſſe in corpore, quod abſurdum eſt; nec infitiari poſſe Carteſium omne corpus neceſſario deſiderare ſpatium ſive locum in quo ſit, eoque carere haudquaquam poſſe; quippe qui decreverit mundum alium, præter eum qui nunc extat, idcirco creari non poſſe, quod nullum ſuperſit ſpatium, locus nullus, in quo locari poſſit: cum autem ſpatium ſive locus, in quem diverſa corpora poſſint ordine ſuccedere, ſit immobile, nec mutetur cum corporibus, ſpatium ſive locum differre à corpore, ſive re locata; vel ſi locus, in quo corpus eſt, dicatur mutari cum corpore, corpus non

mutare locum, cum movetur, hoc est; e loco in locum transfertur; quo quid ineptius fingi potest? Ad hæc, quod ait, corpus duritie, mollitudine, calore, frigore, levitate, pondere, aliisque hujusmodi carere posse, extensione carere non posse, idem valere hoc ac si dicas, ceram figura quadrata, globosa, tereti, levi, angulata carere posse; ut autem hac, illave figura carere potest cera, neque tamen omni figura carere potest, ita corpus hac, illave qualitate carere posse, nec tamen posse omni omnino qualitate carere; quemadmodum corpus carere potest hac illave extensione, pedali puta, vel dodrantali, vel quadrantali; omni omnino extensione carere non potest. Istis graviora sunt hæc, quod augustissimum Eucharistiæ Sacramentum doctrina ista funditus labefactat; nam si corpus non est, quod caret triplici extensione, illic corpus Christi non est, ubi extensionem illam non obtinet. Id tam apertum, tamque liquidum est, ut quidquid contra commenti sint Cartesiani, vel comminiscentur posthac, nauci non esse æquorum æstimatorum judicio definitum sit.

Jam ſi nullus alius mundus præter hunc noſtrum eſſe poteſt, valde utique imminuitur & attondetur potentia Dei, cui non ſolum mundi alterius, ſed vel minimi corporis creandi facultas eripitur. Hoc ſi efficere non poteſt Deus, nec efficere poteſt, ut ullum corpus ab alio corpore penetretur; quod & aperte negavit Carteſius. Id autem pleriſque ſacræ Fidei decretis repugnat. Imo, dicendum quoque Carteſio eſt, ne orbem quidem hunc ex nihilo Deum creaſſe; nec eum deſtruere, & in nihilum ſolvere poſſe; hoc enim ſi fuiſſet, foretve, ſpatium in quo eſt, vacuum fuiſſe ante, & poſt futurum: quod repugnare Carteſius autumat. Quæ ſi admittuntur, admittendum quoque eſt, materiam eſſe æqualem Deo, nec ab eo pendere: quam impietatem ab Anaxagora, Pythagoreis, Platonicis, & Stoicis ortam hauſerunt priſci Hæretici, Marcioniſtæ, Valentiniani, & Manichæi. Et mirabile ſane eſt, adeo in anguſtum cogi potentiam Dei ab eo, qui efficere hunc poſſe decrevit, ut bis bina non ſint quatuor, & res eadem ſimul ſit & non ſit.

In maximos errores Cartesium impegit ignoratio duplicis extensionis; *quarum alia, quæ corporum est,* positiva *est; alia, quæ nihili est, est* negativa.

III. Abnormia hæc vitia doctrinæ istius fere jam deprehensa sunt. Nunc id novi addam, tot monstra peperisse, non falsam modo & absurdam, sed plane puerilem Cartesii hallucinationem, quum colligit illic necessario inesse corpus, ubicunque est longitudo, latitudo, & altitudo, ex eo quod vacuum, sive nihilum, esse non possit longum, latum, & profundum, nec ulla esse possit, nihili extensio; manifestam enim repugnantiam hoc continere; quippe nihili nullas esse proprietates, nullas qualitates. En vero insuperabilis ille obex, cui Deum ipsum cedere necesse sit. Advertisset vero Cartesius duplicis esse generis qualitates, sive proprietates, *positivas* alias, alias *negativas*; nihili proprietates *positivas* nullas esse, *negativas* multas. Annon enim nobis dicere licet, nihilum immutabile esse, immobile esse, infectum, incorruptum, æternum esse? nihilum nihilo simile esse? nihilum differre à rebus creatis? nihilum esse contrarium enti? ex nihilo orbem à Deo esse creatum? cæteraque quæ elegantissimo Poëmatio tribuit Nihilo Passeratius, vir amœnissi-

mi ingenii? Atqui hæc immutabilitas, hæc immobilitas, cæteraque quæ nihilo per hujusmodi locutiones tribuuntur, meræ sunt negationes, nempe mutabilitatis, mobilitatis, generationis, corruptionis, finis, discrepantiæ à nihilo, similitudinis cum rebus creatis, convenientiæ cum *ente*, *existentia* rei ullius ante mundi creationem. Similiter cum fingimus in nihilum à Deo redigi vinum quod continetur vase aliquo, nullo alio admisso corpore in vini locum, dicendum est vacuum manere spatium, quod à vino occupabatur, ejusdemque id fore amplitudinis & extensionis, ac prius erat vinum, meritoque vacuo huic spatio extensionem tribuemus, at *negativam*; nam cum dicam spatium illud inane, quod intra vas est, esse pedis unius quadrati, perinde erit ut si dicerem in spatio illo pedali nullum esse corpus; & pedalis hæc extensio vacui, sive nihili, erit negatio corporis in spatio pedali. Huc non impegit Plato, Philosophus Cartesii valde dissimilis; non enim inane dixit esse, sed quasi esse. Videtis quam exigui pulveris jactu, maximi motus

animorum quiescant. Dignumne vero erat Philosopho, tantas res, quantas ex hoc capite fluere ostendimus, voculæ unius ambiguitate decidere?

Iocularis error Cartesii de corporum duritie.

IV. Quam frivola est autem argumentatio illa Cartesii, qua probare conatus est naturam corporis non esse in duritie positam? Cum manus nostræ, inquit, moventur in aliquam partem, si ab ea parte corpora omnia eadem celeritate recederent, qua manus nostræ moventur, duritiem nullam sentiremus; nec idcirco tamen corpora ita recedentia corporum naturam amitterent. Quo argumento probare quoque possim, mala Tantalo impendentia, suavia non fuisse, quod cum recederent simul atque ea hic ore captaret, suavitatem eorum degustare non posset. Brevius dixisset, si manus in sinu contineamus, neutiquam sensuras duritiem corporum, ac propterea corporis naturam ex duritie non pendere. Bifariam spectatur durities, vel quatenus opponitur mollitudini, vel quatenus significatur ea, quæ à veteribus dicta est ἀντιτυπία. Ea autem vis est à natura corporibus insita, qua nullum aliud corpus admit-

tunt intra ſe, ſuamque molem ac ſpatium tuentur; adeo ut ubi corpus eſt aliquod, illic aliud corpus eſſe naturaliter non poſſit. Id autem nihil aliud eſt, quam quod in ſcholis appellatur, *Impenetrabilitas*. Audiverat Carteſius priſcos quoſdam Philoſophos naturam corporis poſuiſſe in hac ἀντιτυπίᾳ, quam ſententiam obtriturum ſe confiſus eſt egregio illo quod attulimus argumento; in quo primum id peccat, quod geminam hanc, quam dixi, duritiem non diſtinguit; deinde, quod ex manuum noſtrarum contactu æſtimandam eam cenſet. Ad utramlibet autem duritiem referatur contactus ille, falſiſſimum id eſſe liquet: nam tegmen ferreum equo & equiti fugienti impoſitum, durum eſſe non deſinit, etiamſi eum curſu attingere, & manu contingere fruſtra contendam. At ſive in mundo ſint hominum manus, ſive non ſint, corpora omnia, etiamſi mollia, aqua, aër, ignis, ſuam duritiem ſive ἀντιτυπίαν ſemper retinent; & aurum, ſive ſolidum, ſive fuſum, æque tamen impenetrabile eſt. Præclare itaque veteres illi, qui in ἀντιτυπίᾳ conſtituebant naturam

Plutarch. De Placit. Philos. Libr. 1, c. 12.

corporis, corpus ita definiebant, ὄγκος ἀντίτυπος ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ. *Moles renitens, quantum in se est.* Nempe duritiem, sive ἀντιτυπίαν internam ac naturaliter corporibus insitam, ex natura suapte, non ex aliarum rerum comparatione æstimari volebant. Quod nec diffitetur Cartesius, cum Henrico Moro corpus esse definienti rem sensilem, respondit hac finitione proprietatem aliquam corporis explicari; non naturam integram, quæ extare potest, etiamsi nulli sint homines, nec ab humanis sensibus pendet.

Cartes. Epist. Tom. 1. Epist. 67.

Parum candide agit Cartesius, cum mundum esse ait indefinitum.

V. Mundum autem cum indefinitum esse dixit, latebram sibi paravit in dictionis hujus obscuritate, ad quam confugeret, cum urgeretur à Theologis, quos in se concitatum iri præsentiebat. Id vero esse vult indefinitum, quod finitum, necne sit, ignoratur; unde efficitur vocabulo hoc significasse Cartesium, cujusmodi res sit, si ad nostram notitiam referatur; non cujusmodi suapte natura sit. Quod si indefinitum illud est, quod ignoratur sitne finitum, an infinitum; ignoratur utique, an mundus finitus sit, an infinitus; ac propterea

pterea ignoratur quoque, pluribus mundis locus ſuperſit, necne. Temere itaque affirmavit Carteſius, quod ignorabat, cum plures mundos eſſe non poſſe dixit. Porro nihil indefinitum eſt ſuapte natura: quidquid enim eſt, vel finitum eſt, vel infinitum: ſi finitum, corruere omnem ſuam doctrinam de corpore & vacuo, cæteriſque rebus naturalibus fatetur Carteſius; ſi infinitum, fruſtra effugium quærit in indefinito, & convictus tenetur errorum omnium, quos ex perverſis illis principiis oriri oſtendimus. Quid quod & ex iis manifeſte ſequitur mundum eſſe infinitum? nam quid aliud eſt infinitum, quam quod fine caret, nec ullis clauditur limitibus? Optime & vere Thomas Aquinas, *In rebus materialibus aliquid dicitur infinitum, per privationem formalis terminationis.* At mundum nullos amplitudinis ſuæ fines habere palam aſſeverat Carteſius; & ſi negaret, ſecum ipſe pugnaret; quippe ſi corporum & materiæ fines ſint aliqui, ultra fines illos nulla materia eſt, nullum corpus; propterea que ſpatium illic vacuum eſt & merum nihil, & plu-

Thom. Summ. Part. 1. Quæſt. 86. art. 2. ad 1.

res in eo mundi locari possunt: quæ fieri non posse contendit.

Caput Sextum.

Expenditur Cartesii sententia de ortu mundi hujus aspectabilis.

I. *Exponitur Cartesii sententia de ortu trium elementorum, ex quibus mundum hunc aspectabilem conflatum esse docuit:* II. *& refellitur.*

Exponitur Cartesii sententia de ortu trium elementorum, ex quibus mundum hunc aspectabilem conflatum esse docuit:

I. Profligatis his commentis, reliquarum Physices Cartesianæ partium, quæ his incumbunt, ruinam sequi necesse est; ac egregium præsertim hoc inventum, quo mundi hujus aspectabilis ortum descripsit, ex materia videlicet, ab initio partibus minutis & æqualibus conflata, quarum unaquæque circa centrum suum sigillatim, plures vero conjunctim circa communia quædam centra in morem vorticum volverentur. Ex harum particularum ita commotarum conflictu & attritu decisa fuisse vult ramenta quæ-

dam; atque has particulas castigatis angulis omnibus, omnique extantia decussa, tornata fuisse in globulos; abrasa vero præsegmina cum agitarentur celerrime, & ad explenda globulorum intervalla assidue comminuerentur, summam adepta esse tenuitatem, ac continuato subinde motu tenuiora magis, magisque esse facta, neque ullum esse molituræ hujus ac trituræ modum; nec globulos quidem ipsos in perpetua hac agitatione adversus mutuos incursus molem suam integritatemque tueri, sed comminui in dies; cæterum cum non eadem esset ramentorum omnium sive micarum (uti atomi Epicureæ appellantur à Seneca) ex globulis cadentium subtilitas, crassiora simul connexa & implicata varias moles concinnasse; tribus porro his elementis omnem aspectabilis hujus mundi ortum contineri; ex decussis enim particulis, quas materiam subtilem, sive primum elementum appellat, Solem ac stellas extitisse; cœlum ex globulis, quos secundum vocat elementum; ex crassiorum primi elementi partium complexione, quo tertium

constat elementum, terram, Planetas, & Cometas prodiisse. Hæc, inquam, miracula, non disserentis Philosophi, sed somniantis; non docentis, sed optantis, unice incumbunt Cartesiano decreto de plenitudine rerum, quæ nullam admittat vacuitatem. Nam si spatium ullum posset esse vacuum, nihil attineret confingere immensam illam primi elementi tenuitatem ad explenda intervalla globulorum, perpetuamque illam trituram, nullis unquam, neque tenuitatis, neque temporis finibus terminandam. Atque hanc se habuisse caussam istorum comminiscendi fatetur Cartesius, quod vacuum esse quidquam repugnet.

& refellitur. II. Verum cum vanum esse demonstraverim argumentum, quo impulsus asseveravit Cartesius nihil esse posse vacuum, frivolam quoque esse consectarium est, & absonam, quam inde commentus est, rerum progenerationem. Sed & aliis insuper, ac gravissimis laborat incommodis imaginarius ille trium elementorum ortus. Taceo vulgatum illud, cui numquam satis solide occursum est à Cartesianis; quod

ex perpetua corpuſculorum concurſione, & ramentorum decuſſu, augeri in dies neceſſe ſit primum elementum, minui vero tandemque deleri ſecundum. Quibus par quippiam in ſuprema rerum conflagratione eventurum docebant Stoici; futurum videlicet, ut Sol Lunam, cæteraque aſtra, ſibi ſimilia efficiat, in ſeque convertat. Nam quod reſpondet Carteſius, ex primo elemento gigni tertium, atque ita auctum primi elementi coërceri, minime id quidem ſecundi interitum ſiſtit: niſi rurſum ex primo & tertio renaſci dicat ſecundum; quod nec dixiſſe tamen uſquam Carteſium reperio; & ſi dicere audeat ullus Carteſianorum, riſum tollent coronæ Philoſophorum; perinde enim id erit, ut ſi ex ſcobe dicat ſcobinam fieri. Deinde cum negaverit Carteſius coagmentationem ramentorum primi elementi, unde oritur tertium, vel ullum denique corpus, aſſequi poſſe ſoliditatem globulorum ſecundi elementi, manifeſtum eſt tertium elementum in ſecundi naturam non poſſe traduci. Quod longe minus dici poteſt de primo elemento: cum ex continua tritura tam

Carteſ. Princip. Part. 3. §. 113. Part. 4. §. 1.

subtile, tamque fluidum evaserit, & in dies evadere pergat, ut longe desciscat a soliditate secundi; etsi quid in eo firmum, solidumque sit, statim transeat in tertium. Taceo & mirificam illam subtilitatem primi elementi, quod ad singulos corporum motus friari necesse est in partes infinitas, ut ad omnes corporum anfractus, angustias, & flexus celeriter fragmenta sua accommodet: quod est hujusmodi ut à mente nostra percipi non posse fateatur Cartesius, sed pro certo tamen haberi jubeat, ut pote ex suis principiis aperte deductum: cum potius principia hæc retractare debuisset & revocare in dubium, ut pote ex quibus id sequeretur, quod animo comprehendi non posset: præsertim cum cavendum sæpe sanxisset, ne iis præberetur assensus, quorum clara & distincta non haberetur perceptio. Taceo hæc, inquam: in hoc conquiescam argumento, quod solerter excogitavit acutissimus Anglus, Henricus Morus, quem malleum Cartesianorum merito appelles: ad id enim, velut ad fatalem quemdam scopulum, allisa hæc trium elementorum compages, totius-

que aſpectabilis orbis coagmentatio, diſturbatur prorſus & concidit. Ponamus, inquit, particulas illas minutas & æquales, quibus primo conſtitiſſe univerſitatem rerum finxit Carteſius, fuiſſe quadrantalia ſive cubos, qui & ad figuram globoſam accedunt, & omnem vacuitatem poſſunt explere; ſi ex eorum agitatione, deciſis undique extantibus angulis fiant globi, fragmentorum illorum omnium copia eam habebit ad globulos omnes rationem, quam decem ad undecim; cum cubus ad globum inſcriptum eam habeat rationem quam unum & viginti ad undecim. Jam ſi temporis progreſſu & motus continuatione major ſegminum copia in dies ex globulis delibetur, brevi ita augebitur, ut jam omnem globulorum molem æquet. His poſitis, ſi media pars ramentorum ſive materiæ ſubtilis explendis globulorum ſive ſecundi elementi intervallis delegetur, altera pars ſupererit, unde Solis globus conflettur. Ergo cum globuli, ſive ſecundum elementum, & ex iis decuſſa ramenta omnem vorticis hujus Solaris, in quo ſumus, univerſitatem ex æquo expleant,

Henr. Mor. Enchir. Metaphyſ. c. 16.

Sol vero dimidium habeat ramentorum illorum; quartam partem vorticis hujus obtinebit Sol, eamque ad illum habebit rationem, quam unum ad quatuor; ac propterea Solis diametros major erit reliqua parte diametri vorticis. Hoc si sit, Terra, cæterique adeo Planetæ, Solis globo erunt immersi. Hæc tam firmis nituntur rationibus, ut omnem exceptionis ansam præcidant, & commentitiam hanc trium elementorum, ac universi orbis constructionem, quam non immerito *Fabulam mundi sui* appellat alicubi Cartesius, funditus pessumdent. Scio equidem excogitari posse corpora alterius figuræ, quæ propius accedat ad globosam quam quadrantalem, & omnem vacuitatem possit explere, puta Prisma sexangulum, cujus altitudo sit æqualis diagonali lineæ basis sexangulæ; ac minus propterea ex iis detritum iri ramentorum, ut in globos rotundentur. Vel ita tamen ea prodibit inde materiæ subtilis copia, ut Solem ex ea nasci necesse sit, cujus dimidia Diametros, sive radius superet Solis & Terræ distantiam.

Cartes. Epist. Tom. 2. Epist. 103.

Caput Septimum.

Expenditur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium.

I. *Exponitur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium:* II. *& refellitur.*

I. Nihilo felicior fuit Carteſius in aſſignanda cauſſa gravitatis corporum terreſtrium, quam confert in motum globulorum ſecundi elementi; qui cum à vortice in quo ſunt circumaguntur in orbem, motu hoc tendere illos neceſſe eſſe ait ad extimum vorticis ambitum ſecundum lineas rectas; atque idcirco ſi quæ terreſtria corpora occurrant, cum tanta in iis non inſit ad fugiendum centrum & extima petenda propenſio, de loco ſuo decedunt, urgentibus globulis, & ab his ad alta contendentibus retruduntur ad inferiora; atque eo magis, quo plus habent materiæ terreſtris, minuſque cœ- *Exponitur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium.*

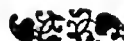
lestis. Id ut commodius explicet, utitur exemplo ingentis alicujus vasis aqua pleni; quæ aqua si in orbem vertatur, & minutæ aliquæ injiciantur ligni particulæ, confluent illæ statim ad centrum, & suspensæ in medio aquæ vortice natabunt, uti medium vorticis sui innat terra.

& refellitur. II. Hæc quantumvis belle & ad speciem veritatis composita, fidem tamen non obtinebunt a cordatis Philosophis, si observaverint aquam hanc in vase circumactam, ferri circa axem motus hujus, & injectas in eam particulas ad axem illum tendere, & quidem unamquamque particulam ad id axis punctum, in quo secatur axis ab area plana vertiginis particulæ hujus: non vero tendere ad centrum vasis. Nam si aqua impleatur vas aliquod in cylindri formam excavatum, & aqua in orbem agatur, tum in eam injiciantur particulæ aliquæ ligneæ & lapideæ; conspicientur illico particulæ ligneæ ad supremam axis partem confluere, lapideæ ad infimam; neutræ vero ferri ad centrum cylindri. Nempe singulæ petent centrum areæ planæ in qua moventur; ac

proinde cum in suprema parte aquæ ligna, in inferiore lapides circumagantur, centra utriusque vertiginis in variis erunt axis partibus, in iis nempe punctis, in quibus arcæ vertiginis utriusque axem secabunt. Hinc sequitur, corpora terrestria à globulis materiæ cælestis depressum iri, non versus terræ centrum, sed versus centra vertiginum suarum; nempe unumquodque versus centrum vertiginis globulorum à quibus deprimitur; hoc est, versus punctum illud axis terræ in quo secatur axis ab area vertiginis hujus: unde fiet, ut ea sola corpora terrestria quæ sunt sub Æquinoctiali, cadant in terram ad perpendiculum, sive ad rectos angulos; reliqua vero ferantur quidem ad perpendiculum versus axem terræ, at oblique versus terræ superficiem; & obliquius, quo obliquior erit illis sphæra; & sub Polis denique corpora in terram omnino non cadant. Quæ cum falsa esse experientia testis nos quibus Sphæra obliqua est doceat, & corpora omnia terrestria, in quacunque Sphæræ positura sita sint, ferantur in terram ad perpendiculum, ac centrum

propterea terræ manifesto petant, caussam gravitatis terræ, quam attulit Cartesius, plane falsam esse dicendum est. Inde adeo Anaximander, & Leucippus Eleates, qui ex hujusmodi vertigine concretam esse terram crediderunt, non globosam illam, sed τυμπανοειδῆ, sive cylindraceam esse dixerunt: terramque ipsam veteres Cylindri figura adumbrarunt, ut à Porphyrio traditum extat. Plura persequerer; sed facile intelligitur quam promtus ei in minutis & consectariis fuerit lapsus, qui in præcipuis tam sæpe corruit.

Porphyr. apud Euseb. Præp. libr. 3. c. 7.

CAPUT OCTAVUM.

Expenditur generatim Carteſiana Philoſophia.

I. *Laus Carteſianæ Philoſophiæ.* II. *Cur tantum ætati huic placuit.* III. *Notantur Carteſianæ Philoſophiæ labes.* 1. *Inconſtans eſt.* 2. *Figmentis nititur.* 3. *Effectibus cauſſas non neceſſarias, cauſſis effectus non neceſſarios aſſignat.* 4. *Officit Fidei.* 5. *Vitioſa utitur ratione philoſophandi.* IV. *Carteſii virtutes.* V. *Cenſorium judicium de Carteſii ſcriptionibus.* VI. *Carteſii vitia.* VII. *Inſigne hoc Carteſii vitium, quod novitatis nimium fuit ſtudioſus; ac propterea ſimulate affectavit inſcitiam, quam ejus aſſeclæ vere retinuerunt:* VIII. *etſi nihil fere attulit novi.* IX. *Laus Ariſtotelis.* X. *Vulgares ſunt Carteſianæ Moralis regulæ. Epilogus.*

I. NUNC ergo novitiæ hujus Philoſophiæ naturam circumſpiciamus atque indolem. Fronte quidem *Laus Carteſianæ Philoſophiæ.*

ipsa eximiam de se spem facit: præclaros habet ad veritatem aditus; radices errorum, anteceptas videlicet opiniones evellit; & velut in purgato ad ædificandum solo, in confessis & omnium assensu comprobatis principiis fundamenta locat. Principia hæc pauca, clara, simplicia. Depromtus dehinc ex iis speciosus ille doctrinæ contextus. Pressa & compacta rerum inter se aptarum & cohærentium commissura. Ad naturæ leges, ad experientiæ magistræ testificationem, ad normam machinalis scientiæ, si factionis hujus patronis credimus, exacta accurate omnia. Magna ubique similitudo veri. Nihil intricatum, nihil obscurum, nihil superfluum. Dilucida passim, & plane philosopha brevitas.

Cur tantum ætati huic placuit.

II. Quamobrem minime miror disciplinam hanc tantis plausibus, tanta approbatione vulgo fuisse exceptam; ab iis præsertim, qui olim in Scholis, dum pueri essent, Peripateticis velitationibus utcunque exercitati, at reliquæ omnis priscæ Philosophiæ, veterumque sectarum plane inscii, delectati sunt hac novitate doctrinæ; non senti-

coſæ, non hiſpidæ, non perplexæ: & quam Ariſtotelica parum ſibi perſpecta probabiliorem & ſimiliorem veri judicabant, cæteris quoque diſciplinis, quas Ariſtotelica etiam putabant eſſe inferiores, anteponere non dubitarunt. Poſtquam enim Arabes, florentibus olim rebus ſuis, cum extincta per orbem prope jacerent bonarum literarum ſtudia, aliquos Ariſtotelis codices nacti, in ſuam converterunt linguam, & ut omnis Philoſophiæ ignari adhuc erant, traditam his libris doctrinam avide arripuerunt, & per totum porro Occidentem diſſeminarunt; ita primum noſtris hominibus placita eſt Peripatetica hæc doctrina, ut non alia deinceps imbui ſe paſſi ſint ad hanc ætatem. Sed lapſu demum temporis, uti fit, ſectæ hujus tricas pertæſi, ad eamque quaſi nauſeantes, quæ primæ in hoc faſtidio objectæ ſunt ipſis offæ Carteſii, tam jucunde ipſis ſapere viſæ ſunt, ut iis ſeſe ingurgitaverint largiter, omnemque aliam ingenii paſtionem reſpuerint. Hos alii, nihil niſi alienis oculis ſpectare ſoliti, pecudum ritu ſecuti ſunt. Quidam acutiores, at parum

candidi, partium ſtudio ducti, Carteſianos ſe profeſſi ſunt; non quod doctrinam hanc probarent, ſed quod eam probare videri, conducibile ſibi putarent. At ſagacioribus viris, & longo Philoſophiæ uſu ſubactis, & animum ab aſſenſionum temeritate cohibentibus, non minores ſectæ hujus quam cæterarum, ac fortaſſe majores etiam labes deprehenſæ ſunt, totaque vacillare ac infirmis niti radicibus viſa eſt.

Notantur Carteſianæ Philoſophiæ labes. 1. Inconſtans eſt.

III. 1. Agnoviſtis enim neutiquam obſecutum eſſe Carteſium poſitis à ſe philoſophandi legibus, & à tradito in exorſu dubitandi præcepto ſtatim diſceſſiſſe, plurimaque admiſiſſe, non dubitatione ſolum, ſed repudiatione etiam digna. Quaſi cunctatione hac præmuniret confidentiam ſuam; ac diſcipulos ſuos de cæterorum Philoſophorum opinionibus dubitare, ſoli ſibi ſine dubitatione aſſentiri vellet. Ex hac porro principiorum inconſtantia magnam doctrinæ totius mutabilitatem conſequi neceſſe fuit. Quædam enim probabilia juxta poſitam ab eo dubitandi legem rejecta videas: quædam valde incerta, quaſi pro imperio dictata

& ſancita. Plurima hujuſmodi audiſtis ex me, & jam ab aliis notata ſunt. Atque hoc ſane primum doctrinæ hujus vitium eſt.

Figmentis nititur. 2. Alterum hoc, quod ex male perſpecta mentis humanæ natura, figmentis ejus ſolidi aliquid ſubeſſe cenſuit, iiſque tanquam certiſſimo inſtrumento uſus eſt ad ſolvendas difficillimas Philoſophiæ quæſtiones; ut ſi quis ex motu nubium curſus cœli aſtrorumque metari velit. Hinc factum ut aberraret, cum in multis aliis, tum maxime in inquiſitione Criterii (qua norma qui caret, fruſtra is aſpirat ad cognitionem veritatis) & in demonſtranda *exiſtentia* Dei, unde opinionibus ſuis pleriſque fidem facere conatus eſt. Atque univerſam hanc Philoſophiam labes hæc pervagatur; ut ſi fanaticam dicas, non valde alieno eam nomine ſignes.

Effectibus cauſſas non neceſſarias, cauſſis effectus non neceſſarios aſſignat. 3. Minime vero probare poſſum, quod cauſſas naturales inveſtigans, in iis acquieſcit, unde res oriri potuiſſe fingit; cum has ſolum admittere debuerit, unde res neceſſario ortæ ſunt. Nam ſi vel aliam cauſſam habere poteſt hic effectus, vel alium effectum ha-

men eſſe ſatis probavimus, non inde ſequeretur mundum ex his principiis natum eſſe. Imo vero, ex cauſſis plane diverſis naſci potuiſſe non diffitetur Carteſius: nam ex Chao ipſo eumdem rerum ordinem per leges naturæ deduci poſſe ait, atque eum qui nunc eſt; idque olim ſe ſuſcepiſſe explicandum. Quam ineptus vero ille ſit & ridiculus, qui ſedens ad Lutetiæ portam, profiteatur ſe dicturum unde viatores omnes illuc adventantes ſint profecti, & hunc Lugduno, illum Divione dicat eſſe profectum; quia hic Lugduno, ille Divione proficiſci potuit? Ut autem ex aliis cauſſis mundus hic noſter naſci potuit, ita ex iiſdem cauſſis, quas finxit Carteſius, naſci potuit mundus alter ab hoc noſtro plane diverſus. Quid veri autem, quid commodi, percipi poteſt ex hujuſmodi commento, in quo incertæ ſunt cauſſæ & incerti effectus? At, inquiunt, ſi minus id certum & utile, at laudabile profecto eſt, & ab Ariſtotele, & Epicuro, & aliis probatum & factitatum: præſertim ſi ad pauca principia & valde ſimplicia tanta effectuum varietas reducatur, quod a

Cartesio præstitum est. Magnum profecto id videtur, & vulgo placuisse minime miror: verum si attentius spectemus principia Cartesii, quam specie simplicia, tam multiplicia effectu comperiemus. Nam continua illa tritura partium, quæ quantumvis comminutæ magis magisque tenuari, ac propterea novas semper figuras induere possunt, ingens illa primi elementi subtilitas & mobilitas, variæ illæ tertii elementi coagmentationes & moles, tum & corpusculorum terrestrium varietas, feracissima seges est ad quidvis comminiscendum: ut Cartesio tam facile fuerit imaginarium quemcunque mundum inde procudere, quam huncce nostrum. Id autem Aristoteli aut Epicuro nequaquam possis objicere: nam cum hic certas figuras & immutabiles, certumque figurarum numerum individuis suis corpusculis adscripserit; ille vero ad certas formas & definitas retulerit rerum omnium ortum atque statum, certi inde effectus & definiti jure elici potuerunt. Quæsiveris à Cartesio, quî factum sit, ut Saturni orbem Annulus ingens orbiculato circumjectu, nus-

quam cohærente, amplectatur, caussas illico ex immenso suo caussarum penu tam inusitati effectus depromet. At caussæ illæ erunt hujusmodi, ut ex iis Annulos ita circa reliquos Planetas, ipsamque terram, pari modo, parique jure architectari possis. Scitum vero est Philosophorum, quæ nimia probant, nihil probare. Atqui si ea posuisset principia, ex quibus Saturnum Annulo circumdatum esse collegisset, antequam id pro singulari sua solertia deprehendisset Hugenius, ea demum magnam veri similitudinem præ se ferrent. Tantum autem abest, ut ex principiis suis hunc Annulum cognoverit, ut eum duos esse Planetas cum vulgo crediderit; caussasque attulisse se verissimas arbitratus sit, cur imaginarii hi Planetæ circa Saturnum tardissime moverentur. O egregium Philosophum, qui ex iisdem principiis veri atque falsi caussas depromit; qui ad omnia abutitur figmentorum suorum licentia, & infinita materiæ mutabilitate & concretione, ex eaque efficit quodcunque in solum venit; nec tam in configendis & contexendis rerum caussis quid

verum, quam quid caussæ suæ sit commodum spectat. Et quod miremur, postquam res Cartesio bellæ visæ sunt procedere, qui origines illas primo commentitias, sicuti erant, haberi jusserat, progressu rerum factus audacior, eas jam pro veris haberi, nec minus iis fidei quam Geometrarum Epicherematis tribui vult, & nullum alium earum explicandi modum posse reperiri.

Officit Fidei. 4. At capitale hoc est, quod à plerisque Christianæ Religionis decretis aliena est hæc Philosophia, etsi magnum præ se fert studium pietatis. Propositis enim a Deo ad credendum dogmatis mentem, uti debuit, decrevit esse submittendam. Verum vir ille modestus atque pius sanctam hanc legem nefariis adstrinxit conditionibus, & opinionum suarum veritatem, cum veritate dogmatum Fidei ausus est componere, & utraque asseveravit necessario inter se convenire, tamque certa esse atque perspicua quæ in Philosophia à se disputata sunt, ut Theologiæ contraria esse non possint, nisi Theologia rationis lumini repugnet; cum-

que veritas veritati non possit esse adversaria, impium fore quisquis vereatur ne Philosophiæ suæ dogmata a dogmatis Fidei dissentiant. Immanem scilicet impietatem, puram & sanctam Cartesii doctrinam vel levi suspicione violasse. Quasi par sit opinionum ipsius, & decretorum Fidei veritas; tamque hæc ad illa liceat exigere, quam illas ex his spectare: quasi & par sit pietas assentiri utrisque, par impietas dissentire. In quo tam perverse ratiocinatur, tam inepte se amat, tam arroganter de rationis suæ figmentis, tam demisse contra de Fidei decretis sentit, ut idcirco quod opiniones suas certas esse putet, inde sine dubio colligat Fidei non repugnare; cum contra idcirco quod Fidei repugnent, falsas esse colligere debuerit. Ergo cum pleraque rationi adversari docuisset, secumque pugnare, quæ tamen definiat Fides esse verissima; atque his commentis imminutam videret à se Dei potentiam, satis tamen divinæ majestatis integritati consuluisse se ratus est, si diceret Deum ea etiam facere posse, quæ fieri non posse, secumque ipsa pugnare ratio

judicasset; quippe non ex natura sua, sed ex Dei voluntate pugnare. Quanto satius fuisset dicere, cum Fides doceat mundum esse à Deo ex nihilo conditum, verum esse ex nihilo aliquid fieri posse, neque id secum pugnare? Ita rationem, uti decebat, exegisset ad regulam Fidei; non Fidem rationis suæ immoderatione læsisset: ita Dei potentiam, ad ea non pertinentem quæ natura sua pugnant, falsæ suæ rationi nimium obsecutus æquo strictius non accidisset & coarctasset; iis conclusis in numerum rerum natura sua repugnantium, quæ nullo modo repugnant: neque rursum, quasi rationis pravitatem alia pravitate emendaturus, eamdem Dei potentiam, præter legitimæ rectæque rationis metas produxisset. Deum enim ea etiam putat posse efficere, quæ rationi adversantur: velut ut bis bina non sint quatuor, & ut tres anguli unius trianguli non sint æquales duobus rectis. Vere enim pieque dici potest mysteria Fidei superare captum humanæ mentis; non item, rationi repugnare. Etsi hoc ipsum dicere visi sunt Patres nonnulli, Ambrosius puta

& Augustinus: qui si recte intelligantur, hoc tantum sensisse eos videas, Deum res aliquas facere posse præter ordinem vimque naturæ, quæ mens humana non capiat, & miretur. Quo sensu Scriptores sacri dixerunt, *Non esse impossibile apud Deum omne verbum;* res nempe eas quæ natura non patitur, neque fert humana potentia, juxta istud: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Minime autem pertinet potentia ista Dei ad eas res, quæ secum ipsæ & cum ratione pugnant. *Nihil unquam*, inquit Cartesius, *à Deo fieri non posse judicavi, nisi propter hoc quod illud à me distincte percipi repugnabat.* En certam & inconcussam normam veritatis & Fidei, mentem Cartesii. Nec jam quæro quam belle ista consentiant cum ejusdem sententia de mutabilitate veritatis axiomatum & essentiarum, quam ex Dei arbitrio pendere vult. Nam si Deus efficere potest, ut totum non sit majus sua parte, vel ut bis bina non sint quatuor, hæc utique distincte percipit Cartesius; vel si ista distincte non percipit, à Deo neutiquam fieri possunt. At longe

Luc. 1. 37.
Luc. 18. 27.
Cartes. Medit. 6.

Synod. Later. seß. 8. aliter Lateranensis Synodus: *Cum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falsam definimus.* Ex hoc principio, Verum vero adversari non posse, merito colligit Synodus, falsum esse quidquid ratio Fidei contrarium proferat: contra vero Cartesius colligit ex eodem principio, Fidei contrarium esse non posse quod ratio sua probavit, ut pote quod verum sit. At res ipsa Cartesium coarguit: nam rationi suæ morigeratus credidit tam verum esse ex nihilo nihil fieri posse, quam verum est totum esse majus sua parte: quod cum Fidei repugnet, falsum esse jure colligitur, juxta Synodi præscriptum: cum Cartesius contra, propterea quod verum id esse temere credidit, Fidei non repugnare falso quoque crediderit. Nec dictatore suo modestiores fuerunt Cartesiani; qui cum soli legitimum rationis usum ad veri perceptionem reperisse sibi visi sint, nihilo eam Fide inferiorem posuerunt. Nam præter Henricum Regium, quidam quorum libri versantur omnium manibus, eo processerunt audaciæ, ut

conceptis verbis pronuntiare non dubitaverint, animum *æque ſubmittendum eſſe Fidei & evidentiæ*; tam validis argumentis oppugnari poſſe Fidei Chriſtianæ decreta, & Trinitatis præcipue myſterium, ut ſalva ratione ſolvi non poſſint; Libros ſacros, non hujus temporis Theologis, ſed Judæis fuiſſe ſcriptos: quo quid impium magis dici poteſt? id enim ſi admittimus, exolevit omnis ſanctorum Voluminum auctoritas, nec jam iis continetur doctrinæ & morum regula, nec ea *ſcripta ſunt ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum devenerunt.* 1. Cor. 10. 11. Paſſim iidem res Fidei expendunt ad libram rationis, & in cauſſas decretorum Dei inquirunt. Alii ex eodem grege aſſeverant, quidquid de inferorum ſuppliciis, ignibus, tenebris Chriſtus ad plebem diſſeruit, figuras fuiſſe ſermonis, ad incutiendum horrorem compoſitas, & ex iis rebus petitas, quæ valde formidoloſæ eſſent. Temerarios appellant, qui ſcire volunt, poſſitne Deus rem quampiam in nihilum redigere; ſimplices, qui ad Dei providentiam & gratiam res naturales referunt. Nonnulli etiam ex iiſdem

congerronibus Cartesii, nihil usi circuitione, aperte dixerunt Fidei decreta, per aliam viam quam per verisimilitudinem ad nos non pervenire. Et fuit in his qui scriberet, ideam materiæ à creatione non pendere, & nihil creari posse. En quo ratio Fidei legibus soluta, suæque cæcitatis immemor, infelices Philosophos perduxit; ac eos præcipue, qui confidenter & temere rebus assensum suum & asseverationem præstant: longe minus enim ab iis periculum est, qui assensiones prudenter cohiberi volunt. Manavit ex eodem temeritatis fonte, quod alicubi excidit Cartesio, lædi dignitatem Fidei, si confirmandis ejus decretis, quæ *argumentis naturalibus demonstrari* non possint, *probabilia* tantum & *humana* adhibeantur. In quo sibi palam blanditur homo nimium amator sui: nam quæ ab ipso allata sunt ad probandam *existentiam* Dei, & distinctionem corporis & animæ, pro *demonstrationibus naturalibus* haberi vult, cætera aspernatur. Quasi hæc ipsius argumenta, quæ *naturalia* appellat, certiora sint *probabilibus & humanis argumentis*: quasi valde in-

certa non ſint : quaſi non ſint manifeſto falſa. Porro ſi *argumentis probabilibus & humanis* læditur Fides, noxia quoque ei eſt omnis fere rationis ſuffragatio. Noxiæ ergo ſunt ſimilitudines, noxiæ comparationes, noxiæ rationes ad removenda impedimenda Fidei uſurpari ſolitæ, noxia *motiva credibilitatis*, quibus referti ſunt Patrum libri, quibus circumſonant Theologorum Scholæ, & ſuggeſtâ concionatorum. At Fides, etſi cum iis orbata eſt, retinet naturam integritatemque ſuam, magno tamen caret decore & præſidio : ut ſi a Rege ſatellites comitatumque removeris, non detraxeris regium jus atque nomen, magnum tamen regiæ majeſtatis ornamentum ſubſidiumque abſtuleris. Nihilo magis ferri id poteſt quod diſſeruit Carteſius ſuper illo præcepto Chriſti, quo jubemur beneficia malefactis rependere; cauſſam nempe præcepti illius hanc eſſe, ut natura hominum in vindictam prona, dum in contrariam trahitur partem, facilius ad æquanimitatem, & bonitatem flectatur; quemadmodum incurvum bacillum ſi quis velit corrigere, in oppoſi-

Carteſ. Epiſt. Tom. 1. Epiſt. 105.

tam partem contorquet. Quasi bonitas illa & beneficentia in maleficos & inimicos, non per se & propter se expetenda sit, sed tantum ne in exigenda vindicta justitiæ modum transgrediamur: cum nobiliorem sanctioremque præcepti caussam proposuerit Christus: *Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.*

Matth. 5. 45. 48. Luc. 6. 35.

Præterea mentem sensim ad impietatem inclinat machinalis hæc Philosophia, quam propterea erudito opere acute nuper & subtiliter oppugnavit Parkerus. Quamvis enim utilis sit ad explicandas rerum corporearum caussas, ac in multis quoque verisimilis, certis tamen finibus coërcenda est. Quod cum facere nesciverint Cartesii pedisequi, eo tandem progressi sunt, ut res etiam materiæ & corporis expertes, velut peccatum & gratiam Dei, ad machinales leges revocare auderent: quæ manifesta est & exitialis sinceræ Religionis corruptela. Merito sane Porphyrium castigavit Jamblichus ille, quem Proclus divinum, ducemque

Jamblich. De myst. Ægypt. sect. 8. cap. 5.

ſuum appellat, quod omnia Ægyptiorum placita ad naturæ leges exigeret; cum ſublimiores ſint cauſſæ, & plura principia rerum, quam naturalia. Nec id leve eſt, quod fines molitionis rerum Carteſius vetat inquiri: id enim niſi rite fiat, certis Philoſophia niti non poterit veſtigiis, nec tuta via ad veritatem graſſari, ſed incerta vagabitur. Ut enim ſi quis arborem humi afflictam videat, & ex materiario ſciat cæſam fuiſſe ad conſtruendam domum, certius conjiciet quas in partes deinceps ſecanda ſit, quæ ipſi tribuenda figura, quæ politio, quibus inſtrumentis; quam ſi ignoret penitus, quo caſu ſit dejecta, & an lintri vel currui compingendo, an igni deſtinata ſit: ita qui ſciet, mundum à Deo ante annos aliquot, ad gloriam ipſius, ex nihilo eſſe conditum; univerſum ab eo, & ſingulas illius partes regi; deſiturum aliquando; hominem in eo poſitum hac fine, ut Deum agnoſcat, amet, & tam eximii operis admiratione excitatus, totum ſe ad ejus cultum convertat; tum ſane longe certiora de mundi origine, fabrica, regimine, interitu cogno-

verit; quam si divinæ & humanæ conditionis nescius, nec aliis subsidiis quam ingenii sui tenuitate subnixus, tantarum, tamque abstrusarum rerum principia, usus, & diuturnitatem proprio marte confingat. Hic enim, *cum cognoverit Deum, non sicut Deum glorificat, aut gratias agit, sed evanescit in cogitationibus suis, & obscuratur insipiens cor ejus*; juxta denuntiationem Apostoli. Verissime quippe dictum est à Proclo, *Qui ignorat caussam finalem, eum ignorare omnem caussam*. Meritoque Anaxagoram reprehendit Plato, quod nimis addictus rimandis naturalibus caussis, corporumque affectionibus consectandis, præstantissimas omnium caussas, *propter quid*, & *à quo*, hoc est, ut Dialectici loquuntur, *finalem*, & *efficientem*, quæ potiora principia sunt, omiserit. Hæc Plutarchus, à quo præclare admodum atque vere notatum est, cum rerum omnium ortus duæ sint caussæ, suprema videlicet, quæ Deus est; proxima, quæ natura; antiquos Theologiæ Græcanicæ doctores & Poëtas primam, eamque nobilissimam, agnovisse & celebrasse; postre-

Rom. 10. 21.

Procl. in Alcibiad. 1.

Plutarch. De oracul. defect.

mam ignoraſſe : Phyſicos contra, qui primi in eadem gente fuerunt repertores Philoſophiæ, diverſo a primis illis inſtituto in una natura hæſiſſe, & in corporum motibus, plagis, mutationibus, mixtionibus, & affectionibus, rerum omnium cauſſam poſuiſſe; atque ita imperfectam fuiſſe utrorumque rationem, cum Phyſici cauſſam *efficientem* & *finalem* prætermiſerint, Theologi *materialem* & *formalem*; unum hunc egregie eſſe philoſophatum, qui & has & illas cauſſas complexus ſit. Ea nunc prætereo, quæ ſupra jam attigi, quod totam hominis naturam in eo poſuerit Carteſius quod cogitat; quod per doctrinam ejus de corpore & vacuo violatur ſacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum; quod tam in arctum cogatur Dei potentia, ut nullum omnino corpus poſſit, vel creatum redigere in nihilum, vel ex nihilo creare; vel efficere ut corpus aliud ab alio penetretur; & quod materia denique æqualis Deo, ſuique juris, ac mundus infinitus eſſe fingatur.

5. Ac tam abſurdis commentis ut fidem quærant factionis hujus partici- *Vitioſa utitur ratione philoſophandi.*

pes, adversarias sibi sententias, *Præjudiciorum*, hoc est, anteceptarum temere ac sine ratione opinionum titulo infamare solent; tum præsertim cum rationibus carent ipsi & argumentis. *Præjudicium* est, inquiunt, credere in bestiis inesse facultatem cognoscendi, & aliud quidquam esse eas, quam automata. *Præjudicium* est ab infantia susceptum, credere vas a Deo vacefieri posse, nullo alio corpore succedente. *Præjudicium* est, credere infantes matrum uteris inclusos nihil cogitare. Ita adversus *Præjudicia* pugnant Paradoxis; quibus non exquisitis rationibus, sed Pythagorico supercilio vim addunt, sæpe & adversarios contumeliis, convitiisque submovent, solos se sapere volunt, solos se mentem abducere a sensibus, & silentium imponere affectibus corporis, solos se attentos esse; qui sibi contradicant, animo esse omisso, vago, alienato; vel carni immersos obbrutuisse. Quæ cum dixerunt, quasi egregie jam præmunita ad quidvis audendum via, grassantur deinde ad Philosophiam & Theologiam, intruduntque in eas visa sua & somnia.

Et niſi provida magiſtratuum diligentia tam effræni & projectæ licentiæ iviſſet obviam, cœlum terræ miſcuiſſent. Vitioſum & illud eſt, ac jam inde a priſcis adoleſcentis Philoſophiæ temporibus reprehenſum, quod relictis ſcientiæ quam tradunt propriis principiis, aliena arceſſunt, καὶ εἰς ἄλλο γένος μεταβαίνουσι. *In aliud genus tranſeunt.* Sin autem Parmenidi datum eſt vitio a Platone & Ariſtotele, quod Phyſicis tractationibus Metaphyſicas adnecteret, & ex illis in has tranſiret, quanto æquius nuperos iſtos Sophiſtas culpabimus, qui Philoſophicis quæſtionibus ſolvendis adhibent decreta Theologiæ? qui cum rationis uſus eſt, provocant ad Fidem? & non corporum ſolum proprietates & effectus repetunt ex rebus corpore carentibus; ſed corporeas etiam rationes adjungunt rebus divinis, & ad animæ uſque & ſpiritus diviſionem invehunt?

IV. Ad Carteſium vero ipſum quod attinet, longe modeſtior fuit ſequacibus ſuis, ab hiſque vitiis haud paulo alienior; etſi non plane expers. Atque de eo quid ſentiam ſi quis ex me quæ- *Carteſii virtutes.*

rat, iterum dicam, magnum fuisse & excellentem virum: quod qui negaverit, carebit is utique vel usu rerum, vel pudore. Fuit enim ad penetrandas res a natura reconditas ingenio acri & perarguto; adjuncta erat eximia vis, quæ nec obrueretur multitudine rerum, nec meditationis continuatione frangeretur; tum & ingens capacitas & amplitudo, quidquid libuisset facile complectens. Eximia ad hæc perspicuitas, cum percipiendis rebus, tum disserendis. His instructum præsidiis animum ad Mathematicas primum artes magna cum laude, & ad Philosophiæ deinde studia contulit; cujus animadversis vitiis, cum instaurandam suscepisset, repudiatis primum præjudicatis opinionibus, a paucissimis, & simplicissimis, & clarissimis principiis exorsus, universam naturam explicare instituit: quod fuit summo Philosopho dignum. Rationis ordinem tenet & connexionem rerum. In maxima copia brevis est; in summa brevitate & subtilitate dilucidus. Quibus postremis laudibus cum vel veterum, vel recentiorum Philosophorum æquiparat ne-

mo. Quædam ab eo ſcite & eleganter excogitata, & inventa præclare. Imprimis hoc commendatione dignum, quod a mentis humanæ & Dei cognitione auſpicatus, cavit id ubique diligenter, ne Chriſtianæ doctrinæ dignitatem imminuere videretur: quanquam hoc ab eo tamen imprudente & inſcio, in multis factum eſt. Mathematica tractat felicius, in iiſque plane regnat: verum illa cum adhiberet ad Philoſophiam, uti Philoſophiæ pars reipſa ſunt, non Philoſophico, uti decuit, more explicavit; ſed Philoſophiam contra more Mathematico; omniaque propemodum revocavit ad Geometricas leges & Mechanicas.

V. Hinc ſcriptionum omnium quæ ab eo ſunt profectæ, pluris illæ, me judice, faciendæ ſunt, quæ propius pertinent ad has diſciplinas. Ergo primas in his obtinet, quæ Geometria ab eo inſcripta eſt, ſecundas Dioptrice. Proximam his ponimus diſſertationem De affectionibus; quæ nihil aliud eſt, quam diſtincta & machinalis explicatio motuum internorum corporis. Huic ſuccedunt Principia Philoſo- *Cenſorium judicium de Carteſii ſcriptionibus.*

phiæ, quæ partim ex Mathematicis petita sunt, partim ex Physicis, partim ex Metaphysicis. In Meteorologicis etsi plurimum inest salis atque acuminis, quoniam tamen non satis amplum collegerat Cartesius experimentorum instrumentum, peccat sæpenumero, multaque incaute & leviter profert. In dissertatione De methodo, nihil est quod quis valde contemnat; nihil, quod valde miretur. Obvia sunt omnia & petita de medio, si quædam seponas inventa feliciter, quæ Methodi hujus fructus fuisse ait. Meditationes, quæ meræ sunt commentationes Metaphysicæ, postremo loco sunt habendæ. Ex his licet existimare, ea præcipue animi facultate valuisse Cartesium, qua rerum effinguntur imagines: ingenii, vastilicet & sublimis, at inamœni & austeri, secundas fuisse partes: postremas judicii, quo aliarum facultatum inventa circumspicere & probare, eorumque consequentias videre non potuit.

Cartesii vitia. VI. Præcipue vero egregii viri conatus nimius sui amor, nimia fiducia frustrata est. Inde adeo opiniones suas

Geometricorum Epicherematum loco haberi vult; atque ita veras eſſe cenſet, ut dogmatis Theologicis repugnare non poſſint; niſi inquit, rationi repugnet ipſa Theologia; eaque ſola, quam iniit, via ad mentis humanæ naturam cognoſcendam, & demonſtrandam Dei *exiſtentiam* iri poſſe; ſi qui a ſe diſſentiant, facere ex vecordia & imperitia. Ergo nonnunquam excandeſcit adverſus contradicentes, etiam amicos, & conviтiis maledictiſque pugnat identidem. Audet is affirmare, ſententiis ſuis receptis, omnes deinceps Theologiæ & Philoſophiæ ſopitum iri controverſias. At proditum eſt à Cicerone, itidem exiſtimaſſe veteres Philoſophos ſuis ingeniis perfectam eſſe Philoſophiam, atque idcirco ſtultitiæ, vel ſuperbiæ accuſatos eſſe ab Ariſtotele: qui, quod magna facta eſſet ad ſuperiorum doctrinam acceſſio, ſperabat ipſe quoque, brevi abſolutum iri Philoſophiam; & quod culpaverat in aliis, idipſum peccare ſe non ſentiebat. Mutato nomine narrari fabulam dicas de Carteſio. Majorem præterea deſideraſſes in eo Dialectices peritiam; qua leviſſime imbu-

Cicer. 3 Tuſcul.

tum eum, ex modo ratiocinandi quem passim tenet, statim intelligas. Et id in eo vitium ab aliis jam adnotandum est. Desiderasses & candorem in multis. Ita enim est: si opinionum ejus circumspiciamus caussas, argumenta, & consequentias, sæpissime eum vel receptis Christianæ Fidei dogmatis, vel temporibus, locis, aut personis, vel propositis jam à se principiis serviisse; nec quid verissimum, sed quid sibi tutum, aut doctrinæ suæ aptum, consentaneumque esset, fuisse secutum apparebit. Exempla de multis pauca seligam: illud imprimis quod proxime attigi. Cum corporis naturam posuisset in extensione atque id officere sensisset Ecclesiæ decreto de sacrosancta Eucharistia; cumque multa preterea jam à me explicata nullo modo fieri posse, secumque pugnare asseverasset, Ex nihilo fieri aliquid, In nihilum aliquid redigi, Novum mundum creari, Vas vacefieri nullo corpore succedente, nec lateribus coëuntibus, Corpus ab alio corpore penetrari; cumque probe intelligeret, ita vulgo de iis quę secum ex natura sua pugnant existimari, à Deo fieri ea non posse; ut læsæ ma-

jeſtatis & acciſę potentiæ Dei crimen effugeret, hujuſmodi opinionum temeritati alterius hujus effati novitatem prætexuit, Deum mutare naturas rerum & ea etiam facere poſſe, quæ natura ſua fieri non poſſint, ſecumque pugnent. Cum ex infinitate & innumerabilitate mundorum multa ſequi videret Chriſtianæ pietati adverſaria, egregio hoc commento nos ludificatum iri credidit, ſi mundum diceret non eſſe infinitum, ſed indefinitum. Cum accepiſſet Galilæi ſententiam de motu terræ Romæ fuiſſe damnatam; & Galilæo tamen ac Copernico prorſus in eo aſſentiretur, totamque Phyſicam ſuam ad id accommodaſſet, veritus ne ſibi parem procellam conſciſceret, ſcriptionem ſuam de mundo jam affectam & prælo paratam primo premere decrevit, deinde dolo agere cœpit, & terræ motum annuum, diurnumque retinens, nec quicquam delibans de natura motus, definitionem ipſam mutare, & meditatis ac ſimulatis verbis Philoſophos univerſos circumvenire aggreſſus eſt. Ergo motum dixit, non eſſe id quod vulgo creditur, nempe *Actionem qua corpus ali-* *Carteſ. Princip. Part. 2. §. 24. 25. 29.*

quod ex uno loco in alium migrat; sed *Translationem corporis ex vicinia eorum corporum quæ illud immediate contingunt, & tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.* Quæ etsi infinitis laborare vitiis pro sua sagacitate intelligebat, maluit tamen Philosophorum, quam S. R. E. Cardinalium censuram & animadversionem experiri. Quorsum enim spectari vult motum, non ex mutatione veri & interni loci, uti postulat æqua ratio, sed ex mutatione circumjacentium corporum? nempe ut si crimini sibi datum foret aliquando, quod motum tribuerit terræ, cum eam circa Solem volvi docuit, negare id liquido posset, cum à Solari hoc vortice rapta, viciniam non mutet circumjacentis materiæ vorticis illius, nec ab ea recedat. Quasi vero si aqua in vorticem circumacta in vase secum rapiat innatans ligni frustum, etiamsi id volvatur celerrime, immotum tamen dici possit, quod simul volvatur circumjecta aqua. Imo, etiamsi terra motu diurno circa centrum suum rotetur, ne sic quidem moveri Cartesius fatebitur. Nec ista pu-

Cartes. Princip. Part 3. §. 33.

tetis dubitanter ab eo & modeſte eſſe propoſita; verum ſine hæſitatione pronuntiat motum à Tychone terræ verius tribui, etiamſi immobilem eam eſſe decernat; quam à ſe, etiamſi utrumque ei motum, & diurnum, & annuum concedat: & quamvis terra, itidem ut reliqui Planetæ, motus ſuos habeat, tamen etiam juxta vulgarem motus definitionem, nullum terræ motum eſſe, etiamſi reliqui Planetæ vere moveri dicantur. Quid eſt vero Lectoribus fucum facere, ſi hoc non eſt? Quanto æquius erat, & convenientius Philoſopho, candide agere, & motum motum, quietem quietem appellare, quam poſitos à patribus terminos movere, omniaque dolo malo pevertere? Porro quam diſſimulandi artem rebus ſuis adhibuit Carteſius, ejuſdem adhibendæ aliis auctor fuit: velut Henrico Regio, quem monet per epiſtolam, ne opiniones ſuas prodat in apertum, ſed confictis verbis obtegat. Cum autem reſcripſiſſet ad eum Regius, ſuſpicari nonnullos, non ſatis ſimpliciter eum & candide animi ſui ſenſa protuliſſe, ſtomachatur quidem, ſed de eo parum ſe

Carteſ. Epiſt. Tom. I. Epiſt. 89, & 98.

purgat. At sæpius dissimulantiam hanc compositam videas ad ostentationem: ut cum literas suas ex tempore scribere se fingit passim, non meditatas & per otium compositas describere: cum tamen Clerselerius, nobis dum viveret quam alienus Philosophicis opinionibus, tam conjunctus voluntate, à quo editæ sunt istæ literæ, palam testificetur in præfatione Tomi primi & tertii, se eas ex codice manu Cartesii ipsius descripto excepisse. Quem codicem ex epistolis jam compositis descriptum ab eo cum fingunt ejus asseclæ, doctoris sui imitantur dolos, nobisque os sublinere conantur; cum frequentes in hoc codice appareant lituræ; cujusmodi fere sunt eorum, quæ meditando elucubramus, non quæ ex elucubratis describimus. Quid quod & Græcæ licet imperitus esset linguæ, gloriolam tamen peritiæ hujus pueriliter & inconsiderate sibi arrogavit. Nam cum Geometriam suam Gallice scriptam ederet Lugduni Batavorum, & locum quemdam afferret ex Pappo, qui Latine tantum editus extat, *Interpretationem*, inquit, *Latinam proferre satius duxi*,

Geometr. Cartes. Gallic. Lugd. Bat. 1637. P. 304.

quam verba ipsa Graca, ne captum ullius fugiant. Cujus flagitii sectatores ejus demum cum puduisset, hæc ab iis in sequentibus editionibus erasa sunt. Adeo nihil aspernabatur, quod ad existimationem suam pertineret. Ut autem alienam laudem captabat studiose, ita plurimi se ipse faciebat, minimeque erat contemtor sui, etsi magnam præ se ferebant modestiæ speciem. Ac tum præcipue erumpebat innatæ superbiæ igniculi, si quando nobiles aliquos nactus erat adversarios; magnos enim tunc sumebat spiritus, eosque præ se valde despiciebat. Velut in iis contentionibus, quas cum excellentibus viris, Fermatio, Robervallio, Gassendo & Regio exercuit. Velut cum de Galilæi doctrina tulit judicium. Velut cum ad magistratus Ultrajectinos scribere non erubuit, meliorem esse se Philosophicarum rerum æstimatorem & judicem, quam totam Ultrajectinam Academiam; quod etiamsi verum fuisset, ita tamen jactare se, hominis fuit intemperanter ostentatoris & gloriosi.

VII. Laudem vero captat præcipue ex doctrinæ suæ novitate, quidquid ob- *Insigne hoc Cartesii vitium, quod*

novitatis nimium fuit studiosus; ac propterea simulate affectavit inscitiam, quam ejus asseclæ vere retinuerunt:

ganniat, etsi nihil fere attulit novi. Hinc Philosophorum aliorum scriptiones parum sibi versatas esse simulat: quamvis in dissertatione De methodo, oblitus sui fateatur diligenter tritum fuisse se ab adolescentia & versatum in libris veterum, aliisque in quibus reconditum inesset aliquid, & à vulgi notitia semotum. Atque hoc, etiam ipso dissimulante, facile perspiciet, quisquis usum aliquem habuerit veteris Philosophiæ. Futurum autem id cum præsensisset, excusatione usus est in speciem modesta, revera jactantiæ & dissimulationis plenissima; nullarum sententiarum haberi se velle inventorem, id tantum præ se ferre, nullam se idcirco adoptasse, quod vel ab aliis jam ante probata fuisset, vel rejecta, sed quod admittendam esse ratio sibi persuasisset. Hanc porro inscitiam, non simulate, ut ipse, sed vere affectatores ejus plerique retinuerunt. Mirari profecto subit, exortos esse nuper ex hac factione aliquos, qui perversum illiteratorum Epicureorum exemplum secuti, non elegantioribus solum, sed reconditioribus quoque literis, præterquam si quas cal-

lere sibi visi sunt, bellum palam auderent indicere, nosque in agrestem illam & feram barbariem, quæ vix tot seculorum laboribus & studiis expugnata est, vellent retrudere. Nam quæ vox edi potest magis barbara & immanis, quam quæ in eorum libris expressa extat ad æternam ignominiam, exiguum fore damnum, si igni absumatur quidquid uspiam Poëtarum & Philosophorum Ethnicorum est? Inanis ergo est tot ætatum, tot gentium, tot excellentium hominum consensus, apud quos summa Homeri & Virgilii admiratio fuit. Qui tametsi vitiis non caruerunt suis, ut imperfecta sunt humana omnia, multo majoribus tamen ea virtutibus compensant. Pro nihilo ergo jam inde putandum est in fingendo & in excogitando acumen, in narrando elegantia & subtilitas, amœnitas in exornando. Facessant ergo artes omnes quæ pertinent ad humanitatem, ac humanitas quoque ipsa; & quia ad delicias animi & ad lepores bardi isti sunt & stupidi, nos iis carebimus. Delirabant vero tot præstantes ingenio & doctrina viri, ac ipsi quoque Ecclesiæ Patres, à quibus tan-

tus habebatur Platoni honos: desipiebant tot Scholæ, Scholarumque magistri, qui & Aristotelis tenuerunt sententias, & aliis tenendas tradiderunt. Quoad è tenebris prodierunt homines novi, qui emendarent vitam, eriperent errores, & animis hominum lucem inferrent: qui nobilissimos auctores numquam sibi lectos nobis excuterent de manibus, & ne à limine quidem sibi salutatas disciplinas pessumdarent, ut uni posthac essent magistri recte sentiendi & vivendi; ut quæ somniarunt per otium, silentibus (sic enim passim loqui amant) sensibus, & animi affectionibus, ea pro certa veri norma haberemus; & unica deinceps vigeret Cartesii Philosophia. Linguas Orientis condisci vetant, & Rabbinos lectitari, quæ ad sacrorum Codicum intelligentiam magno esse nesciunt adjumento. Otiosi hominis esse volunt, scrutari naturas animalium; vani etiam ac stolide arrogantis, de iis disputare animalibus quorum mentio habetur in Libris sacris; quasi partis illius oraculorum Dei supervacanea notitia sit; quasi hominum sit, non jam dico ineruditorum

rum

rum aut ſemidoctorum, ſed non omni doctrinæ genere excultorum, de Bochatti, quem non obſcure ſuggillant, ſcriptionibus judicium ferre, viri magni & de re literaria præclare meriti; cujus conſuetudine ita me olim cupide frui memini, quaſi id tum proſpicerem quod re expertus ſum, eo amiſſo parem habiturum me unde diſcerem neminem. Cognitionem contemnunt Aſtronomiæ, ſine qua neque notitia conſtare poteſt temporum, neque navigandi ars, neque agricultura. Inventionem aſpernantur & uſum ſpecularium vitreorum, quæ res vel propter longinquitatem vel propter exiguitatem obtutum noſtrum fugientes retrahunt, & oculis ſubjiciunt: cum Dioptricen tamen diligenter excoluerit dictator illorum Carteſius; cumque per eam & maximæ hominibus partæ ſint commoditates, & Phyſicæ fines, ut ita dicam, amplificati. Culpant Critices ſtudium, quæ nobiliſſima Grammaticæ pars eſt, & reliquarum diſciplinarum, quæ literarum monumentis conſignatæ ſunt à Veteribus, velut ſepes & munimentum. Grammaticam ipſam reſpuunt, qua itur ad diſ-

ciplinas. Interdici jubent antiquæ & externæ Historiæ notitia, unde opportuna petuntur ad vitam regendam, & administrandam Rempublicam præcepta; ac priscæ etiam Geographiæ, sine qua Historiæ cognitio nulla est. Nihil configo, nihil addo de meo. Libri sunt in vulgi manibus, quibus præclara hæc sinceræ doctrinæ capessendæ præcepta & effata continentur. Atque ea egregio hoc firmant argumento, frustra in externis & antiquis cognoscendis eum abuti operam, qui recentia ac domestica penitus perspecta non habeat. Igitur lapides omnes domus suæ ante numerare debuerat Villalpandus, quam de Salomonici Templi forma describenda cogitaret. Universa ergo terra percurrenda prius & dimetienda mihi est, quam ad videndum Solem oculos mentemque convertam. Ad terram vero ipsam obeundam, vel studio peragrandam priusquam me accingam, Lutetiæ fora omnia, angiportus, viæ, & insulæ mihi erunt perlustrandæ. Rursum ineptus ero, si Lutetiam cognoscere velim, me ipsum non noverim. Itaque à me auspi-

canda mihi erit rei cujuſvis cognitio. Quæquam abſurda ſint, æquorum hominum arbitrium eſto. Quinetiam adeo inconſiderate imperitos ſe & rudes produnt, ut vix alterius quam vulgaris linguæ uſum concedant in ſcribendo; nec aliam probent Latinitatem, quam ſimplicem, incomtam, & facilem; ne ſibi ſcilicet, cum legent, ſæpius recurrendum ſit ad interpretem. Jam ergo ludibrium debemus Carteſianis, quod eruditi ſumus. Ita converſæ ſunt rerum vices, poſtquam exorta eſt fax illa vitæ & veri; nunc laudi imperitia eſt, dedecori eruditio: nunc non ſcientia inflat, quod dictum eſt Apoſtoli, ſed inſcitia. At Geometriam commendant, at probant Analyticen, at Anatomicen laudant, quippe quarum notitia aliqua tincti ſunt. Ita aliena bona deſpiciunt; dum prædicant & oſtentant ſua. Ita quod neſciunt, damnare malunt, quam diſcere. Ita appoſite in eos convenit iſtud ſancti Judæ: *Quæcunque ignorant, blaſphemant; quæcunque autem norunt, in his corrumpuntur.* At quanto æquius erat, rectores illos mentis, emendatores rationis, diſciplinam quamque pro

1. Cor. 8. 1.

Jud. 10.

merito æstimare, cum & Geometria, & Analytice vitiis suis laborent, earumque multo maxima pars usum habeat nullum, sed inanem tantum otiosi animi oblectationem; cæterarum vero disciplinarum nulla sit, in qua non & dignitas sua insit & utilitas. Porro ne frustra jactatum à me caussetur quispiam, nihil Cartesium fere attulisse novi, digitum hic intendam ad fontes, unde latifundia sua irrigavit.

etsi nihil fere attulit novi.

VIII. Hoc primum à dubitatione sumtum philosophandi initium, caussasque dubitandi, ab Academicis & Scepticis jam ante excogitata esse pervulgatum est. Aristoteles ipse vult veritatis investigationem à dubitationibus proficisci. Dubitationem hanc, an simus, proponit & solvit Augustinus. Arcessitum & ab utrisque, Academicis & Scepticis, alterum illud, quod à communi usu vitæ removenda est ista ratio dubitandi, & receptis consuetudinibus est obsequendum. Fundamentum istud doctrinæ suæ, Ego cogito, ergo sum, admonitus à Mersenno Cartesius agnovit esse Augustini, cujus hæc verba sunt: *Mihi, esse me, idque nosse & amare,*

Aristot. Metaph. lib. 3. c. 1.

August. De lib. arbitr. lib. 2. c. 3.

August. de

certiſſimum eſt. Nulla in his veris Academicorum argumenta formido, dicentium, Quid ſi falleris? Si enim fallor, ſum: nam qui non eſt, utique nec falli poteſt; ac per hoc ſum, ſi fallor. Quo argumento uſus quoque eſt aliis locis. Jam quod in clara & diſtincta rerum perceptione certam ponit normam veritatis, facit Platonicis auctoribus, & Cyrenaicis, & Epicureis, cæteriſque Dogmaticis. Ex me jam ſupra audiſtis præcepta veri cognoſcendi propoſita ab eo in diſſertatione De methodo, communia eſſe diſciplinarum omnium; Arithmeticæ vero præcipue & Geometriæ; & certe nova non eſſe ne ipſe quidem inficiatur Carteſius. Primum quidem illorum manifeſto petitum eſt ex Auguſtini libris contra Academicos. Ex Ethicis Charronii habuit plurima. Habuit à Franciſco Verulamio, quod à Phyſicis diſquiſitionibus omnem cauſſarum, quas finales vocant, inveſtigationem decrevit eſſe ſejungendam. Habuit à priſcis Academicis & Epicuro, quod diligenter inquiri & exprimi juſſit, quæ vocibus ſignificatio & vis ſubjecta ſit. Quæ ad demonſtrandam naturam humanæ mentis,

civit. Dei. lib. 11. c. 26.

F. Bac. Verul. de augment. ſcient. lib. 3. c. 4.

& *existentiam* Dei attulit, in aliis fundis nata reperimus, & vix quicquam super his novi proferri posse palam ipse declarat: ac merito sane; extant siquidem in libro Augustini de Trinitate probationes illæ: quibus animum à corpore distinctum esse demonstravit: & Cartesio quoque in hac disquisitione prælusisse Proclum Diadochum, jure suspicabitur, quisquis Elementa ejus Theologica diligenter evolverit. Nec pauca transtulit ex Claudii Mamerti libro De anima. Celebris vero illa argumentatio, & à Cartesii suffragatoribus tam impense laudata, qua adstruxit *existentiam* Dei, tota est Anselmi, & in Proslogio, & in Apologetico contra Gaunilonem; eandemque & exposuit Thomas Aquinas, & refellit; cujus opera studiose ab eo lectitata fuisse constat. Ut taceam probationem à Platonicis, Epicureis, & Stoicis ductam ex impressa hominum omnium animis Dei notione. Jam quod addit notionem Dei, quæ nobis insita est, alterius esse generis ac cæterarum rerum notiones, quas animo insertas habemus, idem ab Iamblicho traditum est. In aliis etiam plerisque quæ perti-

August. de Trin. lib. 10. cap. 10.

Proclus Elem. Theolog. Prop. 186.

Thom. Summ. Part. 1. Quæst. 2. art. 1. ad. 2.

Iamblich. De myst. Ægypt. sect. 1. c. 3.

nent ad animum, habuit quos ſectaretur: puta Protagoram, & Cyrenaicos, cum dixit nihil certi nos habere de rebus extra nos poſitis, ſed tantum de intimis earum perceptionibus quæ in nobis ſunt; quam ſententiam ſecutus Arnobius his expoſuit verbis: *Ut quiſque eſt factus ad extrinſecus rei venientis attactum, ita afficitur; qualitatem non accipit ex rerum impulſionibus natam, ſed ex ſui ſenſus contagiique natura.* Sectabatur & Platonem, cum dixit mentem noſtram res corporis & materiæ expertes primas omnium percipere; item eſſe in intellectu aliquid quod non fuerit in ſenſu, innatas videlicet ideas: Socratem, atque Auguſtinum, cum dixit mentem eandem noſtram per ſe ipſam res illas corpore carentes, ſeque adeo cognoſcere: Stoicos, cum dixit ſolas noſtras cogitationes eſſe in noſtra poteſtate: Socratem etiam, cum dixit ſcire neminem, idemne quod ſenſu percipit, alii quoque percipiant: Platonem item, cum dixit ſe cum Geometricorum principiorum ac Theorematum veritatem cognoſcit, non tam ſibi videri ea primum diſcere, quam jampridem cognitorum

Arnob. lib. 7.

recordari: Augustinum ac Thomam, cum præter eam memoriam, quæ per instrumenta corporis exercetur, aliam in nobis ponit, quæ tota ad animum pertineat: item Augustinum, sed male ut videtur intellectum, cum dixit animum sentire, non corpus. Quod spirituum animalium velut promum condum esse dixit Conarium, id totum transtulit ex Galeno, à quo & accurate confutatum est. Sed & proposita ab eo commenti hujus ratio, quod nempe necesse sit, ut quæ per varios sensus undique appellunt ad animum, in unum aliquid confluant & cogantur, eadem usurpata est à Platonicis & Stoicis. Cum auctorem se fert axiomatis hujus, Quidquid potest cogitari, potest esse, facit arroganter & imperite; fuit enim id unum ex dogmatis Philosoporum illorum Arabum, qui Medabberim, id est Loquentes, vel potius Dialectici, vocabantur, & quorum doctrinam fuse exposuit Maimonides in More nevochim. Atque hoc ipsum effatum eruditissimus ille Magister suffragio suo comprobavit. Jam notiones rerum externarum, quas nuntio sensuum suscipimus,

August. de Gen. ad liter. lib. 12. cap. 24.

Galen. De usu part. libr. 8 c. 14.

More nevoch. Part. 1. cap. 15, & 73.

cum modificationes animi eſſe dicunt Carteſii gregales, eo vocabulo id repræſentant, quod ἐπιποιώσεις Veteres appellabant. Eoſdem ſecutus eſt Carteſius, cum voluntates, ſive actus voluntatis retulit in cenſum cogitationum; omnem enim animi ſenſum nomine voluntatis afficiebant, ut ex Quintiliano cognoſcimus: & cum hominem à beſtiis ſermone præcipue diſcerni docuit; jam ante enim id docuerant Pythagoras, Plato, Cicero, Quintilianus, Galenus, & alii. Perturbationum cauſſas & effectiones cum motibus membrorum, humorum & ſpirituum corporis adſcripſit, quibus tanquam verticillis & nervis ſigillaria quædam & machinæ agitentur, fecit auctore Platone, qui perturbationibus illis, tanquam funibus & nervis trahi nos & cieri tradidit. Quam Platonis comparationem uſurparunt deinde Horatius & Perſius, imprimis vero & crebro Marcus Aurelius. Quid hoc eſt vero, quod apud Ciceronem legimus, beſtias ſimile quiddam facere perturbationum animi, in perturbationes non incidere, quod hæ eveniant ſolum ex aſpernatione rationis, qua ca-

Plat. lib. 1. Leg.

Horat. Serm. lib. 2. Sat. 7. Perſius Sat 5. M. Aur. lib. 2. §. 2. & lib. 3. § 16. & lib. 12. §. 19. Ciceron. Tuſcul. lib. 4.

rent bestiæ? quid aliud, inquam, suadet hoc nobis, quam bestias mera esse automata? nam si perturbationibus carent, neque herum diligit canis, neque lupum ovis reformidat: imo, nec cibum appetunt, nec dolorem fugiunt, nec mortem timent; sed ex coacto cæcæ materiæ motu id facere videntur quod non faciunt. Scribit conceptis verbis Plutarchus credidisse Diogenem brutas animantes, neque intelligere, neque sentire, quod & confutavit Porphyrius. Sciscit Proclus animalia tantum rationalia anima esse prædita; additque decretum esse à Platone, animam vere esse eam quæ ratione polleat, cæteras simulacra animarum. At nemo doctrinam hanc vel tradidit apertius, vel fusius propugnavit, quam Gometius Pereira, qui in Antoniana sua Margarita, perfractis Lycei, in quo eductus fuerat, repagulis, & ingenii sui libertati obsecutus, novum hoc Hispaniæ paradoxum, aliaque multa proposuit. Venit ex Lyceo pervulgata hæc argumentatio; quam in Meditationibus suis usurpavit Cartesius, esse se dicens, vel à se, vel ab alio; non à se, quippe fore se

Plutarch. De Placit. Philos. lib. 5. c. 20.

Porphyr. De abst. ab anim. lib. 3.

Procl. in Platon. Philos. lib. 2. c. 1.

Deum;ergo ab alio:rursum alium hunc, vel esse à se, vel ab alio; si à se, esse Deum; si ab alio, iterum idem quæri de alio isto, donec ad primum sui auctorem pervenerit, atque hunc esse Deum. In explicanda corporis natura, fraudi ipsi fuit trita Geometrarum definitio. Paradoxum illud, quo doctrinam suam de corporis natura, recepto inter Catholicos dogmati de sancto Eucharistiæ Sacramento adversariam defendere tentavit; Efficere nempe Deum posse, ut res sine natura sua constent, ut sint simul & non sint, ut fiant quamvis fieri non possint; hoc, inquam, Paradoxum sumsit ex quibusdam Augustini, & fortasse etiam Ambrosii, locis male lectis & intellectis; quibus traditur Deum mutare posse naturas rerum, & ea etiam facere, quæ fieri non possunt, & rei cujusque naturam esse voluntatem Dei. Nec enim illic, cum de naturis rerum ageret Augustinus, significavit rerum *essentias*, quæ immutabiles sunt; nec ea simul esse posse docuit, quæ pugnant inter se, &, ut vulgo loquuntur, *implicant contradictionem*: sed ad naturæ tantum vires attendit, quas voluntati

August. Serm. 147. de temp. De civit Dei, lib. 21. c. 8.

Dei subjectas esse merito censuit: cum cæteroquin diserte pronunciet, multa non posse Deum; etsi omnipotens est; & ideo omnipotentem esse, quia ista non potest. In vacuo à rerum natura excludendo, Ionicæ scholæ adhæsit, quæ à Thalete ad Platonem usque in ea fuit hæresi. Aristoteles quoque & Stoici è mundi finibus exterminaverunt vacuum, at extra mundum esse passi sunt. Sed & ex Italica secta extiterunt, qui impugnarent vacuum, Empedocles, Melissus, & Zeno Eleates. Quo argumento usus est Cartesius, ut probaret nihil omni corpore vacuum esse posse, futurum nempe ut Nihil esset extensum, Nihili autem nullas esse posse affectiones, eodem probavit Pyrrho, id quod non est, sive Nihilum, doceri non posse: quippe si Nihilum doceri posset, Nihilo aliquid eventurum, Nihilo autem nihil posse contingere. Cartesiani argumenti prorsus simile est argumentum, quo ad rejiciendum vacuum usus est Gulielmus Episcopus Parisiensis, *Vacuum nempe distantiam facere non posse.* Idem asseveravit ante Cartesium, si vas à Deo ita vacefiat, ut nullum omnino,

August. De Symb. Fid. ad Catechumen. & l. 19. contr. Faust. c. 5.

Gulielm. Paris. Part. 1. De univers. Part. 1. c. 14. & 31.

in eo corpus supersit, futurum ut vasis latera coëant. Dixit Plotinus nihil Deum creare posse, præter id quod creatum est; quod idem placuit & Cartesio, licet ob diversas caussas. In loco externo explicando præivit Cartesio Aristoteles. Quidquid de mundi origine traditum ab illo est, totum id propemodum manavit è veteri Philosophia. Nam primum Anaxagoræ est materia illa infinita, in minutas distributa particulas, inter se similes, & mente divina in ordinem adductas. Quam doctrinam persecutus est Anaxagoræ discipulus Euripides. Sciscebant eadem fere Empedocles & Heraclitus. Sciscebant imprimis Democritus & Epicurus, omniaque ex corpusculis angulosis, levibus, uncinatis, & hamatis concreta esse volebant. Posse hæc semper dividi; & ad quantamlibet tenuitatem redigantur, novæ rursum partitioni superesse locum, cum Thalete, Pythagora, & Academicis Aristoteles censuit. Imprimis vero Leucippus Eleates, Democritus, & Epicurus Cartesio præluserunt in mundi hujus aspectabilis explicandis caussis: nam præterquam quod indivi-

Plotin. Enn. 5. l. 5. c. 12.

dua corpuscula & inane admiserunt, quæ repudiavit Cartesius, cætera prope omnia consentiunt. Primum enim ponunt universitatis rerum, mundorumque infinitatem; quod & Anaximandro, & Anaximeni, & Anaxagoræ, & Metrodoro, & Seleuco, & Archelao, & Xenophani placuit; & Diogeni quoque Apolloniatæ, qui & mundos generari credidit; atque etiam Melisso, qui & ab hac infinitate vacuum removit, perinde ut Cartesius. Particulas rotari & circumagi dicunt, & is quem dixi Leucippus, & ejus asseclæ: atque ex ea vertigine corpuscula variis modis implicata orbem hunc aspectabilem edidisse; terram in ima subsedisse, ac propterea factam cylindraceam; mundos longis intervallis occidere & oriri: quod & Anaximandro visum est. Astra singula mundos esse, aëre suo & æthere, ac sua etiam terra instructos opinati sunt Heraclitus & Pythagorei. Idem in Orphicis traditum est. Strato quoque Lampsacenus repudiatis illis Democriti corpusculis & inani, mundum naturæ opus esse docuit; & quidquid fit, naturalibus ponderibus & motibus fieri. Varias

mnndis figuras, sed globosam præcipue adscripsit Epicurus. Unam & eandem esse mundi totius materiam dixit Anaximander, aliique subinde. Pervulgata est apud Sinenses opinio, mundum ex aqua conflatum esse, quæ magna vi agitata in leviores partes, gravioresque discreta abierit : ex illis prodiisse terram, ex his cœlum; medias partes naturam suam retinuisse. In varios vortices, sive mundos primam rerum materiam distribuerunt Leucippus, Democritus & Epicurus : unde existimemus meritone in vorticum horum inventione tantum se jactet Cartesiana Schola. Ac de his quidem manifesta res est apud Diogenem Laërtium & Hesychium Illustrium. Aiebant enim corpuscula ex infinitate simul collecta, δίνην ἀπεργάζεσθαι; *vorticem efficere*; *&* κατὰ τὴν τοῦ μέσου ἀντίπρεισιν περιδινεῖσθαι, εἰλεῖσθαι, συστρέφεσθαι, *renitente medio circumvolvi* : ex hac vertigine particularum secessiones & conjunctiones oriri; ex conjunctionibus enasci *globosum acervum*, σύστημα σφαιροειδές. Infinitum quoque universum posuisse Diogenem Apolloniaten, atque infinitum vacuum, auctores sunt Plu-

Laërt. & Hesych. in Leucippo, Democr. Epicur.

Plutarch. l. 4.

pud Euseb. Præp. Evang. lib. 1. c. 8. Diog. Laërt. in Diogene Apollon.

tarchus & idem Laërtius; ac cum moveretur universum, effecisse vorticem, συστροφὴν ποιῆσαι, densiusque illic evasisse, istic rarius, & ex levioribus partibus Solem extitisse: quæ ab Anaximenis doctrina non valde discrepant, & mera sunt Cartesianæ fabulæ semina. Sparsa quoque plurima reperies hujusmodi in Plutarchi libello De facie in orbe Lunæ: velut universum esse infinitum, cumque fine careat, carere & medio, plures esse Tellures, quæcumque gravia sunt non ferri in medium mundi, nec mundi medium Terram hanc nostram obtinere. Extitit vero inter novitios Philosophos Jordanus quidam Brunus Nolanus, quem Cartesianæ doctrinæ antesignanum jure dicas: adeo accurate omnem propemodum ejus compositionem præsignavit in eo libro quem De immenso & innumerabilibus inscripsit. Nam & universi infinitatem & mundorum innumerabilitatem tuetur; & duo esse vult Astrorum genera, Soles, & Tellures, hoc est, Stellas Fixas, & Planetas; circa singulos Soles ingens esse spatium æthereum in quo Tellures volvantur, ut circa hunc nostrum Solem

Terra, Saturnus, Jupiter, cæterique Planetæ; atque ideo quot Soles ſunt ſive Fixæ, totidem eſſe mundos, diverſis intervallis à terra ſemotos; Cometas eſſe de genere Planetarum; Terram nativo igne fœtam eſſe; mundi hujus igneum elementum eſſe Solem ipſum; ignem alio modo eſſe in Sole atque in Aſtris. Sed ne nimius ſim, librum legi velim; qui fecerit, feret operæ pretium, & quam pulchre ei cum Carteſio conveniat cognoſcet. Provenerunt poſt Brunum acuti Philoſophi, Gilbertus & Galilæus, qui mundum eſſe infinitum, ac proinde figura, centroque carere ſentirent, etſi non aperte ſententiam ſuam ſcriptis explicarunt. Nonnulla quoque Carteſianis haud abſimilia prodidit Keplerus, inſignis ætatis hujus Mathematicus, à quo multa ſe didiciſſe Carteſius profitetur. Is licet Fixis ſingulis ſuos non attribuit vortices, in eoque & in mundi infinitate diſſentire ſe à Bruno & Gilberto ſæpius affirmet, ſuum tamen dat Soli vorticem, Carteſianis & Brunianis vorticibus parem, in quo Terra & Planetæ volvantur. Sic enim in Epitome Aſtronomiæ Copernicanæ, *Pro manibus* Kepler. Epito-

me Astronom. Copern. lib. 4. Part. 2. c. 5. *est Soli*, inquit, *virtus sui corporis lineis rectis in omnem mundi amplitudinem emissa, quæ eo ipso quod est species corporis, una cum corpore Solis rotatur instar rapidissimi Vorticis.* Deinde, *Corpore Solis converso, virtus etiam ista convertitur. Cumque Sol illa virtute corporis arripuerit Planetam, secum etiam circumducit illum, & cum illo forte etiam omnem auram ætheream circumfusam.* Et in eximio opere De motu stellæ Martis, lemmati capitis tricesimi quarti verba hæc inseruit: *Species illa virtutis, quæ vehit Planetas per mundi amplitudinem, circumit instar fluminis, seu Vorticis.* Tum in ipso capite refellit Fracastorium, quod vetustissimos Ægyptios secutus, futurum censuerit, ut aliqui Planetæ orbitis suis deflexi, novas ineant vias, pristinis relictis; quæ ipsa est origo Cartesiana Cometarum. Id ab Ægyptiis sumserunt Pythagorici & interpolarunt, si Theoni horum opinionem referenti credimus. *Theon. in Arat. Progn.* Ad idem redit eorum opinio, qui stellam anno MDLXXII. exortam in signo Cassiopeæ, ex profundis & immensis ætheris spatiis recta versus terræ centrum pro-

cessisse & hominibus apparuisse rati sunt, quique à Tychone & Keplero sunt confutati. Quanquam nec multum ab his discrepat Keplerus ipse, advenas esse Cometas statuens, ex vastis cæli regionibus motu recto profectos, qui tum in oculos hominum incurrant, cum rectæ lineæ quam describunt eam tenent partem, quæ terris propior est; tum videri posse desinant, cum institutum iter peragentes recedunt à terris. Cecinisse fertur Empedocles Astra ignem esse, quem in primo rerum diremtu ex se expresserit æther atque eliserit; magnam quoque ignis vim circa centrum terræ esse collectam: atque ab hoc igne terram moveri Parmenides credidit: quæ omnia arripuit Cartesius, atque ad usus suos accommodavit. Ex Luna & Planetis, qui Tellures sunt & habentur à Bruno & Cartesio, Soles effici volebat Cleanthes; Cartesius ex Solibus Tellures. Unde Magneti insita sit ferri attrahendi vis, cum quærerent Platonici, multa attulerunt Cartesianis consentanea: ferrum enim dixerunt, non tam raro esse corpore ac lignum; nec tam solido atque aurum; huic meatus quos-

Tych. Progymn. Tom. 1. pag. 641. Kepler. De stell. nov. Serpentar. cap. 21. 22. & de Comet. libr. 2.

dam inesse asperos atque scabros, qui admittant aërem, atque eum in has angustias receptum obstructo deinde exitu retroagi, & versus lapidem reverti, ferrumque secum una rapere. Caussam æstus maris ad compressionem venti terram inter & contravenientem Lunam intercepti retulisse Seleucum Mathematicum auctor est Plutarchus in libro De placitis Philosophorum: quem librum Cartesio accurate lectum & sublectum fuisse multa indicant. Non aliam fulguribus, tonitribus, & fulminibus caussam assignavit Cartesius, atque Anaxagoras. Is nubes calore correptas collidi, atque inde fragorem existere docuit. Fuse hæc exponentem Socratem Anaxagoræ auditorem inducit Aristophanes in Nubibus: quæ qui legerit, Cartesianum fuisse Socratem putet. Tonitru, inquit, edunt nubes provolutæ; nam cum nimio aquæ pondere gravatæ sunt, in subjectas sibi nubes concidunt, rumpuntur, & fragorem cient: interceptus enim aër, iisque inclusus, eas distendit haud secus quam vesicas, ac demum eas discindens & perrumpens, exit magno impetu, ignem-

Plutarch. De placit. Philos. libr. 3. cap. 7.

que concipit. Hæc placuerunt deinde Stoicis. Addit Aristoteles, exhalationem siccam in humida nube coactam vi magna viam sibi facere, & erumpendo sonum edere. Colores nihil aliud esse quam lucem modificatam, & diversis modis reflexam, neque inesse in corporibus, opinio fuit Aristarchi Samii, Democriti, & Epicuri. Quam, ad explicandam visionis naturam, baculi similitudinem adhibuit Cartesius, eadem Stoici utebantur. Quippe ne ab alienis quidem abstinuit manum, cum tractaret Mathematica: in quibus etsi magnus fuit, longe tamen minor fuit, quam prædicat ejus factio. Pauca addidit ad Analysin Vietæ. Quæ primus in hac arte deprehendisse ferebatur, furtim ex Harrioto Anglo exceperat. Exceperat Dioptrica ex Rogerio Bacono & Antonio de Dominis; Optica ex Snellio. Nec dubitare licet, quin ex pervulgato usu speculi Parabolici concavi, ad excitandos ignes per radiorum repercussum adhiberi soliti, adductus sit, ut Hyperbolica vitra, quorum ad res oculis objectas, per radiorum refractionem amplificandas mirifica vis

est, ad Telescopia transferret. Quanquam Robervallius, celeber ætatis hujus Geometres, Hyperbolen ad usum Telescopiorum ineptam esse censebat. Caussa palpitationis cordis, quam refert Cartesius ad fervorem sanguinis affluentis, & ingenito illic calore ebullientis, & pulsantis repagula venarum dum influit; eadem claudentis, & arteriarum contra ostia reserantis, easque subeuntis dum effluit, & quæ confutata est à Johanne Mayovvio Anglo, tota Aristotelis est. Ait enim conceptis verbis in libro De respiratione, pulsum cordis inde oriri, quod humor ex cibo illuc appulsus per calorem intumescat, & extimam cordis tunicam attollat; humorem quippe hunc in cor prolabi continenter, ex eoque sanguinem gigni, cujus prima origo est in corde. Hæc quantumvis suis paria, plurimum tamen discrepare contendebat Cartesius, cum hunc ei Aristotelis locum indicaret Lovaniensis quidam Medicus, ne gloriam scilicet inventionis & novitatis amitteret. Sed frustra erat: quamvis enim neque ventriculorum, neque valvularum nominatim memi-

Cartes. Epist. Tom. 1. Epist. 77, 78.

nerit Aristoteles, mirabile tamen est in tanta Anatomices imperitia, qualis fuit illis temporibus, & recentiorum experimentis carentem eum, velut acu tamen rem tetigisse. Et sane quid hac extima cordis tunica significatum voluerit, satis obscurum est; nec litem ei movere hoc nomine Cartesius debuit.

IX. Verum solenne hoc est sectæ hujus & præsuli & sequacibus, Aristoteli, non omnis solum eruditionis & ingenii laudem, sed Philosophi quoque titulum, ac pene hominis nomen invidere. Quem tametsi à vero sæpe aberrasse nemo qui frontem habeat negaverit, plura tamen & illustriora certum est contulisse ad Philosophiam, & ampliori omnis doctrinæ & elegantiæ supellectile locupletasse humaniores disciplinas, clariorique felicissimi ingenii face mortalibus præluxisse, non dico quam Cartesium, hominem ingenii boni, doctrinæ permediocris, sed quam ullum Philosophorum omnium, quorum constet apud nos memoria. Quæ qui infitiari audent, viros esse videmus, vel litterarum plane rudes & impolitos, vel anteceptis opinioni- *Laus Aristotelis.*

bus, quas ab aliis tamen repudiari jubent, excæcatos, vel abreptos partium ſtudiis, vel novitati faventes. Quamvis enim parum habeat novitatis diſciplina iſthæc; hominibus tamen omnis antiquitatis inſciis viſa nova eſt. Atque hæc novitatis opinio quantum valuerit in vulgus vel inde ſcias: ſi priſcis temporibus extitiſſet Philoſophus aliquis Carteſii ſimilis, talemque condidiſſet diſciplinam, qualis Carteſiana eſt, jampridem illa exoleviſſet, uti exoleverunt nobiliores plurimæ. At nunc viget, floretque, quia novitatis ſpeciem præ ſe fert, & nova creditur ab imperitis. Atqui Philoſophicarum rerum dijudicatio animos deſiderat adverſus novitatis lenocinia munitos; nec attentos ſolum & acutos, ſed æquos etiam & literis non leviter tinctos: & jam ſatis liquet verius dictum eſſe à Carteſio, quam credidit ac voluit, Philoſophiam ſuam non eſſe novam, ſed antiquam & vulgarem.

Vulgares ſunt Carteſianæ Moralis regulæ.

X. Atque hæc hactenus: nec enim laborandum mihi in eo eſt, ut regulas ducendæ vitæ, morumque fingendorum, quas ex inſtituta à ſe & reperta ſtudiorum

rum ratione depromsisse se scribit Cartesius, è prisca Philosophia manasse, & prudentiæ ipsius præcepta esse ostendam. Nam quis nescit patriæ legibus esse obtemperandum, & ex communi usu agendum, & juxta vetus effatum, vivendum esse ut plures, sentiendum ut paucos: quod Scepticos præcipue tenuisse & sanxisse supra dixi? Quis nondum audiverat, extrema omnia esse fugienda, & virtutem esse *medium vitiorum, & utrimque reductum*? Constantia in proposito, & perseverantia in eodem tenore vitæ, qua altera conflata est regula, quam multis suadetur rationibus à Cicerone in libris De officiis? Quam salse & eleganter deridetur ab Horatio Tigellius ille Sardus, levis adeo, sibi impar, & mutabilis? Quam decantata à Cyrenaicis & Stoicis tertia regula, quæ seipsum vincendum potius constituit, quam fortunam; cupiditates domandas potius, quam rerum ordinem mutandum? Tralatitia hæc sunt & obvia: nec jam, nisi me meus fallit animus, obscurum est, meritone Philosophiæ reparator à suis dictus, à se etiam creditus sit Cartesius,

Horat. Epist. lib. 1. Epist. 18.

Cartes. Prin-

cip. Part. 4. §. 207. qui nihil fere, nisi veterum dictata recoxit. Nos vero non ægre tribuamus ipsi, quod ad calcem Principiorum jure postulat, ut eorum quæ attulit nihil admittamus, nisi quod clara ratio persuadebit. Hoc si facimus, magnam utique dogmatum ejus partem explodemus.

Epilogus. Sed nunc desino, nec enim expectas, opinor, à me, GENEROSISSIME DUX, ut cæteras disciplinæ hujus propagines persequar & elidam: erutis enim radicibus, accisoque trunco, corruere cum cacumine ramos necesse est.

FINIS.

Summma Privilegii.

CAutum est diplomate regio, ne quis in Gallia intra annos decem excudat aut divendat *Censuram Philosophiæ Cartesianæ*, præter Joannem Anisson Typographiæ regiæ Directorem; multa siquis contra fecerit indicta. Parisiis, die 25. Februarii 1689.

BOUCOT.

